

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA

BALIKESİR'İN KÜLTÜREL BİRİKİMİ SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

ARALIK 2023

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA BALIKESİR'İN
KÜLTÜREL BİRİKİMİ

SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

EDİTÖR

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN

Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI

Doç. Dr. Mustafa POLAT

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi Semra TÜFENKÇİ

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA BALIKESİR'İN KÜLTÜREL BİRİKİMİ
SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

(e- Kitap)

Editör

Prof. Dr. Mehmet BAYYIĞIT

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN

Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI

Doç. Dr. Mustafa POLAT

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi Semra TÜFENKİ

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

Dizgi, Mizanpaj ve Kapak Tasarımı

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

E- ISBN

978-625-6775-60-2

Basım Tarihi

Aralık 2023

İletişim Adresi

Palet Yayınları

Mimar Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı No: 42 Meram / Konya, Tel. 0332 353
62 27

T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncı Sertifikası: 44040

Web:www.paletyayinlari.com.tr

Web

<https://ilahiyatarastirmalari.balikesir.edu.tr/>

Bu eserde, 'Kitap Bölümü' olarak yer alan metinlerin tüm sorumluluğu,
yazarlarına aittir.

Bu eser, yazılı izin olmaksızın hangi dil ve ortamda olursa olsun materyalin
tamamının veya bir bölümünün çoğaltılması ve elektronik ortamlarda
yayınlanması yasaktır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

CUMHURİYET'İN 100. YILINDA BALIKESİR'İN KÜLTÜREL BİRİKİMİ **SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT**

EDİTÖR

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

Prof. Dr. Mehmet ÖZKAN

Doç. Dr. Ahmet Ali ÇANAKCI

Doç. Dr. Mustafa POLAT

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi Semra TUFENKCI

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY

İÇİNDEKİLER

AENEAS ROTASI: BİR AVRUPA KONSEYİ KÜLTÜR ROTASI

VEYSEL ÖZBEY9

BALIKESİR İLİNİN DOĞAL KÜLTÜREL MİRASI DOĞAL RESİFLERDE DÜNDEN BUGÜNE KIRMIZI MERCANLAR ÖRNEĞİ

DİLEK TÜRKER & ABDÜLKADİR ÜNAL & KADRİYE ZENGİN &
HAVVA ÇİMEN35

BALIKESİR YÖRESİ TÜRK HALK OYUNLARI

OKTAY İNALKAÇ47

BALIKESİR'DE AHİLİK KÜLTÜRÜNÜN GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ: BARANA VE ERFENE ÖRNEĞİ

MELİKE GÜL & SERKAN SARI55

SARGASSO KÖRFEZİ'NDEN BALIKESİR İÇ SULARINA UZANAN ANGUİLLA LINNAEUS 1758 (AVRUPA YILAN BALIĞI)'NIN KÜLTÜREL DEĞERLERDEKİ YOLCULUĞU

DİLEK TÜRKER & ECEM ERGÜL101

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS KAPSAMINDA BALIKESİR OVA KÖY BAYRAM YEMEKLERİ

GİZEM ÇOLPAN & MUSTAFA GENÇ & SÜHEYLA SARITAŞ123

BANDIRMA FÜZE KULÜBÜ GERÇEĞİ

EROL ÜNAL143

TARİHTEN GÜNÜMÜZE BALIKESİR VE KOLONYA

MEHMET SERDAR ALBAYRAK161

EDREMİT TAHTACILARINDA HİDİRELLEZ VE MEZARLIK ZİYARETLERİ

AYSEL EYLEM SEMERCİ165

KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA AVRUPA MİRAS GÜNLERİ: BALIKESİR ÖRNEĞİ

SULTAN EBRU EKİCİ & YASEMİN TEKİN & CEVDET AVCIKURT. ...177

AENEAS ROTASI: BİR AVRUPA KONSEYİ KÜLTÜR ROTASI

Veysel ÖZBEY*

Giriş

Antik yazar Vergilius'un kaleme aldığı ve MÖ I. yüzyılda Roma'nın kuruluş öyküsünün anlatıldığı Aeneid Destanı'nda, Truvalı Aeneas'ın uğradığı limanları ifade eden Aeneas Kültür Rotası, Türkiye'ye ek olarak Yunanistan, Arnavutluk, Tunus ve İtalya'da yer alan güzergâhları ve arkeolojik durakları içeren kültürel bir rotadır. Türkiye'de bulunan Truva ve Antandros arkeolojik alanlarından başlayan rota, Roma'da son bulmaktadır.

Rotanın bir kültürel rota olarak tanımlanarak koruma altına alınması fikri Türkiye'nin yetkili makamlarının girişimleri ile gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, 2016 yılında 'Ortak Kültür Mirası: Türkiye ve AB Arasında Koruma ve Diyalog-II' hibe programı çerçevesinde 'Aeneas'ın İzinde: Türkiye ve İtalya Arasında Ortak Kültür Mirası' projesi, Avrupa Birliği tarafından kabul edilerek finanse edilmiştir. Sonrasında Edremit Belediyesi, Antandros Kazı Başkanlığı ve Antandros Derneği'nin ortak girişimleriyle 4-7 Mayıs 2017 tarihleri arasında 'Uluslararası Aeneas Rotası Projesi Çalıştayı' gerçekleştirilmiştir. Çalıştaya, rotada bulunan ülkelerin belediye düzeyindeki yetkililerine ek olarak Uluslararası Zeytin/Zeytinyağı Konseyi (IOOC) direktörü, Yunanistan Büyükelçisi ve İtalya Büyükelçisi de katılım göstermiştir. Ardından proje, Lucca Kültür Rotaları 30. Yıldönümü (1987-2017) - 7. Danışma Forumu (27-29 Eylül 2017) Uluslararası Toplantısı'nda Avrupa Konseyi'nin yeni Kültür Rotaları için teklifler resmi oturumunda yer almıştır. Kültürel bir güzergâh olarak Aeneas Rotası proje teklifini teşvik etmek amacı ile 11 Ocak 2018 tarihinde, merkezi Roma'da bulunan Aeneas Rotası Derneği kurularak proje, çeşitli organizasyonlarda tanıtılmıştır. Ekim 2018 tarihinde, Edremit Belediyesi

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, veyselozbey@gmail.com

tarafından düzenlenen Türk-İtalyan Toplantısı'nda Aeneas Rotası adaylık sürecini hızlandırmak amacıyla bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. İtalya Cumhuriyeti Lazio Bölge Başkanlığı'nca 12-13 Nisan 2019 tarihleri arasında düzenlenen uluslararası bir toplantıda projenin resmi sunumu yapılmıştır.

Yoğun çalışmaların ardından Aeneas Rotası, 2021 yılında düzenlenen Avrupa Konseyi Genel Kurulu'nun Avrupa Konseyi Kültür Rotaları 2020/2021 değerlendirme döneminde, Avrupa Konseyi'nin tescilli kültür rotası olarak ilân edilmiştir. Çalışmada, Avrupa Konseyi Kültür Rotaları programı açıklanmış, Aeneas'ın izlediği güzergâhın kültürel bir rota olarak tanımlanma süreci aktarılmıştır. Rota üzerinde yer alan yirmi bir liman ve arkeolojik duraklar arasında önemli olan alanlar ve alanlara yönelik uluslararası koruma çalışmaları incelenmiştir.

1. Avrupa Konseyi Kültür Rotaları Programı

Kültür Rotaları Programı, 1987 yılında Avrupa Konseyi Demokrasi Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Santiago de Compostela Deklarasyonu ile yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyi Kültür Rotaları, insan hakları, kültürel çeşitlilik, kültürler arası diyalog ve sınırlar ötesi ortak paylaşımları gözeterek insanları ve mekânları, ortak tarih ve kültürel miras ağlar üzerinden bir araya getirerek Avrupa'nın zengin ve geniş mirasının keşfedilmesini ve ziyaret edilmesini amaçlamaktadır (Council of Europe, 2023a).

Avrupa Konseyi Kültür Rotaları, insanlara dinlenme ve öğrenme olanağı sunarken diğer taraftan da sorumlu turizme ve sürdürülebilir gelişmeye önemli katkılar sağlamaktadır. Program, mimari, peyzaj, dini etkiler, gastronomi, somut olmayan kültürel miras, Avrupa sanatı, müziği ve edebiyatı gibi birçok farklı temayı kapsamaktadır (Council of Europe, 2023a).

Avrupa Konseyi Kültür Rotası belgesi, bir mükemmellik garantisi gibi düşünülebilir. Bu belgeyi almaya hak kazanmış güzergâhlar, genelde beş ana eylem planı çerçevesinde gerçekleşen yaratıcı aktiviteler ve projeler düzenlemektedir. Bu beş ana eylem planı aşağıda sunulduğu gibi sıralanabilir;

- Araştırma ve geliştirmede birliktelik,

- Kültürel hafızanın geliştirilmesi ve Avrupa mirası/tarihi,
- Avrupalı gençler için kültür ve eēitim deēiřim programları,
- Modern kültür-sanat pratikleri,
- Kültür turizmi ve sürdürülebilir kültürel gelişim (Council of Europe, 2023a).

Avrupa Konseyi bu program aracılıēıyla uluslararası kültür ve turizm yönetim modeli sunmakta ve ulusal, bölgesel ve yerel yönetimler ile kuruluşlar, dernekler ve sosyoekonomik aktörler arasında bir birliktelik oluşturmaktadır (Council of Europe, 2023a).

2. Aeneas Rotası Projesi'nin Ortaya  ıkışı

Aeneas Rotası projesine ilişkin ilk adım, 2011-2012 yılları arasında gerçekleştirilen 'Anadolu-Avrupa, Mitolojik-Tarihsel Birliktelik: Castro & Antandros' projesi olmuştur. Castro & Antandros projesi, T.C. Avrupa Birliēi Bakanlıēı'ndan yetkililerin girişimi, Altınoluk Tarihi Antandros şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneēi ve Pro Loco Castro'nun destekleri ile, Türkiye ve Avrupa Birliēi Sivil Toplum Diyaloēu-II Projesi Kültür-Sanat Hibe Programı çerçevesinde y r t lm ştur (Altınoluk Tarihi Antandros şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneēi, 2019a).

Aeneas Rotası projesi başlangıçta, Aeneid Destanı'nda Aeneas'ın Anadolu'dan ayrıldıēı yer Antandros Antik Kenti ile İtalya'ya ayak bařtıēı yer Kastro kenti arasında bir birliktelik oluşturmayı hedeflemiştir. Proje kapsamında Antandros ve Kastro kentleri arasında kurulan baē ve geliştirilen ilişkiler sonucunda kültür rotası projesinin ilk aşaması tamamlanmıştır (Saka, 2017, s. 42).

3. Uluslararası Aeneas Rotası Projesi  alıştayı

Edremit Belediyesi, Antandros Kazı Bařkanlıēı ve Antandros Derneēi tarafından 4-7 Mayıs 2017 tarihleri arasında ortaklaşa olarak 'Uluslararası Aeneas Rotası Projesi  alıştayı' düzenlenmiştir. Aeneas Rotası üzerinde yer alan kentlerin yerel yönetim temsilcileri, Uluslararası Zeytin/Zeytinyaēı Konseyi (IOOC) İcra Direktörü, Yunanistan ve İtalya B y kel iliklerinin de katılım g sterdiēi  alıştayda, Aeneas Rotası'nın bilinirliēini arttırmak için Antik Dönem konsepti temelinde bir yaklaşım benimsemiştir.  alıştay kapsamında,

rotada bulunan durakların yeni bir turizm destinasyonu olarak hazırlanmasına, rotada kullanılmak üzere Antandros'ta Antik gemilerin inşa edilmesi ve canlandırma ile Aeneas'ın yeniden Roma'ya götürülmesine, Aeneas'ın uğramış olduğu limanlarda yapılacak etkinliklere ilişkin fikirler tartışılmıştır. Çalıştayın gala yemeği için hazırlanan Antik yemek menüsü büyük beğeni toplamıştır (Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği, 2019b).

Çalıştay'da, Aeneas'ın Truva'dan Antandros'a yürümüş olduğu 23,5 kilometrelik yol, hazırlıkları T.C. Balıkesir Valiliği tarafından ve finansmanı Güney Marmara Kalkınma Ajansı tarafından karşılanan 'Misya Yürüyüş Yolları' projesi kapsamında 'Aeneas Yolu' olarak adlandırılması kararlaştırılmıştır. İşaretleme işlemleri tamamlanan Altınoluk-Daridere arasındaki parkurun, çalıştay kapsamında açılışı gerçekleştirilmiştir. Parkurun ziyaretçilerine Antik Dönemin atmosferini yaşatması planlanmış, bu kapsamda dönemsel elbiseler ve yemeklerin yer aldığı etkinlikler önerilmiştir. Ayrıca çalıştayın en önemli sonuçlarından birisi olarak merkezi Roma'da bulunan Aeneas Rotası Derneği kurulmuştur (Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği, 2019).

4. Aeneas Rotası Derneği'nin Aeneas Rotası Projesine Katkıları

Uluslararası Aeneas Rotası Projesi Çalıştayını kapsamında alınan karar gereği, Aeneas Rotası proje teklifini teşvik etmek ve tanıtmak amacı ile 11 Ocak 2018 tarihinde, merkezi Roma'da bulunan Aeneas Rotası Derneği kurulmuştur (Aeneas Route Association, 2020a).

Dernek, Ortaklar Meclisi; başkan, başkan yardımcısı ve saymanın da yer aldığı Yönetim Kurulu; Ortaklar Meclisi tarafından seçilmesi halinde onursal başkan; Bilimsel Komite; Yerel ve Bölgesel Yönetimler Stratejik Komitesi organlarından oluşmaktadır (Aeneas Route Association, 2020b).

Aeneas Rotası Derneği, Gaeta ve Castro Belediye temsilcileri ile birlikte Edremit Belediyesince Ekim 2018 tarihinde düzenlenen İtalyan-Türk toplantısına katılım göstermiştir. Toplantı kapsamında Aeneas Rotası adaylık sürecini hızlandırmak için önemli kararlar alınmış ve bu konu ile ilgili bir mutabakat zaptı imzalanmıştır (Aeneas Route Association, 2020c). Aeneas Rotası projesi resmi olarak ilk defa, 12-13

Nisan 2019 tarihleri arasında, Roma'da gerçekleştirilen uluslararası bir toplantıda sunulmuştur. Ardından konuya ilişkin 29 Haziran 2019 tarihinde Pozzuoli Belediyesi'nin destekleri ile Pozzuoli'de bir toplantı düzenlenmiştir (Aeneas Route Association, 2020c).

Dernek, Assonautica Italiana ve Assonautica Mediterranea'nın destekleri ile 21 Eylül 2019 tarihinde Cenova Uluslararası Denizcilik Fuarı'na katılım göstermiş, Roma'da düzenlenen UNESCO Dünya Turu'nda Phlegrean Bölgesi Belediyeleri standında 26 Eylül 2019 tarihinde yer almıştır. Ayrıca dernek, 2-4 Ekim 2019 tarihleri arasında Romanya'nın Sibiu kentinde düzenlenen Avrupa Konseyi Kültür Rotalarının 9. Danışma Forumu'na da katılım göstermiştir. Puglia Bölgesi, Assonautica Italiana ve Brindisi Ticaret Odası işbirliği ile 22-23 Kasım 2019 tarihleri arasında, Puglia'da düzenlenen uluslararası bir buluşma gerçekleştirilmiş ve dernek katılım göstermiştir. Aynı yıl dernek, Avrupa Yerel Demokrasi Haftası kapsamında Edremit'te düzenlenen etkinliklere katılmıştır. Ayrıca konu ile ilgili 16 Aralık 2019 tarihinde Roma'da, 'Truva'dan Roma'ya' adlı bilimsel bir konferans gerçekleştirilmiştir (Aeneas Route Association, 2020c).

Aeneas Rotası Derneği, bu tür uluslararası organizasyonlara katılım göstermenin yanı sıra konuya dikkat çeken çeşitli aktivitelere de ev sahipliği yapmıştır. Tevere Günü münasebetiyle Assonautica Acque interne Lazio e Tevere ile işbirliği içerisinde 27 Ekim 2019 günü Tiber Nehri'nde 'Aeneas'ın İzinde' başlıklı bir panorama gezisi düzenlenmiştir. Assonautica Acque Interne Lazio e Tevere, Associazione Amici delle Navi a vapore Gianluca Spinelli ve Associazione Gaeta e il Mare'nin destekleri ile 11-14 Kasım 2019 tarihleri arasında Gaeta kentinin açıklarında, tarihi römorkör Pietro Micca ile Tiren Denizi'nde Aeneas'ın izlediği rota üzerinde seyir gerçekleştirilmiştir (Aeneas Route Association, 2020c).

5. Aeneas Rotası'nın Avrupa Konseyi Kültür Rotası Olarak Tescillenmesi

Her yıl, Avrupa Konseyi Kültür Rotaları Genişletilmiş Kısmi Anlaşması (EPA), Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararı CM/Res(2013)67 'de belirtilen kriterleri karşılayan kültürel rota ağı başvuru sahiplerine 'Avrupa Konseyi Kültür Rotası' sertifikasını vermektedir. Bu sertifika, Avrupa Konseyi

çerçevesinde bu rotaların kültürel ve tarihsel önemini tanımakta ve kabul etmektedir.

Aeneas Rotası, 2020-2021 Sertifikasyon Başvuru Dönemi için aday olan 16 kültürel rota arasından değerlendirmeye alınan 13 aday kültürel rota arasında yer almıştır (Council of Europe, 2023b). EPA Yönetim Kurulu, 28-29 Nisan 2021 tarihleri arasında, Fransa'nın Strasbourg kentinde gerçekleştirdiği yıllık toplantısında, yapılan değerlendirmeler sonucunda beş kültürel rotanın sertifikalandırılmasına karar verilmiştir:

- Aeneas Rotası,
- Alvar Aalto (20. yy. Mimari ve Tasarım) Rotası,
- Kiril ve Metodius Rotası,
- Avrupa d'Artagnan Rotası,
- Demir Çağı Tuna (Nehri) Rotası (Clow, 2021).

Sertifikasyonun ardından Aeneas Rotası Derneği, 26 Ocak 2022 tarihinde kutlama töreni için Roma, Curia Iulia'da yer alan Colosseum Arkeolojik Parkı'nda toplanmıştır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi İtalya Başkanlığı tarafından organize edilen törende sertifika, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri temsilcisi ve EPA İcra Sekreteri tarafından Aeneas Rotası Derneği Başkanı'na takdim edilmiştir. Toplantıya, rotanın dâhil olduğu beş ülkenin yetkilileri ve kurumları, yerel ve bölgesel yetkililerin temsilcileri ve uluslararası kültürel kurumlar ağının temsilcileri de katılım göstermiştir. Etkinlikte ayrıca Arnavutluk, Yunanistan, Tunus, Türkiye Büyükelçilikleri ve Aeneas Rotası ağ üyelerinin temsilcilerine 'Avrupa Konseyi Kültür Rotası' plaketi verilmiştir (Council of Europe, 2022).

6. Aeneas Rotası Duraklarında Koruma Altına Alınan Önemli Alanlar

Aeneid Destanı'nda Aeneas'ın uğradığı yerler, beş ülkeye yayılan 21 duraktan oluşmaktadır. Güzergâh üzerinde yer alan bu duraklardan 2023 yılı itibari ile yedisi UNESCO dünya miras alanı (Tablo 1) olarak UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dâhil edilmiş alanlardır.

Tablo 1. Aeneas Rotası üzerinde yer alan duraklardan UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dâhil edilen alanlar

UNESCO Dünya Miras Alanı	Dosya	Kayıt	Taraf Devlet
Truva Arkeolojik Alanı	849	1998	Türkiye
Delos	530	1990	Yunanistan
Butrint	570ter	1992	Arnavutluk
Etna Dağı	1427	2013	İtalya
Kartaca Arkeolojik Alanı	37	1979	Tunus
Cilento ve Vallo di Diano Milli Parkı	842	1998	İtalya
Roma'nın Tarihi Merkezi	91quater	1980	İtalya

Kaynak: veriler UNESCO World Heritage Convention (2023) kaynağından derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ayrıca duraklardan dördü, ilgili devletin yetkili birimleri tarafından doğal koruma alanı olarak koruma altına alınmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Aeneas Rotası üzerinde yer alan duraklardan doğal koruma alanı olarak tanımlanan alanlar

Doğa Koruma Alanı	Statü	Tescil	Devlet
Kaz Dağı (İda Dağı)	Milli Park	1994	Türkiye
Butrint	Milli Park	1999	Arnavutluk
Etna	Bölgesel Doğa Parkı	1987	İtalya
Cilento ve Vallo di Diano	Milli Park	1995	İtalya

Tartışma ve Sonuç

Tekil somut olmayan kültürel mirasların aksine kültürel rotalar, lineer yapıları sebebi ile farklı ülkeler arasında kültürel bağlar kurulmasında önemli rol oynamaktadır. Aeneas Rotası da son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilgili yetkililerinin girişimleri ile Türkiye ve Avrupa arasında kültürel ve daha önemlisi tarihsel bir köprü kurulmasını sağlamıştır.

Avrupalı devletlerin temeli kabul edilen Roma İmparatorluğu'nun kuruluş öyküsünün izini süren güzergâh, aynı zamanda Avrupalı devletlerin temellerini de Truva'ya dayandırmaktadır. Bu yönü ile Aeneid Destanı ve Aeneas Rotası, Avrupa ile Türkiye arasında koparılamaz tarihsel bir bağ kurmaktadır.

Aeneas'ın destanda izlediği yolun kültürel bir rota olarak tanımlanması, Türk bilim insanlarının fikirlerine yerel yönetimlerin verdiği destek ile gerçekleşmiştir. Rotanın geçtiği ülkelerin yerel yönetimleri arasında sağlanan kültürel işbirliği sayesinde Aeneas Rotası, Avrupa kültür rotaları ağına dâhil olmuştur. Projenin gerçekleştirilmesine yerel yönetimler, eğitim kurumları ve ilgili ülkelerin kültür bakanlıklarına ek olarak yeni kurulan ilgili sivil toplum kuruluşları da önemli katkı sağlamış ve proje çeşitli etkinliklerde ilgililere etkin bir şekilde tanıtılmış ve benimsetilmiştir. Bu düzenli ve disiplinli çalışmalar sonucunda başarıya ulaşılmış ve Avrupa, ilgili tüm yetkili birimler ve topluluklarca benimsenmiş yeni bir kültür rotası kazanmıştır.

Aeneas Rotası'nın gelecekte yeni kültürel ilişkilere, turizmde hareketliliğe, Avrupa ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti arasında yeni eğitimsel, kültürel ve bilimsel işbirliklerine kapı açması beklenmektedir.

Kaynakça

- Aeneas Route Association (2020a). *Objectives and Projects*. <https://www.aeneasroute.org/en/objectives-and-projects/> (Erişim tarihi: 20 Ekim 2023).
- Aeneas Route Association (2020b). *Organization*. <https://www.aeneasroute.org/en/organization/> (Erişim tarihi: 21 Ekim 2023).
- Aeneas Route Association (2020c). *History*. <https://www.aeneasroute.org/en/history/> (Erişim tarihi: 26 Ekim 2023).
- Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği (2019a). *Anadolu-Avrupa, Mitolojik-Tarihsel Birliktelik: Castro & Antandros*. <https://antandros.org/project/castro-antandros/> (Erişim tarihi: 26 Ekim 2023).
- Altınoluk Tarihi Antandros Şehrini Kurtarma, Koruma ve Yaşatma Derneği (2019b). *Aeneas Rotası*. <https://antandros.org/project/aeneas-rotasi/> (Erişim tarihi: 23 Eylül 2023).

- Clow, K. (2021, 1 Haziran). *Avrupa Konseyi Yeni Kültür Rotaları*. Culture Routes Society. <https://culturerolesinturkey.com/tr/blog/avrupa-konseyi-yeni-kultur-rotalari/> (Erişim tarihi: 03 Kasım 2023).
- Council of Europe (2022, 26 Ocak). *Aeneas Route: Certification Ceremony held in Rome at the Colosseum Archaeological Park*. <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/-/aeneas-route-certification-ceremony-held-in-rome-at-the-colosseum-archaeological-park> (Erişim tarihi: 03 Kasım 2023).
- Council of Europe (2023a). *Cultural Routes of the Council of Europe programme*. <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/about> (Erişim tarihi: 26 Ekim 2023).
- Council of Europe (2023b). *Application for certification (2020-2021 cycle)*. <https://www.coe.int/tr/web/cultural-routes/candidate-newtorks-2020-2021-cycle-> (Erişim tarihi: 03 Kasım 2023).
- Saka, A. (2017). Yeni bir Kültür Yolu: Aeneas'ın Rotası. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 1(1), 38-47.
- UNESCO World Heritage Convention (2023). *World Heritage List*. <https://whc.unesco.org/en/list/> (Erişim tarihi: 03 Kasım 2023).

BALIKESİR – MANYAS’DA BİZANS DÖNEMİ KÜLTÜR VARLIKLARI*

Oğuz KOÇYİĞİT**

Giriş

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın izinleri ile, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Mesut Dünder başkanlığındaki bir ekip tarafından, 2017 yılından bu yana aralıksız olarak sürdürülen “Ortaçağ’dan Günümüze Balıkesir İli Yüzey Araştırmaları” adını taşıyan proje kapsamında, Balıkesir bölgesi kültür tarihinin Bizans dönemini anlamaya yönelik önemli çalışmalar yapılmakta, tespit ve belgelemeler sürdürülmektedir (Dünder – Acioğlu – Koçyiğit, 2019 523-552; 2020, 545-568; 2021, 92-107; 2022, 259-278; 2023, 511-530). Bu anlamda 2022 yılında, Manyas ilçe merkezi ve çevresinde Bizans dönemi kale ve tahkimatlarına ilişkin birtakım tespitler yapılmış, bu konuda önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Güney Marmara bölgesi sınırları içinde, Gönen (Aisepos) Vadisi’nin doğusunda kalan bu coğrafya, kuzeyden Manyas Gölü ve Bandırma, doğudan Susurluk, batıdan Gönen ile çevrilidir. Güneyinde ise Balıkesir il merkezi ve Balya yer alır. Antik dönemde Empelos, günümüzde ise Manyas Çayı olarak adlandırılan akarsuyun şekillendirdiği Manyas’ın, bu akarsu çevresindeki arazileri ile birlikte göl havzasına açılan kuzey kesimi ovalık, kuzeybatısında kalan kısmı ise dağlık ve engebelidir.

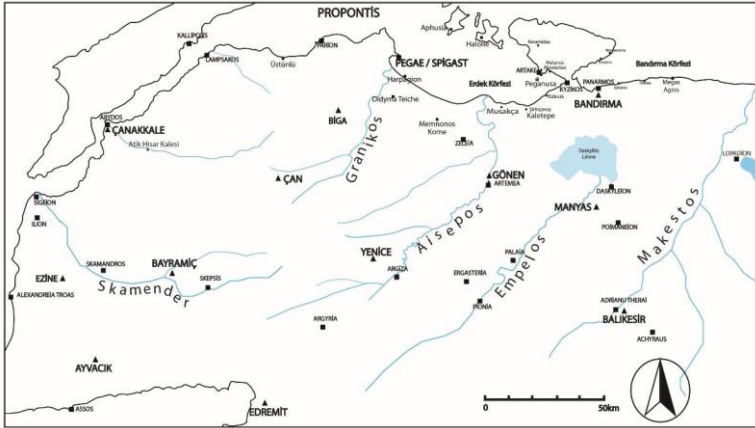
Balıkesir ili ve ilçelerindeki Ortaçağ – Türk dönemi kültür varlıklarının tespiti amacıyla sürdürülen saha çalışmalarında, Manyas çevresinde ve özellikle yüksek kesimlerde ağırlıklı olarak savunma amaçlı Bizans tahkimatlarının, düzlük alanlarda ve ovada ise kırsal ekonomiye dayalı bir takım Bizans iskanlarının varlığı tespit edilmiştir. Kale ve benzeri savunma amaçlı yapılar genel olarak yıkıntı haldeki kalın duvarlar ya da surlarla kendilerini gösterirken, tarımsal amaçlı kırsal yerleşim alanları basit bazı duvarlar, yüzeye yayılmış

* Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edenyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, ogzkcygt@yahoo.com. Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP Proje No: SBA-2022-4086) tarafından desteklenerek gerçekleştirilmiştir.

seramikler ya da yapı malzemesi olarak kullanılmış olabilecek malzemelerle tanımlanabilirler. Bütün bu yerleşim kalıntılarının bölge tarihinin Bizans dönemine ışık tutabilecek önemli kültür varlıkları olduklarını kabul edebiliriz.

1. Bizans döneminde Manyas ve Çevresi

Kaz Dağları'nın kuzey yamaçlarından doğarak Propontis'e (Marmara Denizi) dökülen Aisepos nehrinin (Gönen Çayı) doğusunda oldukça verimli topraklara sahip bu bölgenin, Bizans dönemi boyunca da önemli bir yerleşim alanı ve geçiş rotası olduğu anlaşılır. Vadi boyunca uzanan geniş düzlüklere ve verimli topraklara sahip bu bölgenin merkezi Poimanenon ya da günümüzdeki adıyla Eski Manyas olup, burası yerleşim tarihi çok eski olmakla birlikte Bizans-Türk ve Bizans-Latin savaşlarına ev sahipliği yapmasıyla tanınır (Altun Şaturoğlu, 2021:110-112). Roma Dönemi'nden beri iskân gördüğü anlaşılan ve Hellespontos'un şehir ve piskoposluklar listelerinde adı geçen bu yerleşim, 1071 yılındaki Malazgirt Savaşı sonrası önem kazanmış ve Bizans Dönemi'nde özellikle Laskarisler hanedanlığı ile altın çağını yaşamıştır (Belke 2020, 925-927).

Resim 1. Manyas ve çevresi.

Bizans döneminde kuzeyden güneye inen yollar üzerinde yer alan ve önemi artan bölge, zaman zaman Türk akınlarına maruz kalmış (Ramsay, 1960:228) ve bir dönem Latin istilasına da uğramıştır (MS 13. yüzyıl boyunca bölgede Bizanslılar ile Latinler arasında yaşanan hakimiyet mücadelesi, Bizans yazılı kaynaklarında detaylıca ele alınmıştır (bkz. Akropolites, Vakayiname, 25,45, 46, 55-56).

Bu süreçte Poimanenon'un önemli bir savunma noktası ve yerleşim olarak öne çıktığı, bölgenin ise nihayet 1300'lü yıllarda Karesi, Sultan Orhan Gazi zamanındaysa, Osmanlı egemenliğine geçtiği görülür (Uzunçarşılı, 1988:97; Öden, 1999:18-19).

Bizans döneminde oldukça önemli bir pozisyonda olduğu anlaşılan Manyas ve çevresinde yaptığımız yüzey araştırmalarında, Poimanenon gibi bir kısmı daha önce bilinen ve birçok yayında adı geçen yerleşim alanları ziyaret edilerek mevcut durumları kayıt altına alınmış olup, daha önceki araştırmalara konu edilmemiş bazı önemli kale ve yerleşim yerleri de tespit edilmiştir. Genel olarak Bizans dönemine ait olduklarını söyleyebileceğimiz bu yerleşim yerleri modern araştırma yöntemleri ile belgelenmiş, koordinatları alınarak ilgili kurumlara rapor edilmişlerdir. Yüzey araştırmaları süresince tespit ettiğimiz ve çalışmaya konu olan bu önemli kültür varlıklarını; güvenlik, yol ağının kontrolü ve haberleşme gibi savunma ağırlıklı işlevlerinden dolayı kaleler ve tarım alanların işlenerek toprağa bağlı bazı ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği kırsal yerleşimler olarak iki grupta değerlendirebiliriz.

2. Kale ve tahkimatlar

2.1. Poimanenon Kalesi:

Ortaçağ'a ilişkin olarak çok sayıda yerleşim yeri ve kalıntısının tespit edildiği, yoğun bir iskanın anlaşıldığı bölgede belki de en önemli kültür varlığı Roma döneminden beri iskân gördüğü bilinen Poimanenon'dur. Hellespontos'un şehir ve piskoposluklar listelerinde adı geçen Poimanenon (Ramsay 1960, 170-171), bugün Manyas ilçesine bağlı Eskimanyas adıyla bilinen Soğuksu yerleşiminin yanı başında yer alır. Burası, 1071 sonrası Türk akınlarıyla birlikte önem kazanmış ve Bizans Dönemi'nde özellikle Laskarisler ile bölgesinde büyük bir merkez haline gelmiştir. Geçmişi oldukça eski olan bu Bizans yerleşiminin MS 1. yüzyılda kuzey Mysia'daki diğer yerler gibi, Adramyttion ile doğrudan bağlantılı olduğunu ve ticari ilişkiler içerisinde olduğunu söyleyebiliriz (Belke 2020, 925-927).

Bizanslı tarihçi Stephanos tarafından Kyzikos bölgesinde bir şehir veya kale olarak tanımlanan Poimanenon (Kaufmann – Stauber 1992, 47), erken Bizans dönemi yol güzergahları içerisinde önemli bir noktada, Kyzikos'tan Argiza'ya,

Bergama'ya ve Adrianu Thērai'ye uzanan yolların üzerindeydi (Külzer 2016, 59; Belke 2017, 69–72). Hierocles'in Hellespontos eyaleti kentlerini sıraladığı *Synekdemos* adlı eserindeyse Polichna ve Artemea arasında listelenmiştir (Hierocles 662, 12) (Harita 1).

Tarih boyunca önemini koruyan Poimanenon Kalesi, Bizanslılar, Türkler ve Latinler arasındaki mücadelelere ev sahipliği yapmış, bu arada sahip olduğu stratejik konumdan dolayı güçlü bir kaleye dönüşmüştür. Poimanenon, özellikle Komnenoslar döneminde önemli ve stratejik bir yer olmuş, MS. 11. yüzyıl sonunda kısa bir süreliğine de olsa Türklerin eline geçmiş ardından Bizanslılar kaleyi tekrar geri almışlardır. 1113 yılında Türkler tarafından yağmalanan Poimanenon bölgesi için bilgiler aktaran Anna Komnena'da burası "çok sağlam tahkim edilmiş kale" olarak anılır (Anna Komnena, VI 13, 3; XIV 5, 3. 5; Belke 2011, 70; Vryonis 1971, 116).

Başkentin Latinlerce işgal edildiği 1204 yılında ise Poimanenon kalesi Latinlerin eline geçmiş, fakat Theodoros Laskaris tarafından kurulan Nikeae imparatorluğu Latinlerin uzun süre burada egemen olmalarına izin vermemiştir (Niketas Choniates 602; Geōrgios Akropolites, I. 11; I. 28; I. 34–36; Theodoros Skoutariotes 463, 469. Ayrıca bkz: Gardner 1912, 64; Longnon 1948, 448; Longnon 1949, 68, 161; Langdon 1980, 68–72). İmparator III. Ioannes Vatatzes burasını ihya etmiş, surlarını sağlamlaştırmış ve buraya bir kilise inşa ettirmişti. Bugün yerleşim alanında ve kale surlarında yapılacak kısa bir gözlem ile bu döneme ilişkin mimari izler ve çeşitli onarımlar rahatlıkla görülebilir (Laskarisler dönemi mimari özellikleri için bkz. Buchwald 1979, 261–296). Ancak bölge 1334 yılında artık Osmanlıların eline geçtikten sonra kale bir Osmanlı şehrine dönüşmüş ve eski görkeminden de uzaklaşmıştır (Belke 2020, 926).

Poimenenon'a ait, ağırlıklı olarak yazıt ve mimari parçalardan oluşan bazı Roma ve Bizans dönemi kalıntıları bugün için ayakta kalmayı başarmış Osmanlı yapılarında görülebilir (Kaufmann – Stauber 1992, 50, 67–69; Tanrıver 2013, 30–32).

Yerleşimin odağını oluşturan Bizans kalesi ise Manyas Gölü'ne ve çevreye hâkim yüksekçe bir tepenin üzerinde yükselir. Bu tepe üzerindeki kuzey-güney yönlü ve hafif eğimli, yaklaşık 200 x 160m. büyüklüğündeki zirve kısımda, dairesel

bir plan yapar şekildeki kalenin duvarları görülebilir. Özellikle tepenin kuzeydoğusunda kalenin ayakta kalmayı başaran kalıntıları yer alır (Koçyiğit 2022, 410-411), (**Resim 2**).

Resim 2. Poimanenon Kalesi genel görünümü

Bugün kalenin hala dört veya beş dikdörtgen kulesi ve mukavemeti yüksek duvarlarının bazı kısımlarının yaklaşık 10m. yüksekliğe kadar korunmuş bir şekilde günümüze ulaştığı anlaşılr. Bu duvarların dış yüzünün çeşitli mermer levhalar, bazıları yazıtlı ve kabartmalı heykel kaideleri ve çeşitli devşirme parçalarla kaplandığı anlaşılr (**Resim 3-4**), (Hasluck 1904, 27. no. 25; Ayrıca bkz: Brand – Foss – Kazhdan 1991, 1690; Bondoux 2003, 403; Koçyiğit 2022, 409-411). Çeşitli antik eserler ve mimari parçalardan oluşan bu devşirme bloklar, duvar dokusunun içeriğini oluşturan moloz taş ve harç karışımı dolguya yatay ve dikeyde ilave edilerek hem duvarın sağlamlığını arttırmakta hem de bilinçli olarak duvar yüzeyinde dekoratif bir etki yaratmaktaydı. Bu uygulama Melanos Akreterion ya da Alacaoluk gibi Poimanenon'un yakın çevresindeki diğer Komnenoslar dönemi kalelerinde de rahatlıkla görülebilir (Kaufmann – Stauber 1992, 50-61; Koçyiğit 2022, 398-399, 404-405).

Resim 3 - 4. Kale duvarlarında kullanılan çeşitli bloklar ve devşirme parçalar.

2.2. Keçiağlı Kalesi

Gerek Manyas'ın gerekse tüm Güney Marmara bölgesinin en önemli yerleşim yerleri arasında sayılabilecek olan Poimanenon Kalesi haricinde, Bizans dönemine ait olduğunu söyleyebileceğimiz kalelerden ilki, Manyas Gölü'ne dökülen Mürvetler Çayı vadisine hâkim bir tepe üzerinde yer alan Keçiağlı Kalesi'dir (**Resim 5**). Manyas ilçe merkezinin yaklaşık 1,5km. güneyinde Keçiağlı Köyü'nün hemen doğusunda yer alan bu kale, küçük ama konumu itibariyle önemli bir tahkimattır.

Resim 5. Keçiağlı Kalesi'nden Mürvetler Çayı'nın görünümü.

Kale, dere tarafından sarp ve yüksek bir kayalık ile, diğer taraflardan ise yüksek surlarla çevrilidir. Bu surlara ait duvarların, iç kısımda yöreye özgü değişik boyutlardaki taşların kireç harcı kullanılarak kaba – moloz dolgu şeklinde oluşturulduğu, dış yüzeylerdeyse düzgün bir taş örgüsüne sahip oldukları görülür. Ayrıca bu duvarların bazı yerlerinde

kalın derzli tuğla uygulamalara da rastlanılmaktadır, ki bu durum kalenin farklı inşa tekniklerine sahip olduğunu, zaman içerisinde onarılarak uzun süreler kullanıldığına işaret eder (**Resim 6-7**).

Resim 6-7. Keçiağlı Kalesi duvarlarında taş ve tuğla işçiliği.

İç kısımlarında yapılaşmaya yönelik bazı temel izleri ile doğu kısmında kayaya oyma büyük bir sarnıca sahip olduğu anlaşılan kalenin, konumu ile güneye inen geçiş yollarını kontrol altında tutmak amacıyla inşa edildiği pek ala kabul edilebilir. Ayrıca, inşa tekniği ve kullanılan malzeme bakımından Geç Roma – Erken Bizans dönemlerini yansıttığı, Orta ve Geç Bizans dönemlerinde ise bazı müdahaleler sonrası kullanımına devam edildiği anlaşılr.

2.3. Dereköy Kalesi

Manyas’da tespit ettiğimiz bir diğer kale ise ilçe merkezinin yaklaşık 7,5km kuzeybatısındaki Dereköy Kalesi’dir. Bu kale, Kocaçay’a 500m mesafede yer alan Bozbayır Mevkii’ndeki yüksek bir tepe üzerindedir. Bu yüksek tepelikteki kalenin, henüz hiçbir haritaya işlenmemiş ve literatüre girmemiş olduğu anlaşılr. Yapılan incelemeler sonunda burada kaçak bazı kazılar yapıldığı ve bu kazılar sonunda kaleye ait oldukları anlaşılan duvarların kısmen açığa çıktıkları görülmüştür (**Resim 8-9**).

Resim 8-9. Dereköy Kalesi’nde kaçak kazılar sonrası açığa çıkan duvarlar.

Ormanla bitkileriyle kaplı bu tepelik alanda ve kazı çukurları etrafında yaptığımız gözlemler sonunda, ne yazık ki kalenin genel karakterinin tespiti yönünde herhangi bir somut veri elde edilememiştir. Ancak, kaçak kazılar sonucu açığa çıkan ve tepeyi tamamen çevreledikleri anlaşılan duvarların, moloz taşlardan oluşan kaba dolgunun kireç harcı kullanılarak yığma taş tekniğinde inşa edildikleri ve bu inşa tekniğinin genellikle orta Bizans döneme ait benzer savunma yapılarında kullanıldığı göz önüne alındığında (Koçyiğit 2022, 395-416), Dereköy Kalesi'nin de bu döneme ait olduğu söylenebilir.

2.4. Koçoğlu Kalesi

Çalışmalar sırasında ele alınan bir diğer kale ise, Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 01.03.1996 tarih ve 4951 sayılı kararı ile tescillenmiş olup, Manyas ilçe merkezinin 12,5km. kadar güneydoğusunda, Koçoğlu Köyü'nde yer alır. Burada, köyün yaklaşık 840m. güneyindeki bir tepe üzerinde yer alan kale kalıntılarının, bölgenin Bizans dönemine ilişkin önemli bir başka yerleşim alanı olduğu ve aynı zamanda Manyas (Empelos) vadisinin güvenliğini sağlayan ileri bir karakol ya da tahkimat olduğu kabul edilebilir. Bugün ne yazık ki sadece temel izleri görülebilen kalıntılardan ibaret olan bu kalenin bazı yerlerinde kaçak kazılar yapılmış olup, kazılar sonrası ortaya çıkan manzaranın pek de iç açıcı olmadığı söylenebilir. Tescil edilmiş bir kültür varlığı olsa da literatürde adına henüz rastlanılmayan ve niteliği ya da dönemi hakkında kesin bir veri elde edemediğimiz kalenin, yüzeyde görülebilen bazı duvarlarının malzeme ve tekniğine bakarak Geç Roma ya da Erken Bizans dönemlerine ait olduğunu söyleyebiliriz.

2.5. Kubaş Kalesi

Manyas ilçe merkezinin yaklaşık 5,5km. batısında yer alan Kubaş Köyü sınırları içinde de bir kale bulunur. Köy yerleşim alanının yaklaşık 700m. kuzeybatısında, kısmen ormanla kaplı bir alanda yaptığımız incelemelerde, tıpkı diğer yerleşim alanlarında olduğu gibi bazı kaçak kazılar yapıldığı ve bu kaçak kazılar sonucu çeşitli duvarların ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Ortaya çıkan duvarların bazı yerlerinde karşılaşılabildiğimiz ve bağlayıcı olarak kullanıldığı anlaşılan kireç harcının, yoğun miktarda tuğla ve kiremit parçaları içerdiği, duvarların kısmen dış yüzeylerde düzgün bir örgüye

sahip oldukları anlaşılmıştır (**Resim 10-11**). Bu durum, daha çok orta Bizans yapım tekniklerini akıllara getirmekle birlikte, bugün için mevcut veriler ışığında yapının mahiyeti ve dönemi hakkında bir genelleme yapmak oldukça güçtür.

Resim 10-11. Kubaş Kalesi'nde kaçak kazılar sonrası açığa çıkan duvarlar.

Yanı sıra, kalenin hemen yanı başında yer alan Kubaş köyü içindeki bir evin bahçesinde ahır olarak kullanılan bir şapel belirlenmiştir. Kireç harcının bağlayıcı olarak kullanıldığı taş ve tuğla malzeme ile inşa edilen bu şapelin, örtüsü mevcut olmamakla beraber günümüze kalan izlerden tonozlu olduğu anlaşılmaktadır. Şapel, malzeme ve teknik olarak Bizans sonrası bir dönemi, olasılıkla Geç Osmanlı dönemini yansıtmaktadır. Ancak, bu şapelin hemen yanındaki evin bahçesinde, bir çifte sütun ile lento ya da söve gibi bazı mimari parçalara rastlanılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucu bu mimari parçalarının şapele az önce bahsettiğimiz Kale'den getirildiği ve burada spolien - devşirme yapı malzemesi olarak kullanıldıkları anlaşılmıştır. Bunlar benzerlerini yakın çevreden bildiğimiz parçalar olup, erken Bizans dönemi karakteri gösterirler (Koçyiğit 2020, 119, fig. 21; Koçyiğit 2021, 170, fig. 4).

Resim 12-13. Kubaş köyünde, Şapel yanında tespit edilen mimari parçalar.

3. Kırsal yerleşim yerleri

3.1. Boğazpınar Akçaören Mevki:

Bölgedeki Bizans hakimiyetinin en önemli unsurları olan bu kale ve askeri savunma yapıları ya da tahkimatlar haricinde, yine Manyas'ın çeşitli noktalarında Bizans dönemi ile ilişkilendirilebilecek küçük bazı yerleşimler de tespit edilmiştir. Daha çok kırsala bağlı yerleşimler ya da basit bazı iskanlar olarak tanımlayabileceğimiz bu yerleşimlerin daha önce varlıklarının bilinmemesi ve ilk kez tarafımızdan gerçekleştirilen yüzey araştırması sonrası tespit edilmiş olmaları önemlidir.

Bu anlamda Manyas ilçe merkezinin 4,7km. kadar kuzeydoğusunda yer alan Boğazpınar Köyü'nde elde edilen veriler, küçük bir Bizans yerleşimine işaret eder. Burada köyün yaklaşık 2,2km. kadar güneybatısındaki tepelikte yer alan ve eski köy yeri olduğu söylenen Ağaören Mevkii'nde yapılan araştırmada bir kuyu ve niteliği çok net olmayan bazı duvar kalıntıları ile yoğun miktarda seramikler ve kiremit parçalarına rastlanılmıştır. Seramiklerden bir kısmının geç Bizans ve erken Osmanlı dönemine işaret eden sırlı seramik parçalarından oluşuyor olması, burada geçmişi Bizans'a kadar uzanan eski bir yerleşimin varlığını ortaya koyar.

3.2. Eşen Köy (Mezarlık):

Yine ilçe merkezinin 9,5 km. kadar kuzeydoğusunda, Manyas-Bandırma yolu hattında yer alan Eşen Köyü'nde de küçük bir yerleşime ait veriler tespit edilmiştir. Kiepert'in haritasında da aynı adla verilmiş olan bu köyün (Kiepert 1914, harita B1), yaklaşık 550 m. güneybatısındaki mezarlığında Hicri 1232 (M.1816) tarihli bir adet kitabeli mezar taşı yer almakta olup, halen kullanılan mezarlığın güney kısmında tespit edilen geç Roma dönemine ait yoğun miktarda seramik parçaları buradaki yerleşime ait en önemli verilerdir.

3.3. Kızıksa Köyü (Mezarlık):

Manyas ilçe merkezinin yaklaşık 8 km. kuzeyinde, göle 3 km. mesafedeki Kızıksa Köyü'nde de küçük bir Bizans yerleşimi tespit edilmiş olup, burası ilginç olarak Kiepert'in haritasında "Kızılkilise" olarak geçmektedir (Kiepert 1914, harita B1). Bugün için literatürde hiçbir bilginin yer almadığı bu yerleşime ait izler özellikle köy mezarlığında yoğunlaşmıştır. Nitekim mezarlıkta, Bizans dönemine ait sütun, sütünce, lento

ve kapı sövesi gibi çeşitli mimari parçaların mezar taşı ya da benzeri işlevlerde kullanıldıkları görülmüş olup, mezarlığın kuzey kısmında da çok sayıda sırlı ve sırsız seramik parçasına rastlanılmıştır (**Resim 14-15**). Bunlar ağırlıklı olarak Geç Bizans ve Erken Osmanlı dönemlerine ait olup, buradaki olası bir Bizans iskanına işaret eden önemli verilerdir. Bu seramikler arasında benzerlerini araştırmalarımız sırasında Bandırma ve Gönen bölgesindeki Bizans yerleşim yerlerinde tespit ettiğimiz, kazıma tekniğinde bezenmiş *Zeuxippos I ve II* grubuna ait MS 12. – 13. yüzyıl parçaları yer almaktadır (Koçyiğit 2021, 175-176, fig. 9-10).

Resim 14-15. Kızıksa Köyü'nde tespit edilen sırlı ve sırsız Bizans seramikleri.

Sonuç

Manyas ve yakın çevresinin gerek askeri ve siyasi gerekse sosyal ve ekonomik olarak Bizans'ın erken dönemlerinden itibaren önemli bir yerleşim alanı olduğu anlaşılar. Bölgenin Hellespontos (Çanakkale Boğazı)'a alternatif olarak, başkentten güneye inen yolların geçiş rotası üzerinde, kontrolünü sağlayan bir lokasyonda olması bunda oldukça etkilidir.

Manyas ve çevresinin bu stratejik önemi Komnenoslar döneminde fark edilmiş, bu dönemde inşa edilen Poimanenon kalesi ile bölgenin güvenliği sağlanmıştır. Poimanenon daha önceki çalışmalarımızda sıklıkla altını çizdiğimiz bir husus olarak (Koçyiğit 2022, 409-411), Propontis'ten başlayarak güneydeki önemli Bizans yerleşimlerine ulaşan yol güzergahına hakimiyet ve artan Türk akınlarına bir set çekmek için inşa edilen bir dizi Komnenoslar dönemi kalesinin meydana getirdiği savunma zincirinin en önemli halkalarından biridir (Mercangöz 2003, 35-45). Bu zincirin Aesepos Vadisi boyunca inşa edilen Alacaoluk ve Ilıcaoba kaleleri ile güneye doğru uzadığı, Şirinçavuş Kalesi ve Pegai Kaleleri ile de batıya

doğru genişleyerek perçinlendiğini söyleyebiliriz. Ayrıca adı geçen tüm bu kaleler Komnenoslar döneminde inşa edilmişler ya da bu dönemde birtakım onarımlar ve yenilenen tahkimatlar sonrası kullanıma devam etmişlerdir (Koçyiğit 2022, 411-413). Hemen hemen hepsinde karşımıza çıkan benzer malzeme kullanımı ve duvar tekniği, Mysia ve Bithynia bölgesindeki çoğu kalede ayırt edici bir özelliktir (Foss – Winfield 1986, 145-150). Bu özelliklerin Manyas’da tespit ettiğimiz kale ya da savunma ağırlıklı askeri yapılarda da karşımıza çıkmış olması, tüm bu yapıların Komnenoslar dönemi inşa programının bir parçası olduklarını akıllara getirir.

Her ne kadar Manyas’da tespit ettiğimiz kaleler, Poimaneon gibi büyük ve gösterişli - sağlam surlara sahip olmayan, küçük karakterli askeri yapılar olsalar da, konumları ve pozisyonları itibarıyla Bizans dönemi boyunca bölgenin savunulması başta olmak üzere karakol, gözetleme, haberleşme ve destek birlikler sağlama gibi bir çok askeri amaç doğrultusunda kullanılmışlardır. Kalelerin hâkim noktalarda ve stratejik yollar üzerinde konumlanmaları bu anlamda oldukça önemlidir.

Savunma ağırlıklı bu askeri yapılar haricinde tespit edilen küçük yerleşim yerleri ise ekilebilir tarım arazileri sayesinde bölgenin üretim ve ticaret hayatına doğrudan etki eden kırsal yerleşimler ya da çiftlik benzeri yapılar olmalıdırlar. Seramik buluntular haricinde herhangi bir arkeolojik verinin tespit edilememiş olması bu yerleşimlerin niteliği hakkında doyurucu bilgiler edinmemizi zorlaştırır. Ancak, bölgedeki Bizans varlığını temsil etmeleri bakımından önemlidirler.

Dolayısıyla, Manyas’ın sahip olduğu konumu ile Bizans dönemi boyunca güneye inen yolları kontrol etmek için uygun bir ortam sunması yanında, bölgede kurulan önemli yerleşimlerin hinterlandında yer alması ve tabii ki ekilebilir verimli topraklara sahip olması, bu bölgenin Bizans döneminde yoğun bir iskân alanı olarak kullanıldığını gösterir.

Kaynaklar

Antik kaynaklar

Anna Kommena, (1996). *Alexiad. Anadolu'da ve Balkan Yarımadasında İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi*, (çev. B. Umar), İstanbul.

Georgios Akropolites, (2008). *Vakayiname*, (çev. B. Umar), İstanbul.

Hierocles, (1939). *Le synekdhemos d'Hiérokles et l'opuscule géographique de Georges de Chypre: texte, introd., comm. et cartes*, de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves, (ed. E. Honigmann), Bruxelles.

Niketas Choniates, (2013). *Historia. 1195-1206*, (çev. I. Demirkent), İstanbul.

Strabon, (2012). *Geographika – Antik Anadolu Coğrafyası, XII-XIII-XIV*, (çev. A. Pekman) İstanbul.

Theodoros Skoutariotes, (1914). *Ανωνύμου Σύνοψις Χρονική*, (çev. K. Sathas), vol. 7, Venice: Typois tou Chronou.

Modern kaynaklar

Altun Şatiroğlu, İ. (2021). “Poimanenon-Eski Manyas“, *Aktüel Arkeoloji Dergisi* 80, 108-117.

Belke, K. (2011). “Byzanz und die Anfänge des rumseldschukischen Staates. Bemerkungen zur Chronologie von Anna Komnenēs ‘Alexias’ in den Jahren 1084–1093“, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 61, 65–79.

Belke, K. (2017). “Bithynien und Hellespont in der Tabula Peutingeriana“, *A Space, Landscapes and Settlements in Byzantium: Studies in Historical Geography of the Eastern Mediterranean*, (ed. A. Külzer – M. St. Popović), Novi Sad – Vienna, 51–73.

Belke, K. (2020). *Bithynien und Hellespont*, Tabula Imperii Byzantini 13, Wien.

Bondoux, R. (2003). “Les Villes“. *La Bithynie au Moyen Âge*, (ed. B. Geyer – J. Lefort), Paris. 377-409.

Buchwald, H. (1979). “Lascarid Architecture“, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 28, 261-296.

Brand, C. M. – C. Foss – A. Kazhdan, (1991). “Poimanenon“. *Oxford Dictionary of Byzantium* vol.3, (ed. A. Kazhdan), Oxford, 1690.

Dündar, M., Y. Acioğlu, O. Koçyiğit, (2019). “Ortaçağ'dan Günümüze Balıkesir İli Yüzey Araştırması 2017 Yılı Çalışmaları“, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 36/2, Ankara, 523-552.

Dündar, M., Y. Acioğlu, O. Koçyiğit, (2020). “Ortaçağ'dan Günümüze Balıkesir İli Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları“, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 37/3, Ankara, 545-568.

- Dündar, M., Y. Acioğlu, O. Koçyiğit, (2021). “Ortaçağ’dan Günümüze Balıkesir“, *Aktüel Arkeoloji Dergisi* 80, 92-107.
- Dündar, M., Y. Acioğlu, O. Koçyiğit, (2022). “Ortaçağ’dan Günümüze Balıkesir İli Yüzey Araştırması 2019 Yılı Çalışmaları“, *2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları*, Ankara, 259-270.
- Dündar, M., Y. Acioğlu, O. Koçyiğit, (2023). “Ortaçağ’dan Günümüze Balıkesir İli Yüzey Araştırması 2021 Yılı Çalışmaları“, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 38/2, Ankara, 511-530.
- Foss, C. – D. Winfield, (1986). *Byzantine Fortifications: An Introduction*, Pretoria.
- Gardner, A. (1912). *The Lascarids of Niceae, The Story of an Empire in Exile*, London.
- Hasluck, F. W. (1904). “Unpublished Inscriptions from the Cyzicus Neighbourhood“, *Journal of Hellenistic Studies* 24, 20-40.
- Kaufmann, F.-M. – J. Stauber, (1992). “Poimaneion bei Eski Manyas? Zeugnisse und Lokalisierung einer kaum bekannten Stadt“, *Asia Minor Studien* 8, Bonn, 43-85.
- Kiepert, R. (1914). *Karte von Kleinasien (Maßstab 1:400.000)*, Berlin.
- Koçyiğit, O. (2020). “Kapıdağ Yarımadası ve Marmara Takımadalarında Bizans Dönemi Kültür Varlıkları“, *Lycus Dergisi* 2, 101-128.
- Koçyiğit, O. (2021). “Aşağı Aisepos Vadisi’nde (Gönen) Bizans Dönemi Kültür Varlıkları“, *Lycus Dergisi* 4, 163-192.
- Koçyiğit, O. (2022). “Kapıdağ Yarımadası ve Çevresinde Bizans Kaleleri“, *Geçmişten Günümüze Balıkesir’in Kültürel Mirası*, (ed. M. Bayyigit – M. Özkan), Konya, 395-416.
- Koder, J. (2012). “Regional Networks in Asia Minor during the Middle Byzantine Period, Seventh–Eleventh Centuries. An Approach“, *Trade and Markets in Byzantium*, (ed. C. Morrisson), Washington, 147–175.
- Külzer, A. (2016). “Zwischen Europa und Asien: Zur Darstellung der thrakischen Chersones und des westlichen Kleinasien auf der Tabula Peutingeriana“, *Orbis Terrarum* 14, 49–68.
- Langdon, J. (1980). *John III. Ducas Vatatzes’ Byzantine Imperium in Anatolian Exile, 1222–54: The Legacy of his Diplomatic, Military and Internal Program for the Restitutio Orbis*, Ann Arbor – London.
- Longnon, J. (1948). “La campagne de Henri de Hainaut en Asie Mineure en 1211“. *Académie royale de Belgique, Bulletin de la Classe des lettres et des sciences morales et politiques, 5e Série* 25, 442–452.
- Longnon, J. (1949). *L’empire latin de Constantinople et la principauté de Morée*, Paris.
- Mercangöz, Z. (2003). “Bizans Çağında Balıkesir“, *Bitek Kent: Balıkesir*, (Ed. F. Özden), İstanbul, 31-50.
- Öden, Z. G. (1999). *Karesi Beyliği*, Ankara.

- W. M. Ramsay, (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. M. Pektaş), Ankara.
- Sorlin – Dorigny, A., (1877). “Poemaios“, *Revue archéologique* 34, 102-109.
- Tanrıver, C. (2013). *Mysia'dan Yeni Epigrafik Buluntular*, Ege Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Yayın No: 187. İzmir.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (Çev., A. Suat), Cilt:I, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara.
- Vryonis S. J. (1971). *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, Berkeley – Los Angeles – London.

BALIKESİR İLİNİN DOĞAL KÜLTÜREL MİRASI DOĞAL RESİFLERDE DÜNDEN BUGÜNE KIRMIZI MERCANLAR ÖRNEĞİ

Dilek TÜRKER* & Abdülkadir ÜNAL & Kadriye ZENGİN*** & Havva ÇİMEN******

Giriş

Türk dil kurumun sözlük anlamında birinci sırada yer alan “Kültür” kelimesinin anlamına bakıldığında “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” olarak tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>). İnsanlığın var olduğu tüm yaşam süreçlerindeki en önemli doğal davranışı tüm canlılarda olduğu gibi türünün yaşamını sürdürme iç güdüsel davranışı, eğitim ve gelişmişlik düzeyinin arttığı son yüz yıllarda bunun tek başına çok da mümkün olmadığını anladığı süreçte olmuştur. Bu süreç insanın doğayla birlikte olduğunda var olacağı algısı doğayı korumaya ve biyoçeşitliliğe verdiği önem de artmıştır.

İnsanın gelişmesi teknolojiyi geliştirirken bilimsel araştırmalara verdiği önemi artırmış ve araştırmalarının derinliklerini, inceliklerini geliştirmiştir. Hatta son yıllarda sadece yer küre üzerinde değil güneş sistemi ve samanyolu sisteminin gelişme sürecine dair bazı bilinmeyenleri astronomi ve yer bilimlerinin inceleme alanları oluşturan bazı bilinmeyenlerin yanıtı içerisinde yatmaktadır.

Öte yandan, yer küre ve gezegenleri öğrenme ve tanıma adına onları uydu ve cihazlarla inceleme aşamasına gelindiğinde, yerbilimlerinin alt alanları olan jeoloji, jeofizik, jeomorfoloji, atmosfer fiziği, okyanus ve biyosfer bilimlerinin

* Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, dilekefeturker@gmail.com

** Balıkesir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Balıkçılık ve Su Ürünleri Şubesi / BALIKESİR, Sorumlu yazar

*** Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Öğrenci, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji

**** Bölümü, cimenhavva135@gmail.com

kuram ve uygulama yöntemleri, gezegenlerin daha ayrıntılı tanınmasına önemli katkı sağlamaya başlamıştır. Bu bilgiler ışığında ortaya konulan yer kürenin yaşının “ortalama 4.5-5 milyon yıl civarında” olması pek çok kanıtla günümüzde ortaya konmuştur.

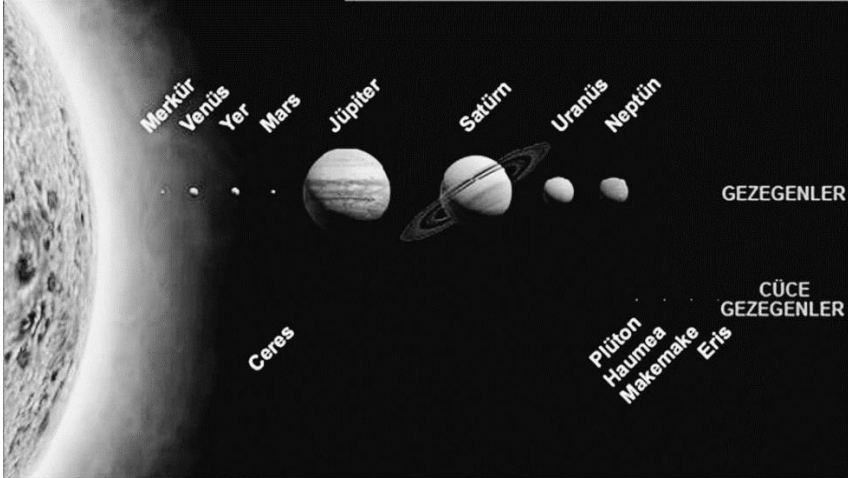
Yine yapılan araştırmalarda yer kürenin çok dile getirilmeyen iki önemli özelliğinden kısaca bahsetmek gerekirse: bunlardan biri “kil”dir. Kil, milyonlarca yıl boyunca hareket halindeki suyun kayaçlar üzerinde oluşturduğu aşındırma ve olabilecek en küçük boyutlara ayırma işlemi ile oluşur. Bu oluşum biyolojik olarak tüm işlevleri yüzey tepkisine bağlı olan canlılara, küçük bir alanda özellikle bitkisel canlılara büyük miktarlarda tepki yapabilme olanağı sağlar ve toprağın ana unsurunu oluşturur. Onsuz verimli bir yaşam düşünülemez. Bir diğeri “Birikmiş Kalker Depoları”dır. Bu depoların aslı kalsiyum karbonat birikimi olan kalkerdir.

Bu iki çok önemli özelliği daha iyi anlayabilmek için Yer kürenin jeolojik tarihine bakacak olursak; başlangıçta sıcaklığının yüksek olduğunu ve canlılığı oluşturacak moleküllerin bozulmadan kalacak ortamın olmadığını biliyoruz. Atmosferdeki CO₂ oranının bugünkü ile kıyaslanamayacak kadar yüksek olduğunu da biliyoruz. Su buharının da yoğun olduğu bu dönemde atmosfer yoğunluğu bugünkünün yaklaşık 90 katından fazla olduğu bugünkü bilgilerimizden. Ve bu durumun tamamı korelatif olarak bir arada düşünüldüğünde oluşan etkinin tek kelimeyle “Sera etkisi” olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Tübitak, Bilim ve Teknik, 2000).

Jeolojik devirler içinde canlı evriminin belli bir hattına gelindiğinde; denizlerde zamanla evrimleşen bakteriler ve daha sonra bir hücreli canlıların, mavi-yeşil alglerin ortamdaki CO₂’i çekerek kalsiyum karbonat halinde iskeletlerinde ya da kavkılarında bağlamasıyla, atmosferdeki CO₂’i seyreltmışler ve dolayısıyla sera etkisini azaltmayı başarmışlardır. Dünyada kalkerin depolanmasıyla yani atmosferdeki CO₂ oranının düşürülmesi güneş kaynaklı ısı enerjisinin atmosferde fazla tutulamayarak uzaya soğrulmasına zemin hazırlanmıştır. Ki bu biyomer (canlıları oluşturan molekül) yapının varlığını bozulmadan devam ettiren tolerans sınırları içerisindeki sıcaklık durumu yer kürenin yaşanabilir bir gezegen olmasındaki belki de en önemli unsurdur (Demirsoy, 2019). Bu durumun güneş sistemi içerisinde (Şekil 1.) yer alan

gezegenlerde yaşamı m¼mk¼n kılan en ¼nemli şeyin sıcaklık olduğu d¼ř¼ncesi ile atmosfer de ki sıcaklıklar ¼erçevesince inceleyecek olursak;

- Merk¼r +167 ¼C
- Ven¼s +464 ¼C
- D¼nya +14 ¼C
- Mars -130¼C'den +12 ¼C 'ye kadar
- J¼piter -148 ¼C
- Sat¼rn -178¼C
- Uran¼s -215¼C
- Nept¼n -226¼C
- Pl¼ton -300¼C (Varsayılan)
- Ceres -80¼C (Varsayılan)
- Eris -450¼C (Varsayılan) olduğunu g¼r¼r¼z.

şekil 1. G¼neř sisteminde gezegenlerin uzaklıkları (temsili)

CO₂ yoğunluğunun artması sera etkisinin artmasına yol a¼arken, bu artış K¼RESEL ISINMA'nın hızlanmasına yol a¼maktadır. K¼resel ısınma ile m¼cadele etmenin bir yolu CO₂'i kavkılarında biriktirip atmosfere g¼ndermeyerek depo g¼revi yapan karbonatlı kayalar yer k¼renin cansız termostatlardır.

Yerküre üzerindeki yoğun CO₂ bu canlılar karbonatlar halinde vücutlarının değişik yapıları ile bağlayarak denizlerin dibine yığılıp binlerce metre kalınlığında karbonat yataklarını, sedimentlerini ve katmanlarını oluşturur. Geçmişte yaşamış ancak günümüzde fosil kayıtlarına rastlanan bu canlılar geçmişte sıcaklığın arttığı jeolojik dönemlerden günümüze bugün bile uzunlukları 2500 km kadar uzunlukta yayılışa sahip olan resifler diğer bir deyişle mercan resifleri olarak karşımıza çıkan yerküredeki canlılığın en önemli aktörleridir.

Jeolojik devirlerde resiflerin nasıl bir var oluş – yok oluş geçirerek yerküreye katkı sağladığını anlamak adına baktığımızda geçmişte pek çok sefer yok olup, tekrar çoğaldıklarına ait kalıntıları bugün çeşitli yerlerde görebiliriz. Bu kalıntılara örnek vermek gerekirse;

Trias döneminde, deniz seviyesinden km'lerce yüksekte olan Avusturya Alp'lerinde,

80 Milyon yıl önceki Permien Döneminde meydana gelen tektonik sıkışma sırasında yükselen bugün Batı Teksas'da yer alan Guadalupe Dağlarında,

Silüriyen Döneminden kalma resifleri ise Kuzey Grönland'da görmek mümkündür.

Akdeniz'deki doğal resiflerin varlığı Miyosen devri (23 – 5 milyon yıl önce) itibariyle belgelenmiştir (Taviani ve diğ., 2005 a).

Genel olarak kıyı, set ve mercan adaları olarak üç farklı tipte oluşarak sınıflandırılırlar.

Kıyı resifleri, kıyılarda ya da adaların kenarlarında oluşur ve hep kıyı boyunca büyürler. Bazen daire şeklinde yapılaştıkları gözlenir ki o zamanda **Atol** ismini alırlar. Daha çok Hawaii Adaları'nda ve Karayipler'de bulunurlar.

Set resifleri ise karadan biraz uzakta, kıyıya paralel olarak oluşur. Karayla aralarında denizkulağı olarak adlandırılan, gemilerin girebileceği kadar derin kanallar bulunur. Karayipler ve Hint ve Pasifik okyanuslarının açıklarında bulunurlar. Set resifleri, çok büyük boyutlara ulaşabilir. Hatta okyanusun ortasında ki büyük set resifi uzaydan görülebilen tek canlı organizma sistemidir. Uzunluğu 2500 km kadardır.

Mercan resifleri dünya mirası listesine girerek koruma altına alınmış doğal kültürel miras olarak kabul edilmektedirler. Mercan resiflerinin bir başka özelliği de, üzerinde yaşayan canlıların çeşitliliğidir. Okyanusta yaşayan canlıların yaklaşık % 25'i mercan resiflerinde bulunur. Balıklar, denizyıldızları, deniz kestaneleri, süngerler, tüplükurtlar, ıstakozlar, karidesler, ahtapotlar, kabuklu hayvanlar, deniz çayırları ve deniz yosunları bu resifler üzerinde yaşar. Resiflerin yarıkları, girintili çıkıntılı yapıları ve bol besin içermeleri, onları birçok küçük omurgasız canlı için iyi birer sığınak haline getirir. Dolayısıyla resifler, bu canlılarla beslenen birçok balık için de iyi bir yaşam alanıdır. Ayrıca balıklara üreme ve barınma alanı da sağlarlar.

Biyçeşitlilik açısından değerlendirildiğinde örneğin Büyük Set Resifi'nde 2800 balık, 400 mercan, 400 yumuşakça, 500 deniz çayırı, 215 deniz kuşu, 15 deniz yılanı ve 6 deniz kaplumbağası türünün yaşadığı bilinmektedir.

Resiflerinin çok canlıya ev sahipliği yapması, güzel renklere sahip olması ve dalış sporuna uygun olması dalgıçları çekmektedir. Bu yüzden mercan resifleri önemli bir turizm kaynağıdır.

Delikli porozlu yapıları su dalgalarının güçlü etkisini sömüren yapılar olup anakaraların dalgalar karşısındaki yıkıcılığına koruyucu bariyer görevi yaparlar.

Atmosferdeki CO₂ döngüsündeki tutuculukları sayesinde pek çok kaynağa göre atmosfere oksijen sağlayan amazon ormanlarından bile daha fazla oksijen sağlayan kaynak görevi görürler.

Yerküreye olan pek çok olumlu katkısının olmasına rağmen varlıklarının tehdidi olan unsurları ele alacak olursak;

Mercanların yaşamlarını tehdit eden doğal düşmanları olduğu gibi palyaço balıkları gibi balık türleri ile birbirleri için doğal koruyucuda olmuşlardır.

Denizlere ulaşan tarımsal kaynaklı gübre içeriğindeki fosfatın 1 kg'ı 20 kg. alg üremesini tetikliyor ki bu algler mercanların predatörü gibi görev yapıyorlar (Demirsoy, 2019).

Küresel ısınmaya bağlı olarak suların asitlik özelliği artıyor, bu yüzden birçok canlının üzerindeki kavkı erimeye başlıyor. Mercan toplulukları kendi iç bünyelerinde barındırdıkları

algleri dışarıya atarak kendileri ağarmaya ve ölmeye başlıyorlar (Stencek ve ark., 2007).

Ülkemiz sularında amatör balıkçıların ağılarını yasa dışı yakalandıkları sırada denizlere terk ederek kurtulmaya çalışmaları ve tur gemilerinin bilinçsiz çapa atımı ve çapanın geri çekim faaliyetleri bir yılda ortalama her yöne 10 cm büyüyeblen mercanlara zarar vermektedir.

Kıyılarımızda gerek küresel ısınmaya bağlı olarak gerek gemilerin balans suları ile taşınımları gerekse süveyş kanalının açılış ve genişletilme faaliyeti ile yayılış gösteren ve terorist yosun olarak bilinen *Caulerpa* cinsine ait algler de mercanlara zarar verebilmektedir.

Ayvalık ve Adaları etrafında yayılım gösteren mercan alanları deniz kuvvetlerine bağlı askeri tatbikat/eğitim alanı içerisinde bulunmaktaydı.

Periyodik cetvel incelendiğinde 92 doğal element dünyanın var olduğu ilk günden bu yana var olduğu bilinirken, 26 tane sentetik element laboratuvar ortamında elde edilmiş olup laboratuvar ortamından bir şekilde kaçmakta doğaya ve nihai olarak denizlere ulaşmaktadır (Şekil 2.). Bu sürecin son 10 yıllar içerisinde olduğu düşünüldüğünde mercanların evrilerek varlıklarını sürdürebilmek için yeterli zamanlarının olmadığını söyleyebiliriz.

Şekil 2. Periyodik Cetvel

Günümüzde varlıklarının sürdüren mercanlar genel olarak, 30° kuzey ve 30° güney enlemleri arasında kalan sıcak denizlerde yaşar. Hint ve Pasifik okyanuslarının tropikal kesimlerinde ve Kızıldeniz’de mercan resifleri daha çok bulunmaktadır.

İklim ve deniz suyu sıcaklığı uygun olmadığı için ülkemiz kıyılarında mercan resifleri bulunmadığı ve son 10 yıla kadar yayınlanmış konu ile ilgili bir çalışmaya rastlanmadığı için düşünülmektedir. Ancak yumuşak mercanlar, çok küçük koloniler halinde soğuk ve derin sularda da yaşayabilir. Örneğin Ayvalık ilçemizin kıyılarında yumuşak mercanlardan dal biçimindeki kırmızı mercan, Marmara Denizi’nin Kapıdağ yarım adası etrafı ve adaların çevresinde ki derinliklerinde de ise ağaç biçiminde beyaz mercanların bulunduğu Tarım ve Orman Bakanlığı’nın 2014 yılında uygulamaya koyduğu “Denizlerin Terk Edilmiş Av Araçlarından Temizlenme Projesi” kapsamında Balıkesir İli, Ayvalık İlçesi açıklarında tespit edilen 18 bölgedeki 64 noktada ağ temizliği yapıldığı sırada tespit edilmiştir. Peki Ayvalık bölgesi özelinde incelendiğinde;

Deniz omurgasızlarından Anthozoa sınıfının üyelerinden olan, her bir bireyine "polip" denilen kolonileri milyonlarca polipin bir araya gelmesiyle oluşan topluluklarına rastlanmıştır. Koloniler ağaç, dal, çiçek, geyik boynuzu, beyin, fil kulağı, mantar, tüp, ip, kaya gibi çok çeşitli biçimlerde olabilir ve genellikle bu biçimlere göre adlandırılırlar.

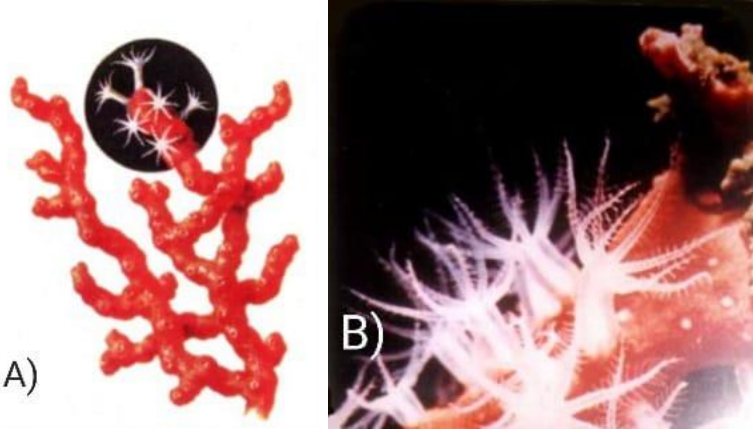
- Regnum: Animalia
- Phylum: Invertebrata (Omurgasızlar)
- Classis: Anthozoa
- Ordo: Cnidaria (Holaxonia)
- Species: *Paramuricea clavata* (kırmızı mercan, gorgon)

bu çalışmada en çok ilgilendiğimiz tür olmuştur.

Mercanların vücut yapıları, görünüşte çok karmaşık olmasına rağmen aslında çok basittir.

Omurgasız oldukları için gerçek iskeletleri yoktur. Ancak, salgılarından oluşan sert dış yapılarına iskelet denir. Bu sert yapı kalsiyum, magnezyum, karbonat gibi maddelerin çok miktarda salgılanmasıyla oluşur.

Polipler çok küçük oldukları için mikroskop yardımıyla görülebilir. Mercanlar, hem eşeyli hem de eşeysiz olarak üreyebilir. Eşeysiz üreme, tomurcuklanma biçiminde gerçekleşir ve daha çok yumuşak mercanlarda görülür (Şekil 3.). Kırmızı mercanlarda böyledir.

Şekil 3. Kırmızı Mercanların Mikroskopik Görüntüleri

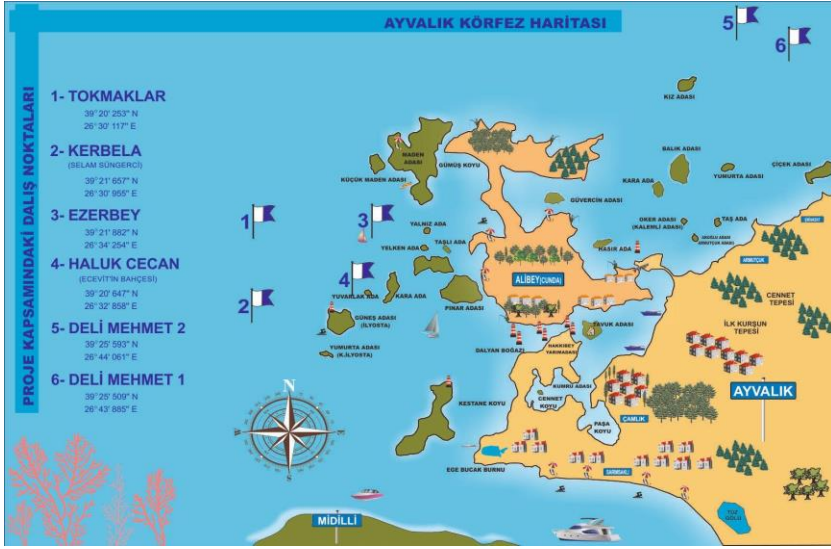
(A: Doğal Kırmızı Mercan Dalı, B: Üreme Polipleri)

Varlıklarının devam ettirilmesi, tüm canlılar için gerekli olduğu unutulmadan daha çok korunmalı ve daha küresel tedbirler alınmalıdır. Ancak bizim ülkemiz denizlerinde (Şekil 4.) tarlalar oluşturacak kadar çok varlık sürdüren bu canlı türleri için alınacak tedbirlerden bazıları Ayvalık Adaları ve çevresine özel çıkan bir çağrı ile yapılan UNDP / SGP destekli proje ve farkındalık oluşturmak amaçlı çalışmalar kaleme alınmış ve yaşamlarını sürdürülebilir kılmak için önerilerde bulunulmuştur. Bunları kısaca sıralamak gerekirse;

1-Bölge dalış okullarına ve balıkçılara kırmızı mercan farkındalıklarını artırıcı eğitimler düzenlemek.

2-Tur ve balıkçı gemilerinin çapaları ile mercanlara zarar vermesini önlemek amacıyla mercanların çevrelerine ucunda şamandıra bulunan tonozların ve yüzer şamandıra sistemlerinin devamlılığını sağlamak.

3-Tarım ve Orman Bakanlığı'nca mercan resiflerinin bulunduğu alanların avcılığa kapatılmasını sağlamak.

Şekil 4. Ayvalık ve Adaları Civarında Kırmızı Mercan Alanları

4-Mercanların yoğun bulunduğu alanlara ait koordinatlar harita genel müdürlüğünün sirkülerinde yayınlanarak haritalara işlenmesi sağlandı. Böylece deniz kuvvetleri komutanlığının atış sahası olmaktan çıkartıldı. Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığın 38/2020 düzenlemesi ile 6 İstasyon ve şamandra sistemlerinin varlığı haritalara işaretlenmiştir (Şekil 5.).

5-Bu yoğun istasyonlar sırası ile dalış okulları tarafından NADAS' a bırakmak gibi dokunmamak için bir yıllık süreçlerde dalışa kapatılması yönünde telkinlerde bulunuldu.

6-Farkındalığı arttırmak için Kırmızı Mercanları anlatan, tanıtan broşürler hazırlandı ve dağıtılması sağlandı.

**SEYİR, HİDROGRAFI VE OŞİNOGRAFI DAİRESİ BAŞKANLIĞINDAN
YAPILACAK HARİTA TALEPLERİ**

121 EGE DENİZİ - Türkiye, Batı Sahili - Edremit Körfezi - Ayvalık - Şamandıra
KAYNAK: Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanlığı

Harita 2145 (Son İlan No: 105/2020) [WGS84 DATUMU]

KOYUNUZ Fl.Y.5s

39°20'.253K, 26°30'.117D
39°21'.657K, 26°30'.955D
39°21'.882K, 26°34'.254D
39°20'.647K, 26°32'.858D
39°25'.509K, 26°43'.885D
39°25'.593K, 26°44'.061D

Harita 214 (Son İlan No: 082/2020) [WGS84 DATUMU]

KOYUNUZ Fl.Y.5s

39°20'.253K, 26°30'.117D
39°21'.657K, 26°30'.955D
39°21'.882K, 26°34'.254D
39°20'.647K, 26°32'.858D
39°25'.509K, 26°43'.885D
39°25'.593K, 26°44'.061D

Yat Haritası 2002_7 (Son İlan No: 082/2020) [WGS84 DATUMU]

KOYUNUZ Fl.Y.5s

39°20'.253K, 26°30'.117D
39°21'.657K, 26°30'.955D
39°20'.647K, 26°32'.858D

Yat Haritası 2002_8 (Son İlan No: 059(T)/2020) [WGS84 DATUMU]

KOYUNUZ Fl.Y.5s

39°21'.882K, 26°34'.254D
39°20'.647K, 26°32'.858D
39°25'.509K, 26°43'.885D
39°25'.593K, 26°44'.061D

İlan No.: 38/2020

1.2

Şekil 5. Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığın 38/2020 Düzenlemesi ile 6 İstasyon Haritalara İşaretlenmesi.

Mercan resiflerinin yerküremiz için en önemli doğal kültürel miras olduğu bilinciyle bu proje kapsamında yapılan ve daha sonrasında devam ettirilmeye çalışılan farkındalık çalışmalarının düzenli yapılması ve gelecek nesillerde de sürdürülebilir olması büyük önem taşımaktadır.

Teşekkür

UNDP / SGP fonuna “Edremit Körfezinin Saklı Hazine” isimli projeye verdikleri destek, Balıkesir İl Tarım ve Orman

Müdürlüğü, Balıkçılık ve Su Ürünleri Şubesi'ne, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, Kırsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı'na, Agrida Derneği'ne projeye sundukları destekler için teşekkürlerimizi sunarız.

Kaynakça

- Türk Dil Kurumu, (2022). "Kültür". <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 29.08.2023.
- TÜBİTAK, Bilim ve Teknik, 2000, 392: Ormanlar ve Küresel Isınma, S.47. (Nature, 20 Nisan 2000'den Çevirme) (Çeviren Aslı Zülal).
- Demirsoy, A. (2019). 2035 Sonun Başlangıcı (2. Baskı). *İstanbul, Asi Kitap*.
- Demirsoy, A. (2003). Genel Zoocoğrafya ve Türkiye Zoocoğrafyası, METEKSAN.
- Hoegh-Guldberg, O., Mumby, P.J., Hooten, A.J., Steneck, R.S., Greenfield, P., Gomez, E., Harvell, C.D., Sale, P.F., Edwards, A.J., Caldeira, K., Knowlton, N., Eakin, C.M., Iglesias-Prieto, R., Muthiga, N., Bradbury, R.H., Dubi, A. and Hatziolos, M.E., (2007), "Coral Reefs under rapid climate change ve ocean acidification" Science, Vol.318, Issue 5857, pp. 1737-1742. DOI: [10.1126/science.1152509](https://doi.org/10.1126/science.1152509).
- Taviani, M., Lopez Correa, M., Zibrowius, H., Montagna, P., McCulloch, M., & Ligi, M. (2007). Last glacial deep-water corals from the Red Sea. *Bulletin of Marine Science*, 81(3), 361-370.

BALIKESİR YÖRESİ TÜRK HALK OYUNLARI

Oktay İNALKAÇ*

GİRİŞ

İnsan bedeni hareket etmek üzere yaratılmıştır. İnsanoğlu varoluşundan günümüze doğal hayatı anlamlandırma çabası sonucunda ortaya koyduğu etkileşim kültür olgusunun oluşmasını sağlamıştır. Bu kültür unsurlarından halk oyunları insanın ortaya koyduğu ilk sanat örneği olarak nitelendirilmektedir. Halk oyunları hareketlerin zaman içerisinde ritim ve müzikle uyumlu bir şekilde sergilenerek günümüze kadar varlık göstermiştir (İnal, 2008: 77). Halk oyunları toplumların kültürel mirasını geçmişten günümüze ve geleceğe aktarmada başat role sahiptir. Günümüzde dans kavramı olarak da adlandırılan halk oyunları hareket yoluyla doğayı taklit eden insanın günlük yaşamda düşünce ve duygularını hareket yoluyla ifade ettiği kültürel miras niteliği taşımaktadır (Koçkar, 1990: 327). Türk kültüründe de büyük önem arz eden geleneksel Türk halk oyunları; müziği, ritim usulleri ve türlerine göre oldukça zengin bir özelliğe sahiptir. Bu doğrultuda Balıkesir yöresi Türk halk oyunları da kendine özgü zengin bir yapıya sahiptir. Bu zenginlik Balıkesir yöresinde farklı kültürden etnik yapının oluşundan kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda Balıkesir Yöresi oyunların zenginliğini Çepniler, Yörükler, Tahtacılar ve Manavlar'ın halk oyunları kültürü oluşturur. Yaygın olarak Balıkesir yöresinde zeybek türü oynanmakla beraber yörede; Kırım, Balkan ve Kafkasya'dan göçen Türklerin halk oyunları da yaygın olarak varlık göstermektedir. Türkiye'nin her bölgesinde olduğu gibi Balıkesir yöresinde de farklı türde halk oyunlarının varlık göstermesinde coğrafi yapı başta olmak üzere birçok sosyo-kültürel olgunun etkili olduğu düşünülebilir. Türk halk oyunları birlik ve beraberlik duygusunun pekişmesine, dolayısıyla sosyal bütünlüğe katkı sağlamaktadır (Bilgin ve Çağlayan, 2020: 48). Bu doğrultuda Balıkesir yöresi Türk halk oyunları farklı Türk kültüründen izler taşımakta bu farklılıklar Türk toplumunun bir birini tanımasında birlik beraberlik

* Dr., Türk Halk oyunları Antrenörü, Balıkesir Karesi Gençlik ve Spor İlçe Müdürlüğü, inalkac.oktay@gmail.com

duygusunun pekişmesinde önemli bir etken olarak görülmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kültür: Fransızca “culture” kelimeinden türemiştir. Kelime iki ayrı anlama gelmektedir. Bunlardan biri; yetiştirme, yükseltme (tehzib), diğeri; milli kültür (hars) olarak adlandırılmaktadır. Kültür terimi Ziya Gökalp’in “hars” kullanımıyla ilk kez dilimizde yer etmiştir. Kültür; “ekin” olarak da kullanılmış fakat günümüzde “kültür” terimi yaygın olarak kullanılmaktadır. Kültür (Hars); bir milletin dilini, dinini, ahlakını, örf, adet, gelenek ve göreneklerini, sözlü, yazılı edebiyatını müziği, folkloru, ekonomik ve estetik ürünlerinin tamamıdır (Gökalp, 2018: 99).

Folklor: Belirli bir bölge veya ülkede yaşayan milletlerin maddi ve manevi kültürel olgularını tespit eden, kendi yöntemleriyle derleyen, sınıflayan, sınıflayan, çözümleyen ve birleştiren bilim dalıdır (Örnek, 2000: 15).

Oyun: Kökeni insanoğlunun dini ve büyü ritüellerine kadar dayanmaktadır. Bu ritüellerde düzenlenen törenler oyun kavramının temelini oluşturmakla birlikte oyun; insanın doğasında var olan hareket etme isteği ve yeteneklerini sergilediği yarışma ve müsabaka yoluyla üstün gelme çabasına da dayanmaktadır (Eroğlu, 1994:13).

Türk Halk Oyunları:

İnsanoğlu ve diğer canlılar için ilk yaşam belirtisi hareket yoluyla ortaya çıkmıştır. Bu hareket yoluyla yaşamın bilincinde olmak insanı diğer canlılardan ayıran özelliktir (Thomson, 1975: 57). Bu doğrultuda tüm toplumların halk oyunlarında olduğu gibi Türk halk oyunları da milli müziğimiz ve ritim süreleri eşliğinde belirli bir düzen içerisinde gerçekleştirilen tartımlı hareketlere denir. Bu oyunlar, bir milletin düşünce ve duygularını geçmişten bugüne ve geleceğe taşıyan kültürel miras niteliği taşıyorsa milli oyun (Türk halk oyunları) adını alır (Demirsipahi, 1975: 8).

Yöre: Eski Türkçe kökenli bir kelimedir. Belirli bir coğrafi bölgede; beşeri ve doğal özellikleri yönüyle belirgin özellikleriyle çevreden ayrılan sınırlı bölüm yer (kaynak),

Ritim: Müziği oluşturan bileşenlerden biri olan ritim ya da dizem; ezgiyle uyumlu bir şekilde uzunluk, vurgu, ses ve

durakların düzenli bir şekilde tekrarından oluşan ses uyumdur (MEB. 2019: 13).

Müzik: Doğadaki sesleri taklit eden insanın bu sesleri estetik anlayışla ölçü ve uyum içerisinde oluşturduğu sanattır. Antik Yunanca “Mousike” kelimesinden türemiştir. Müzik; Çok tanrılı (politeist) Antik Yunan uygarlığında Tanrı Zeus’un dokuz peri kızının adı olan “Müz” den geldiği varsayılmaktadır. Antik Yunan kültüründe bu dokuz peri kızının her şeyin ahen içinde olmasını sağlayarak dünyayı güzelleştirdiklerine inanılırdı (Çoban, 2005: 27).

Dans: İnsan bedenini belirli mekân ve zaman içerisinde özel bir anlam, yapı ve kültür unsuru olarak belirlenen hareketler yoluyla kullanmasıdır. Bir diğer ifadeyle insanın hareket yoluyla kendini ifade etme sanatıdır (Emiroğlu, 2003: 204). İnsanın duygu ve düşüncelerini hareket yoluyla ve harekete estetik katarak belirli sayı ve formda dışa yansımasıdır.

Balıkesir Yöresi Geleneksel Türk halk Oyunları ve Giysileri

Halk bilimi (folklor) açısından bakıldığında Balıkesir yöresi ifadesi Balıkesir sınırları içerisinde yaşayan Türk topluluklarının kültürel varlıklarını ifade etmektedir. Balıkesir’de ortaya çıkmış ve gelişim göstermiş oyun türlerinin temelini Yörüklerin Tahtacıların Çepni ve Manavların Türk halk oyunları oluşturur. Bu doğrultuda Balıkesir ilinin doğu, batı, kuzey ve güneyinde yörede oynanan oyunların karakteristik özelliklerine bakıldığında genel olarak zeybek türü oyunlar yaygındır. Zeybek türü oyunlarının dışında; Kafkasya, Balkanlar ve Kırım’dan göç eden Türklerin halk oyunları da Balıkesir yöresinde yer almaktadır. Yörede aşk, kahramanlık, sevinç ve hüznün gibi unsurlar oyunlarda konu edilir. Balıkesir yöresi Türk halk oyunları karakteristik yapısında açılıp kapanmayı diz vurmalar, sekmeler, kol çekme ve döndürme vardır. Oyunlar toplu bir şekilde ahenkli ve neşeli olarak uyum içerisinde sergilenir. Yöre oyunları kızların zarafetini erkeklerin ise yiğitlik kahramanlık gibi özelliklerini ana tema olarak sergiler (Karagöz, 2019, s. 41). Balıkesir yöresi Türk halk oyunları birden çok yöre tavrı olan bir coğrafyadır. Bu bağlamda yöre coğrafik olarak incelendiğinde merkez ilçelere yakın bölgeler, kuzey ve ovalık bölgelerde bengi ve güvende gibi alt zeybek türleri, doğuda dağlık kesimlerde kaşıklı Yörük oyunları, Edremit Körfezi civarı ve

körfeze yakın yerlerde zeybek oyunları oynanır. Yöre oyunları genel olarak icra edilirken toplu, karşılıklı geçişler, düz çizgi ve daire şeklinde sergilenir. Türk halk oyunlarının ortaya çıkışında mevcut milletin kültürel yapısının yanı sıra bulunduğu coğrafi etkenler de önemlidir. Bu doğrultuda Balıkesir yöresi Türk oyunlarını incelediğimizde; Dursunbey ve Edremit'te oyunlar kıvrak Zeybek, Bigadiç'te kaşıklı, Savaştepe'nin bazı kesimleri, Havran (Kazdağı etkili), Edremit, Ayvalık (Kozak etkili) ve Burhaniye'de ise ağır zeybek yani düşük tempolu oyunlar oynanır. Ağır zeybekte karakteristik olarak adımlar keskin ve yavaş sergilenir. Balıkesir'in iç bölgelerinde; merkez, Kepsut, Balya, İvrindi'de bengi türü oyunların yanı sıra daha iç bölgelere gidildiğinde Dursunbey, Sındırgı, Bigadiç ve Kepsut'ta daha hareketli olan kaşıklı kıvrak oyunlar oynanır. Balıkesir yöresinin kuzey bölgesi oluşturan halk oyunları kültür bölgesini incelendiğinde Edincik ve Gönen'de oynanan oyunlar da Balıkesir'e özgü oyun türleri içerisinde yer alır. Balıkesir yöresi Türk halk oyunları dört alt bölgeye göre incelenmiş ve yörede 200 oyun adı belirlenmiştir. Bu oyunlar şunlardır (Kaplan, 2015, s. 5);

- Edremit Körfezi kültür çevresinde oynanan başlıca oyunlar
- Ova kültür çevresinde oynanan başlıca oyunlar
- Dağ kültür çevresinde oynanan başlıca oyunlar
- Kuzey Balıkesir kültür çevresinde oynanan başlıca oyunlar

Balıkesir yöresi Türk Halk Oyunları yörede yaşayan farklı Türk kültürüne sahip toplulukların ve yörenin coğrafi durumuna göre şekillenerek varlık gösteren zengin bir oyun kültürüne sahiptir. Yörede oynanan geleneksel kadın ve erkek oyunları ve eşlik sazları şunlardır (Karagöz, 2019, s. 42);

Geleneksel kadın Türk halk oyunları; Hatçam, Mende, Tüllek (İğde Dalı), Akpınar, Azime, Durnalar, Demirciler, Yörük Dağı, Mendili Oyaladım, Ninna, Suda Balık Oynuyor, Kozak Oyunu, Bandırmalı Güzelim, Entarisi Damgalı, Ergama, Sarı Karınca, Oğlanın Adı Hakkı.

Eşlik sazları; geleneksel olarak bakır tava, kazan, kaşık ve zilli maşa kullanılmaktadır.

Geleneksel erkek Türk halk oyunları;

Kayalcanın Taşları, Koca Arap, Toplu Güvende, İkili Güvende, Harmandalı, Ağır Hava, Bengi, Karşılama, Kemeraltı, Sekme, Şıngır, Edremit Güvende, Yılanı Yılanı, Savaştepe Zeybeği, Alay Havası, İsmailler Zeybeği, Koca Kuş, Dada Zeybeği, Doğanlar Zeybeği, Koybatın Dereleri, Aldı Dereleri, Tabancalı, Sabai Güvende, İsmaili.

Eşlik sazları; geleneksel olarak bağlama, davul, zurna veya klarnet kullanılmaktadır.

Kadın ve Erkek Giysileri

a) Kadın Giysileri: Kadınlar başlarını al bezle sararak iki uçları başın üs tarafına gelecek şekilde bağlar. Yörüklerde bu al bez saten veya ipek kumaştan dokunur ve baş bölgesinin arka kısmında boncuk ve pul işlemesi vardır. Bu bezin kenarları ise yeşil şeritli pul, boncuk ve karanfillerle oyalanmıştır. Bu al bezin üstünden Yörüklerde siyah renkte olan alın bezi bağlanır. Bez pul ve boncuklarla işlenmiştir. Türkmenlerde yeşil ve al olmak üzere iki renk kullanılır. Başta arka ve öne gelen kısımların uç ve ortaları pullarla işlenmiştir. Kadınlarda üst bendene gömlek (göynek) giyilir. Bu gömlekler (göynek) genel olarak ayak bileklere kadar uzun olmasına karşın Yörüklerin yaşadığı dağlık köylerde diz altına kadar arka ve ön uzunluğu eşit şekilde kesilir. Gömleklerin yakası düğme ile kaplıdır. Gömlek dize kadar tamamen mavi ve kırmızı yün iplerle işlidir. Türkmenlerde kadın gömleği krep kumaştan dokunur ve bel kısmından yan tarafa doğru üçgen bir parça eklidir. Bu parçanın üst kısmından aşağıya sarkan oya işlemesi üzerine püsküller ile etek kısmında pul ve sutaşyla işlenmiş süslemeler görülür. Gömleğin (göynek) alt kısmına pamuklu dokuma bezden yapılmış şalvar (işlemeli don) giyilir. Şalvarın üzerine üç etek ve onun altına da iç etek giyilir. Üç etek entarinin üç ayrı dilim şeklinde yapılmasıyla bu adı almıştır. Üç etek telli, altıparmak, kutnu ve atlas benzeri kumaş ve düz dokumalardan dikilir. Yuvarlak yaka kesimli olan üç eteğin ön kenarları, kol ağızları ve etekleri sutaşları ile süslüdür. Üç eteğe arka kısımdan üçgen şekilde katlanarak kullanılan kare şeklinde dokunmuş arkalaç, üzeri motiflerle süslenmiş siyah dokuma önlük ve bunları bağlamak için çalpara (kolon) sarılır. İki parmak kalınlığında olan çalpara (kolon) yaklaşık iki metreye yakın uzunluğunda ve uç kısımları dongurdaklı dokumadır. Çalparanın dongurdaklı uç kısımları

arkalac üzerinden bele dolandırılır ve arka kısımda sallanacak şekilde düğümlenir. Bedenin üst kısmına en son kadife kumaştan yapılan ve sim-sarma motifiyle süslenmiş cepken giyilir. Yörede bu cepkene deme ve fermene de denir. Yörede kadınlar ayağa genelde beyaz yünden örülmüş nakış işlemeli çorap ve sırmalı potin, karanfilli kundura, çarık, göge bakan veya sarı edik giyilir.

b) Erkek Giysileri: Erkekler başa genelde dal fes adı verilen kahverengi veya beyaz keçeden yapılan fes giyer. Bu fes Yörüklerde genelde koyu renkte ve kenarları yeşil şeritlidir. Etrafı boncuk, pul ve karanfillerle bezeli bu şerit üçken şeklinde ve üçken kısım sol yana gelecek şekilde dal fesin üzerine düğümlenir. Dal fes üzerine ovada yaşayanlar çubuklu veya siyah poşu sarar. Poşu, kalpak ve fes üzerine ince katlanarak dolanır ve üçken kısmı sağ yana gelecek şekilde bağlanır. Boyun kısmına ise oyali yazma bağlanır. Bedenin üst kısmına gömlek, üzerine camedan ve onun üzerine de kartal kanadı giyilir. Kartal kanadının yakası “V” kesimli, önü açıktır. Çuha veya kadife dokumadan dikilen kartal kanadının omuz kısmı bedene tutturulur, alt kısım açık ve boyu bele kadar iner. Kartal kanadının etek uçları, yaka kenarı ve kol kenar çevresi sim tel, kaytan ve simli harç ile işlenir. Alt bedene dokunmuş bezden don giyilir. Bele pamuk veya yünden dokunmuş üçgen şeklinde kuşak ve kolon sarılır. Kuşak üstüne yine ön kısma gelecek şekilde işlemeli beyaz renkte gergef peşgiri (yağlık) dikdörtgen veya üçgen şekilde takılır. Erkekler ayağa yün çorap ve üzerine püsküllü tozluk bağli bağlanan tozluk, ayakkabı olarak da tulumbacı veya siyah yemeni giyer.

SONUÇ

Türk halk oyunları Türk kültür ve medeniyetinin binlerce yıllık yolculuğunu geçmişten bugüne bugünden yarına aktaran önemli bir kültür-sanat olgusudur. Türk milletinin somut olmayan kültürel miraslarından olan halk oyunlarımız Türklerin çok farklı coğrafyalarda hüküm sürmesi neticesinde çeşitlilik kazanmıştır. Bu çeşitlilik Türk halk oyunlarında müzik, ritim, oyun adımları ve kostümlerde kendini göstermektedir. Ayrıca oyunlarda işlenen temalar Türk toplumunun yaşadıkları coğrafyalarda karşılaştıkları olay ve olgularla da etkileşim içine girerek çeşitlilik arz etmektedir. Türkler Anadolu coğrafyasını Türkleştirdikten sonra Anadolu’nun farklı coğrafyalarına yayılan Türkler

bulundukları bölgede mevcut kültürleri etkilemiş ve kültürlerden etkilenmişlerdir. Bu doğrultuda Balıkesir Yöresinde de hüküm süren Türkler bulundukları bölgelerde kendi kültürlerini yaşatırken göç yoluyla Balıkesir'e yerleşen kültürlerden de etkilenmiş ve kültürleri etkilemişlerdir. Özellikle coğrafi özellikler de Balıkesir yöresi Türk halk oyunlarında farklı oyun türlerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Sonuç olarak; Balıkesir yöresi Türk halk oyunları binlerce yıllık Türk kültürünün yaşamasında ve yaşatılmasında gerek müziği, ritim süreleri, kostüm ve geleneksel çalgılarıyla önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKLAR

- Balıkesir Belediyesi, (1989). Balıkesir Kent Tanıtımı, Belediye Yayınları.
- Balıkesir Bitek Şehir, (2003). Yapı ve Kredi Bankası Yayınları.
- Çoban, A. (2005), Müzikterap: Ruh sağlığı için müzik terapi. 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları. 27.
- Demirsipahi, C. (1975), Türk Halk Oyunları, İş Bankası Kültür Yayınları Folklor dizisi 2, Ankara.
- Eğilmez, M. (2006). Gelenekten Geleceğe Halk Oyunları, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Emiroğlu, K. ve Aydın, S. (2003). Antropoloji sözlüğü. Ankara: Dans Maddesi, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Erden, A. (1998). Anadolu Giysi Kültürü, Ankara: Duman Ofset.
- Eroğlu, T. *İnsan ve oyun*. 1. Baskı, Kayseri: Milli Folklor Yayınları, 1994: 13.
- Gazimihal, M. R. (2002). Türk Halk Oyunları Kataloğu, Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 2. cilt.
- Gökalp, Z. (2018), "Türkçülüğün Esasları", İstanbul: Mavi Çatı Yayınları.
- İnal, K. (2008). Eğitim ve ideoloji. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 77.
- Kaplan, O. (2015). Balıkesir Yöresel Halk Oyunları Giysileri, (3. Bölüm). Önce Körfez Gazetesi, 5 Nisan 2015.
- Karagöz, B. (2019). Balıkesir Yöresi Halk Oyunları. Ankara: Gece Akademi Yayınlar.
- Koçkar, T. (1990). Dansın İletişimsel İşlevi, Kurgu Dergisi, Sayı: 8.
- MEB. (2019). Halk Dansları ve Müzikleri. Ortaöğretim Güzel Sanatlar Lisesi Ders Kitabı. 2. Baskı, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 24-25.

Örnek, S. V. (2000), “Türk Halk Bilimi”, 2. Baskı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını:1629.

Thomson, G. (1979). İnsanın Özü, Çev: Celal Üster, İstanbul: Payel yayınevi.

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yurt Ansiklopedisi, (1982). Balıkesir'de Halk Kültürü bölümü.

BALIKESİR'DE AHİLİK KÜLTÜRÜNÜN GELENEKSEL SOHBET TOPLANTILARI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ: BARANA VE ERFENE ÖRNEĞİ

Melike GÜL* & Serkan SARI**

Giriş

Ahilik teşkilatı, toplumun yararına hizmet eden, halkın eğitilmesinde büyük rol oynayan, kültür ve geleneklere bağlı kalınmasını sağlayan en eski sivil toplum kuruluşlarından. Ahiliğin vazgeçilmez unsurlarından olan eğitim ile nitelik sahibi insan yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. İnsanların eski Türk toplumlarında “toy” ve “şölen” gibi isimlerle bilinen değişik eğlenceler aracılığı ile bir araya geldikleri, bu toplantılarını belirli kural ve geleneklere bağlı kalarak gerçekleştirdikleri bilinmektedir (Eroğlu ve Köktan, 2015: 339-348). Bir kültür unsuru olan geleneksel sohbet toplantıları, Türkiye'nin farklı bölgelerinde değişik isimlerle sürdürülmekte, farklı bölgelerde gerçekleştiğinde aralarında küçük farklar olsa da temelde benzer bir anlayışın ürünü oldukları görülmektedir. Alanla ilgili çalışmalar incelendiğinde, geleneksel sohbet toplantıları ile ahilik teşkilatı arasında ilişki bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

13. asırdan itibaren Anadolu'daki esnaf ve sanatkâr birliklerine “ahilik” ismi verilmiştir (Çağatay, 1997: 83-84). Arapça 'da “kardeşim” anlamına gelen “ahi” kelimesi, Türkçe 'de eli açık, cömert, konuksever ve yiğit anlamı taşıyan “akı” sözcüğü ile anlam olarak benzemekte ve köken olarak birlik ve beraberliği sembolize etmektedir. Ahilik, Selçuklulardan Osmanlılara, Balkanlardan Kırım'a değin Türklerin toplumsal, ekonomik ve politik durumlarına şekil vermiş olan, esnaf ve zanaat ahlakını koruyan, dürüst ve erdemli insan olma yolunda öğretiler içeren bir esnaf örgütlenmesidir (Tekerek, 2008: 79). Ahilik, temelde üretime yönelik bir örgütlenme olarak kabul edilebilir. Sanayileşme öncesi şehirlerde gerekli

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Sındırgı Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği, melikegul@balikesir.edu.tr

** Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, serkan.sari@balikesir.edu.tr

Üretimin yapılması ve bu üretimi yapacak mahir ustaların yetişmesi temel prensip olarak görülmüştür. Tasavvufi gelenek içerisinde merkezine hak kavramını koyan ahilik, liyakatli ve dürüst iş gücü oluşturmanın yanında insanın kâmil oluşuyla da ilgilenmiştir. Bu zellikleri ile tarihimizde halk eēitimi noktasında da önemli görevler ifa etmiştir. Dürüstlük ve liyakatleri ile ahilerin şehir hayatımıza bıraktıkları izler gelenek ve göreneklerimiz içerisinde günümüze kadar gelmiş olup şehirlerimizin kimliklerinin oluşmasında önemli etkileri olmuştur. Basit manada, yapılan işlerin merkezine hak kavramını koyup birlikte üretilip birlikte kazanıp hakça bölüşmek olarak tanımlayabileceēimiz üretim ve Pazar modeli ahilerce geliştirilmiştir. Haksız rekabet, kalitesiz üretim gibi olumsuzlukların önüne birlikte geçilmekle beraber hem üreticinin hem de tüketicinin hakları korunmuştur. Sistemli yapısıyla ahilik teşkilatlı bir toplum yapısının oluşmasını saēlamıřtır. Bahsedilen teşkilatlı toplum yapısı tarihimiz boyunca normal zamanlarda başta üretim ve tüketim kalitemizin artması ve devamlılıēı konusunda katkılar saēlamakla kalmamış, işgaller, doēal afetler, salgınlar gibi toplumsal buhranların yaşandığı dönemlerde de şehirlerimizde hayatın idame ettirilmesinde önemli roller oynamışlardır.

İbn-i Batuta'nın Ahilik ile ilgili yapmış olduēu deēerlendirmelerden ise ahilerin diēer faaliyetlerinin yanında akşamları toplanarak yenilip, iildiēi ve müzik eřliēinde toplantılar dzenlenildiēi de anlaşılmaktadır (Ekim, 2012: 97-110). Balıkesir şehri'ndeki Ahi teşkilatının 14. Yüzyılda teşkilatlanmış olduēu ve bu dönemde Balıkesir'i ziyaret eden İbn Batuta'nın Ahî Sinan Zaviyesi'nde misafir edildiēi bilinmektedir (nlyol, 1995: 154-155). Ahiliēin Anadolu Türklerine özgü toplumsal ve manevi bir kuruluş olduēu kabul edilmektedir. Gündüzleri alışan esnaf kuruluşları işlevlerini geceleri "Sohbet Toplantıları" olarak genç Ahileri yetiştirmek için kullanılmaktadır. Başka bir deyişle gençlere gündüzleri esnaf rgt ile meslekî beceriler kazandırılmakta, geceleri ise sohbet toplantıları ile manevî deēerler, Ahilik, eēitim, ahlak bilgileri verilerek onların davranış ve terbiyeleri kontrol altına alınmış olmaktadır (aēatay, 1974: 3).

Ahilik teşkilatları Anadolu'nun şehir, kasaba hatta köylerine kadar inmiştir (Ekinci, 1990: 23). Yaren teşkilatları, yaren odaları ve köy odaları ahiliēin köy içerisindeki teşkilatlanma biçimini oluşturmaktadır (Arıcı, 1996: 24-27). "Yaren

sohbetleri”, “Yaren toplantıları” olarak da adlandırılan geleneksel sohbet toplantıları, köy odaları toplantılarına benzemektedir ve ahiliğin sosyal yönünü vurgulayan yapısıyla milli kültürümüze ait önemli unsurlardan birisi olarak ahiliğin uzantısı, devamı şeklinde Anadolu’nun pek çok yerinde halen sürdürülmektedir. Türkiye’nin farklı bölgelerinde; “Barana, Kürsü başı, Erfene, Ferfene, Sıra Gecesi, Cümbüş, Oturmah, Söpet, Kef/Keyif” gibi isimlerle anılan bu toplantılar, Balıkesir’in Dursunbey ilçesinde “Barana”, Pamukçu beldesinde ise “Erfene” adıyla belirli aralıklarla düzenlenmeye devam etmektedir. Bu çalışmada ilk olarak ahilik kültürü ve sosyal hayatımızdaki etkilerinden bahsedilecek, ahiliğin toplumun ahlaki değerlerinin oluşması ve kültürel dokusundaki etkileri vurgulanacaktır. Daha sonra ise ahiliğin bir parçası olan geleneksel sohbet toplantıları tanıtılarak, Balıkesir iline ait olan “Barana” ve “Erfene” toplantıları; toplantıların gelişimi ve güncel durumu, genel özellikleri, işleyiş düzeni ve fonksiyonları kapsamında detaylı olarak incelenecektir. Sonuç bölümünde ise ahilik kültürünün Balıkesir ilindeki izleri geleneksel sohbet toplantılarının uygulanabilirliği temel alınarak değerlendirilecektir.

1. Ahilik Kültürünün Türklerin Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri ve Önemi

Türklerin Anadolu’ya gelip yerleşmeleri ile yeni yurtlarında ihtiyaç duyulan emtianın üretilmesi, pazarlanması ve iş edinilmesi gibi temel problemlerin çözümü noktasında bahsedilen örgütlenmenin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Dönemin siyasi yapısı ve gerçekliği ile alakalı olarak Anadolu’da ortaya çıkan esnaf örgütleri sayesinde zanaat ve ticaret gelişim göstermiş ve bu topraklarda hayatlarını sürdürenlerin kendi esnaf kuruluşlarını düzenleyerek Akdeniz ticaretinde rekabete girmelerine neden olmuştur. Rekabet ortamının ortaya çıkması dayanışmayı, dostluk ve bir arada örgütlenerek çalışma gereğini arttırmış, böylece ahilik teşkilatı 13.y.y. da “Ahî Evran” tarafından yapılandırılmıştır (Eroğlu ve Köktan, 2015: 339-348). Ahilik kültürünün gelişim süreci ve Türklerin sosyal ve kültürel hayatındaki önemi aşağıda incelenmektedir.

1.1. Ahilik Kültürünün Gelişimi ve Önemi

Ahilik; örgütleri köylere kadar yayılım gösteren, temel ilkeleri olarak millî birlik ve bütünlüğün, sosyal dayanışma ve

yardımın esas teşkil ettiği, dostluk ve kardeşliği benimseyen, toplumsal ahlâk kurallarını büyük ölçüde önemseyen, ülke ekonomisinde temel ihtiyaç maddelerini en kaliteli, en ucuz biçimde üretmeyi hedefleyen bir örgüt biçimi olarak tanımlanabilir (İvgin, 1996: 71). 13. yüzyılda ortaya çıkmış olan ahilik; Anadolu Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde sosyal düzenin oluşturulmasına katkı sağladığı gibi Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da etki göstermiş, iş ahlâkını belirli bir düzene göre düzenleyen bir kültür ve teşkilat olmuştur. Türk milletinin tarihinden ve sosyo-kültürel geçmişinden izleri içerisinde barındıran bir halk örgütlenmesini temsil eden ahilik; doğruluk, dürüstlük, yardımlaşma ve toplumsal dayanışma, sosyal adalet ile iş ve meslek ahlâkını temel olarak benimsemektedir (Köksal, 2006: 49). Ahilik anlayışına göre kişi vicdanını ön planda tutmakta, helal kazanca önem vermekte, adaletli hareket etmeye ve üretken olup yardım etmeye dikkat etmektedir. Yardımlaşma, çalışkanlık, yiğitlik, misafirperverlik ve temizlik ahi insan tipinin temel özellikleridir (Akça, 2003: 209-219). Sadece birkaç esnaf kolunu kapsayan bir teşkilatlanma olarak ortaya çıkan ahilik, gelişim gösterdikçe Anadolu'nun bütün şehir ve kasabasında hatta köylerinde etkili olmuş, esnaf ve çalışanların hepsini bünyesinde birleştiren çok yönlü sosyal bir kuruluş şeklinde topluma hizmet etmiştir (Ekinci, 1990: 23). Ahilik anlayışı sadece esnaflar arasında değil toplumun tüm unsurları arasında etkisini göstermiştir. Ahilerin oluşturmuş oldukları birlikler; sanatkârlardan, askerlerden ve halktan meydana gelen gruplar olmak üzere üçe ayrılmış ve kavli, seyfi, şurbî olarak adlandırılmıştır (Anadol, 1991: 74). Ahilik yapısı içinde yer alan esnaf birlikleri; ustalar, kalfalar ve çıraklardan oluşmuştur. Çıraklıktan itibaren birlik içinde yükselmek için meslekî yeterlilik ve liyakat şartı aranan unsurlar olmuştur. İşinin erbabı elaman yetiştirmenin yanında asıl mesele iyi insan yani insan-ı kâmil yetiştirme de hedeflenmiştir. Dürüst, elinden ve dilinden zarar görülmeyen esnaf modeli ortaya çıkarılmıştır. Mesleğini iyi öğrenemeyen çırakların dükkân açmalarına izin verilmemiştir. Esnafların ve açacakları dükkânların sayıları sınırlandırılarak kullanacakları iş aletleri ve tezgâhlar da ihtiyaç ölçüsünde tutulmuş, böylelikle mal üretiminin gereğinden fazla yapılmasının önüne geçilmiştir. Birlik içerisinde en dürüst ve en çok saygıya değer olan yaşlı üyelerden birisi, teşkilâtın reisi olarak belirlenmiş ve kendisi "Ahi" ismiyle adlandırılmıştır (Kızıler, 2015: 408-423).

Ahilik teşkilatını sadece bir esnaf birliği olarak görmek, meslek öğreten bir kurum olarak değerlendirmek eksik kalmaktadır. Ahilik günümüz ticaret hayatında yaşanan problemlerin çözümüne ve mesleki eğitimin kalitesinin artırılmasına, insana azami derecede önem veren değer odaklı yapısı ile katkı sağlamaktadır. Esnafların ahlaki değerlere sahip olmasına çok fazla önem verilmesinin nedeni, bu kesimin toplumla iç içe olması ve esnaflar ahlaki değerlere sahip olmadıklarından dolayı zarara uğradıklarında bu zarardan ticaret yapanların yanında toplumun pek çok kesiminin de etkilenebilecek olmasıdır (Koca, 2021: 225-248).

13. yüzyıl Anadolu'sunda Ahilik kültürünü etkilerinin hissedildiği ortamın oluşumunda kurucusu olan Ahi Evran'ın yanı sıra Mevlâna Celaleddin-i Rumi, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli gibi isimler de önemli roller üstlenmişlerdir (Bayram, 1977: 48). Ahilik sisteminde eğitim anlayışında ise Ahi Evran, Farâbî, İbnî Sina ve Fahrettin Râzî'nin etkisi büyüktür. Usta yetiştiren bir okul özelliği taşıyan ahilikte eğitim, hayat boyu devam eden bir süreç olarak görülmektedir (Eroğlu ve Köktan, 2015: 339-348). Başlıca eğitim yerleri olarak esnafın kendi işyerleri, mahalle ve köylerdeki yaren odaları ile medrese gibi ilim ocakları kullanılmıştır. İnsanın kendini tanıması için yol göstermek, iyi insan yetiştirmeye çalışmak, insanı bir bütün olarak ele almak ve mesleki yeterliliğin yanı sıra dini, ahlaki ve sosyal açıdan da bilgi iletişimini sağlayarak hayat boyu insanın donanımını sürdürmek halka verilmeye çalışılan eğitimin temel ilkelerini oluşturmaktadır (Gülberman ve Taştekin, 1993: 55-59).

1.2. Ahilik Kültürünün Sosyal Hayata Katkıları

Ahi birliklerinin tarihi süreç içerisinde sosyal hayatımızın her alanında etkilerini görmek mümkündür. Şehirlerimizde üretim ve ticaretin yanında şehir kimliğinin oluşumu ve korunmasında ahiliğin tartışılmaz temel öge olduğu söylenebilir. Şehir hayatının yanında kırsal alanlar veya diğer toplumsal gruplar üzerinde de önemli etkileri olmuştur. Bahsedilen katkılar içerisinde dikkati çeken noktalardan birisi de konar göçer grupların yerleştirilmelerinde görülmektedir. Anadolu'ya yönelen Türkmen kitleleri ahilik anlayışı sayesinde bir iş ve meslek sahibi yapılmış ve yerleşik hayata geçmeleri kolaylaştırılmıştır. Bahsedilen hususla ilgili XVI. Yüzyıl Osmanlısında tahrir defterlerine yansıyan örnekler bulunmaktadır. Aydın Livasında bulunan Karaca Koyunlu

yörükleri içerisinde bulunan obalardan birisi Ahiler olarak anılmaktadır. Tahrir defterleri incelendiğinde bahsedilen taifenin ahalisinin parçalar halinde bölgede bulunan yirmi köye iskân edildikleri görülmektedir (TTD 121: 167-172). Ahilik teşkilatı içerisinde hem meslek edindirilmiş oluyor hem de konar göçer taifelerin de iskanına zemin hazırlanıyor. Burada dikkati çeken noktalardan birisi de üreticilerin şehir merkezlerine toplanması yerine taşra da yapılanmasına imkân hazırlanıyor. Mesleki eğitimin yanında halk eğitiminin de alanlarına girilerek ahilik teşkilatı içerisinde verilen eğitim taşraya da yayılma imkânı buluyor. Ahilik teşkilatının konar göçer kitlelere sanat ve meslek edinmeleri yönünde katkı sağlaması yoluyla hem topluma zanaat benimsetilmiş hem de zanaatın yararlarından toplumun faydalanması sağlanmıştır. Ayrıca ahilik sayesinde Bizanslılara karşı Türklerin çıkarları korunmuş ve Anadolu'nun sosyal düzeninin oluşturulması ve korunması kolaylaşmıştır (Demirpolat ve Akça, 2004: 355-376).

Temel olarak ahilik teşkilatı, birliğe yeni katılan gençlerin kültür, sanat ve askerî açıdan olmak üzere üç esas alanda yetişmelerini hedef almıştır. Bu nedenle ahiliğin sadece bir esnaf teşkilatı olmakla kalmayıp aynı zamanda askeri yönden katkısı bulunan sosyal bir kurum olduğu söylenebilmektedir (Kazıcı, 1978: 250-255). Ahi birlikleri, ustalar arasındaki birliği sağlayarak çalışanların ve tüketicilerin hatta toplumun ve tabiatın haklarını koruyacak bir sosyal güvenlik mekanizması şeklinde örgütlenmiştir (Ortaylı, 1979: 209-210). Bilhassa Selçuklunun dağılma dönemlerinde ortaya çıkan siyasal boşluktan halkın zarar görmemesi için ahiler hem siyasi hem de askeri bir güç olarak dikkati çekmişlerdir. Bu konuda Ankara'da karşımıza çıkan örnek ilginçtir. Şehri ele geçiren Osmanlı ahilerin müdahalesi sonrası geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Ahiler, sosyal yapıyı oluşturan unsurlardan belirli vasıflara sahip bir sınıfı öne çıkartmak yerine, üreticiliği esas almışlar ve sosyal sınıflar olarak bu kesimlere öncelik vermişlerdir. Böylece, ticari ve ekonomik kalkınmayı sağlayan, örgütlü yapılanmaları ile şehrin nizam ve düzeninde önemli rol oynayan esnaf ve sanatkârlar arasında gerçekleştirdikleri yardımlaşma ve dayanışma ile toplumsal dengeyi kurmuş ve korumuşlardır. Bu denge ile ortak inanç ve değerlerde birleşen toplumda kin ve düşmanlıkların oluşumuna fırsat verilmemiş,

sonuçta, ahlak temelli bir toplumun ortaya çıkması sağlanmıştır (Demirpolat ve Akça, 2004: 355-376).

Ahi birlikleri, orta sandıkları aracılığıyla kişilere sosyal güvenlik ortamı oluşturmışlardır. Bu sandıklar vasıtasıyla kişilere maluliyet, ölüm, doğal afet hallerinde, iş kurma, malzeme sağlama ve işi öğrenmede karşılaştıkları zorluklarda maddi ve manevi destekte bulunulmuş, böylelikle kişilerin kendilerini yalnız hissetmemesi sağlanarak dayanışma ortamıyla moral destek bulması amaçlanmış, sonuçta ahilik kurumu kişilerin ve toplumun refah düzeyine katkı sağlayan sosyal hizmet görevini yerine getirmiştir (Gülerman ve Taştekin, 1993: 7-11).

Ahilik teşkilatı, gençlerin zararlı ve yanlış alışkanlıklardan korunması için çaba göstererek birey ve toplum için oldukça önemli olan barış içinde yaşanan mutlu ve huzurlu bir sosyal hayatı gerçekleştirmede de önemli görevler üstlenmiştir. Gençlerin iş ve meslek sahibi olmasını sağlayarak üretken ve sorumluluk sahibi insanlar yetişmesini ve topluma yararlı olmalarını gerçekleştirmiştir. Ahilik kültürü ile gençler ahlaki değerler benimsetilerek işlerinde usta olacak şekilde, dini ve milli gelenek ve göreneklerine sadık, toplumla uyum içinde, zararlı alışkanlıklardan ve başıboşluktan uzak, bilinçli bireyler olarak yetiştirilmeye çalışılmıştır (İnalcık, 1999: 192-193). Ahilik kurumu, kötülöklere karşı olup kötölökleri ortadan kaldırmayı hedeflemesiyle toplumda huzur ve güvenliğı sağlayarak bir sosyal kontrol kuruluşu işlevini de yerine getirmiştir (Kıziler, 2015: 408-423).

Ahi birliklerinin sosyal hayattaki önemli bir katkısı da iletişim ve haberleşmeye sağladıkları faydalarda görölmektedir. Bu iletişim özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nda küçük yerleşim yerleri ile şehir merkezi arasında haberleşmenin sağlanmasında ortaya çıkmıştır. Ayrıca, gezginler çok sayıda yerde konuk olduklarından dolayı dünyada olup bitenlerden de herkesten önce haberdar olmuşlardır (Ulusoy, 1997: 52-53).

Ahiliğın sosyal hayat üzerindeki bu olumlu katkıların yanı sıra ekonomik yaşam üzerindeki de önemli etkileri görölmektedir. Beylikler döneminden başlayarak Osmanlılarda özellikle Konya, Kayseri, Sivas gibi gelişmiş şehirlerin belli yerlerinde çeşitli sanat dallarında uzmanlaşan açık ve kapalı çarşılar yapılmış ve ahiler buralardaki dükkânlarda çalışmıştır. Ankara yoğun bir yün üretim merkezi olurken,

Karaman'da astar bezi, Sivas'ta aba ve iyi deri üretilmiştir. Çeşitli sanat dallarında uzmanlaşanlar ayrı loncalar şeklinde teşkilatlanmışlardır. Bu kuruluşlar düzenli bir iç örgütlenmeye sahip olup üyelerinin birbirleriyle ilişkilerini düzenlemişlerdir. Loncalar tarafından ücretlerin belirlenmiş, mal cinslerinin ve fiyatları oluşturulmuş, iyi bir ahlak anlayışı ile meslek üyelerinin dayanışması sağlanmıştır (Yücel, 1991: 320-321).

1.3. Ahilik Kültürünün Kültürel Hayata Katkıları

Fütüvvet anlayışı üzerine inşa edilen ahilik anlayışı Anadolu'da dönemin ihtiyaçları ile de harmanlanmakla birlikte fütüvvet anlayışının ve ideallerinin yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Üretimde kaliteyi arttırma ile üretme, birlikte Pazar oluşturma ve adil üleşim ilkeleriyle üretim yapan birlikler kâmil insan yetiştirme noktasına odaklanmışlardır. Çevresini değiştiren geliştiren, üretirken, kazanırken ve harcarken sistemin merkezine insanı koyan bir anlayış olarak dikkati çekmektedir. Hicri II. Asırdan itibaren İslam dünyasında Sufi hareketlerin hız kazandığı ve bilhassa Türklerin etkilendiği Horasan, Kirman, Maverâünnehir gibi bölgelerde yaygınlaştığı görülmektedir. Başlangıçta fütüvvet anlayışı kaynaklı olarak cömertlik misafirperverlik, diğerkâmlık, merhametlilik gibi duygular ön plana çıkarken, Anadolu'ya gelişle birlikte ahilik de bu sisteme entegre olmuştur. Ahilik kurumunun önceliği ahlaklı faziletli ve terbiyeli insan yetiştirmek olmuştur. Önceliği insan kalitesi olarak belirleyen ahilik, işinin erbabı usta ve çıraklar yetiştirmiştir.

Ahi teşkilatları incelendiğinde halk eğitimi açısından öncelikli kurumlar oldukları görülmektedir. Ahi tekke ve zaviyelerinde yetişen çırak ve yamakların okuma yazma öğrenmeleri öncelikli idi. Bahsedilen teşkilatta dini, ilmi, edebi bilgilerin yanında Kuran okuma, Türkçe Arapça gibi dillerle ilgili eğitimler verilirdi. Temel eğitimlerin anında istidadı olanlar için güzel yazı ve musiki gibi alanlarda da eğitim yapıldığı görülmektedir. Anadolu'da Ahiliğin yaygın olduğu bölgelerdeki dergahlarda, misafirhaneler ve kervansaraylarda Siyer-i Nebi, Hamzaname, Battalname, mesneviler, fütüvvetnemeler, gazavatlar gibi eserlerin okunduğu görülmektedir (Demirpolat ve Akça, 2004: 355-376).

Ahi iş ahlakında iş bölümünün, iktisadi olduğu kadar, ahlaki bir önemi de bulunmaktadır. Ahilikte, işinde sabır ve sebat göstermemek, işten kaçmak, sık sık iş değiştirmek,

işyerinde kendisine verilen görevi kötüye kullanmak ahlak anlayışına uymayan davranışlar olarak kabul edilmektedir. Böylece işi saygın gören bir kültür ahilik tarafından benimsenmiştir (Demir, 2000: 344).

Ahilerin en önemli sosyo-kültürel faaliyetlerinden bir diğeri ise özellikle uzun kış geceleri düzenlenen yaren sohbetleridir. Her yaren grubunda gençler, orta yaşlılar ve yaşlılar bulunmakta, 20-25 kişiden oluşan gruplarda bulunan herkese 'yaren' denilmektedir. Yaren sohbetlerinde dini ve sosyal içerikli kitaplar okunduğu ve sohbetin bütün adap ve kurallarına uymanın her yarenin görevi olarak benimsendiği bu toplantılar ilişkin bilinenler arasındadır. Ahi birliklerinin Anadolu'nun hemen hemen bütün kasaba ve köylerinde açmış oldukları yaren odalarının işlevi, o yöredeki konaklama merkezi olmasının yanı sıra, oraya gelenleri eğlendirici, dinlendirici ve eğitici olması, ayrıca bölgesel sorunların tartışılmasına olanak sağlayan bir mekân olmasıdır. Başka bir deyişle, ahilik teşkilatının açmış olduğu yaren odalarının ahlaki eğitim merkezi gibi çalıştıkları görülmektedir (Durak ve Yücel, 2010: 151-168). Sözü edilen yaren odaları ahilik kültürünün özüne sadık kalınarak bugün Türkiye'nin pek çok ilinde "Geleneksel Sohbet Toplantıları" adı altında sürdürülmektedir. Bu toplantılar sayesinde 20. yüzyılın başından itibaren işlevlerini kaybeden Ahiliğin manevi mirasının Türk toplumunun kültürel hafızasında yer alması mümkün olmaktadır. Günümüzde özellikle esnaf ve küçük işletmelerde iş ahlakına yönelik erdemler ve doğru davranış ilkeleri, Ahilik geleneğiyle ilişkili olarak hatırlanmakta, Türkiye'deki çeşitli illerin esnaf örgütlenmelerinde Ahilik kültürüyle ilgili etkinlikler gerçekleştirilmektedir (Orhaner, 2023: 1-17).

2. Geleneksel Sohbet Toplantıları

Ahiliğin bir yan örgütü olan yaren meclisleri; insanın yetiştirilmesi, hayata hazırlanması, sosyal yardımlaşma ve düzenin sağlanması, halk musikisi, halk mutfığı, halk tiyatrosu, halk edebiyatı gibi milli kültür ürünlerinin yaşatılması ve yeni nesillere aktarılması işlevlerini yüzyıllardır gerçekleştiren sosyal bir kurum olmuştur. Yaren kültürü içerisinde dini, ahlâkî ve toplumsal kurallar bütünüyle insanlara öğretilmektedir (Eroğlu ve Köktan, 2015: 339-348). Bu tür geleneksel kurumlar ülkemizin çeşitli bölgelerinde farklı isimlerle yapısal olarak birbirlerine benzeyerek halen

sürdürülmektedir. Bu geleneksel sohbet toplantıları; Çankırı’da yaren, Ankara’da fefene, Elazığ’da kürsübaşı, Kütahya Simav’da yaren teşkilatı, Şanlıurfa’da sıra gecesi, Afyon ve Isparta’da keף/keyif, Manisa Soma’da oturmah, Van’da sıra yarenleri, Kırşehir’de ahi meclisi sohbetleri, Nevşehir’de sıra odaları sohbetleri, Erzurum’da herfene, Artvin’de arfana ya da harfana, Adıyaman’da harfene geceleri isimleriyle anılmaktadır (Sarı ve Gül, 2023: 771-788). Bu toplantılar Balıkesir’de ise Dursunbey’de barana, Pamukçu’da erfene adıyla düzenlenmektedir. Barana ve erfene toplantıları aşağıda incelenmektedir.

2.1. Barana ve Erfene Toplantılarının Tanıtılması

Balıkesir’in Dursunbey ilçesinde gerçekleşen barana toplantıları; “belirli kurallar ve düzen içerisinde işleyen, içerisinde müzik, eğlence, oyunlar, sosyal konularla ilgili tartışma ve şikayetlerin konuşulduğu yemekli toplantılar” olarak tanımlanmaktadır (Durmaz, 2016: 1020-1025). Bunun yanı sıra barana toplantıları; “geçmiş yıllarda genç erkeklerin eğlence mekanlarına gitmeleri uygun görülmediği için, tarlada, bahçede, dükkânda çalışan gençlerin katıldıkları sohbet toplantıları ile eğlenmeye çalıştıkları, ayrıca bu toplantıların yarenlik, kardeşlik, arkadaşlık gibi değerlere önem veren, dayanışmayı arttıran, eğitim ve dostluk amaçlı hizmet veren bir örgütlenme olduğu” şeklinde de ifade edilmektedir (Tezcan, 1989: 42-43).

Balıkesir’in Pamukçu beldesinde gerçekleşen sohbet toplantıları ise erfene ya da söpet ismiyle bilinmektedir. Erfene kelime anlamı itibariyle; “arif olana yakışacak surette, ortaklaşa, adet olduğu üzere, esnafça herkesin masraftan kendi hissesini vererek ortaklaşa yapılan ziyafet, ortaklaşa yapılan yemekli toplantı” gibi anlamlara gelmektedir (Atlı, 2015: 7-25). Pamukçu’daki bu toplantıların “söpet” ismiyle adlandırılması ise sohbet kelimesinin halk ağzında bu şekilde telaffuz edilmesinden ileri gelmektedir. Çoğu yönüyle Dursunbey baranasına benzeyen bu toplantılar kendi içerisinde hiyerarşik bir düzene sahip olup, amacı hem eğlenmek hem de özellikle gençlerin eğitilmesiyle geleneğin sürdürülmesine katkı sağlamaktır (Durmaz, 2016: 1020-1025).

2.2. Barana ve Erfene Toplantılarının Gelişimi ve Güncel Durumu

Dursunbey barana toplantılarının tarihi geçmişi 1943'teki 1926, 1927 ve 1928 doğumlulardan oluşan Gençler Birliği Baranası'na kadar gitmektedir. Bu barana herkesin kendi yaş grubuna göre oluşturulduğu için “emsal baranası” olarak adlandırılmaktadır. Aynı zamanda o yıllarda “mahalle baranası”, “gençlik baranası” gibi baranaların kendilerine özgü isimleri de kullanılmaktadır. 1970'lere kadar Dursunbey'de aktif olarak sürdürülen Barana sohbet toplantıları bu yıldan sonra 2000'li yıllara gelinceye değin yok olmuş, bir süre düzenlenememiştir. Günümüzde ise Dursunbey Folklor Araştırma Eğitim ve Turizm Derneği (DUFAD) tarafından 2001 yılından beri sürdürülmektedir (Sarı ve Gül, 2023: 771-788).

Dernek ilk olarak 2002 yılında Balıkesir'de düzenlenen Kuva-yı Milliye etkinliklerinde Dursunbey türküleri ile halk oyunlarından örnekler sergilemiş ve daha sonra Dursunbey köylerindeki yöresel giysiler ile ilgili araştırmalarda bulunmuştur. Dernek yöneticilerinin ve üyelerinin en büyük amacı, barana geleneğine odaklanmak ve 1970-2000 arası unutulmuş bu geleneği yeniden canlandırmak olmuştur. Yaz dönemlerinde bağlama ve halk oyunları kursları ile genç kuşakların da barana geleneğine has oyun ve türküleri öğrenmeleri sağlanmıştır. Böylelikle barana geleneğinde yer alan müzik, halk oyunu ve seyirlik oyunlar günümüzde yeniden canlandırılmış ve uygulanmaya başlamıştır. Dursunbey'de bugün sadece DUFAD tarafından gösteri ve tanıtma amaçlı olarak barana toplantıları düzenlenmektedir (Gültekin, 2013: 41-47).

Pamukçu'daki erfene toplantıları ise aynı Dursunbey barana toplantıları gibi 1970'lere kadar aktif bir şekilde hayatını sürdürmüş, kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. 1980 yılından önce yapılan bir erfene toplantısında verilen “Altı Okka” cezası sonucunda cezalandırılan sohbet üyesi belinden sakatlanmış, bu olaydan sonra Pamukçu'da sohbet toplantılarına ara verilerek 2006 yılına kadar düzenlenmemiştir. Bu nedenle günümüzde gerçekleştirilen sohbet toplantılarında bu nitelikte ağır cezaların verilmemesine özen gösterilmektedir. Bu geleneğin doğru bir şekilde öğrenilip gelecek kuşaklara aktarılması istenildiğinden dolayı günümüzde yörede bir sohbet grubu tarafından devam ettirilmektedir. Sohbet grupları, kendi aralarında birbirlerine misafir olmanın yanı

sıra çevre yerleşim yerlerinde yapılan toplantılara ya da özel olarak davet edildikleri yerlere hem misafir olarak hem de sohbet düzenlemek için gitmektedirler (Atlı, 2015: 7-25). Bazı kişiler ise evlerinde bu toplantıları yapmak yerine dışarıda yapmayı tercih etmektedirler. Bu olaya “dere kenarına gitmek” adını verirler. Bu kişilerden her hafta belli miktarda para toplanarak biriktirilir ve toplantının son haftası bu paralarla dışarıda topluca bir eğlence düzenlenir (Durmaz, 2016: 1020-1025).

2.3. Barana ve Erfene Toplantılarının Genel Özellikleri

2.3.1. Barana Toplantılarının Genel Özellikleri

Barana toplantıları önceleri tatil günü cuma olduğu için perşembe akşamı düzenlenmekte iken, günümüzde hafta sonu tatilinden dolayı cumartesi akşamları gerçekleştirilmektedir. Ekim ayı başından hıdrelleze kadar düzenlenen toplantılara yazın ara verilmesinin nedeni, halkın “Reçber” olarak çalışma alışkanlığından ileri gelmektedir. Akşam namazından sonra başlayan toplantılar gece geç saatlere değin devam etmektedir. Dursunbey barana toplantılarının gerçekleştiği mekanlar “köy odaları” kültürüne dayalı olarak seçilmektedir. Köy odaları eğlence kültüründe bilinen ilk ve önemli kapalı mekânlar arasındadır. Bu kapalı mekanların isimleri yer aldıkları bölgenin sosyal ve kültürel koşullarına göre barana odası, delikanlı odası, akran odası, yaren odası, köy odası olarak değişmektedir (Yakıcı, 2010: 94-100). 1940’lı yıllarda her mahallede barana düzenlendiği için 6-7 adet barana evi bulunuyorken, şu an tek bir barana evi kullanılmaktadır. Geleniğin tam anlamıyla uygulandığı yıllarda her seferinde başka birinin evinde gerçekleştirilen barana sohbetleri, günümüzde derneğe ait olan barana evinde düzenlenmektedir.

Barana toplantılarına katılan tüm üyeler, “gönül dostu” anlamını taşıyan “ahbap” olarak isimlendirilirken, başkan, başkan yardımcısı ve çavuş düzenin ve işleyişin aksamadan yerine getirilmesinde sorumludurlar. Barana başkanı ve yardımcısının kendilerine yardımcı olması için seçmiş oldukları “çavuş” aynı zamanda disiplin işlerini de yürütmektedir. Seçimle belirlenen barana başkanının herkes tarafından iyi tanınan, ahlaklı bir aileden gelen, dürüst bir insan olması önemli olup, iyi bilinen esnaf arasından seçilmektedir. Barana toplantıları önceki yıllarda tek odada düzenlendiğinde sadece 12-14 kişi katılabiliyorken, günümüzde 70 kişiye kadar misafir katılabilmektedir. Ahilik

kültüründe kadınlar yer almadığından dolayı barana toplantılarında kadınların katılımı söz konusu değildir. Ama günümüzde sembolik anlamda düzenlenen toplantılarda kadın misafirlerin de bu toplantıları izlemesine izin verilmektedir. Bunun nedeni, kadınlar bu toplantılarda ne yapıldığını görürlerse çocuklarını ahlaken iyi yetiştirmeleri için rahatlıkla gönderebileceklerdir.

Tamamen gönüllülük esasına dayalı olan barana toplantıları ticari bir kazanç düşünmeden gerçekleştirilmektedir. Maddi durumu iyi olmayan kişilere utandırılmadan yardım da edilmektedir. Bu toplantılarda sunulan yiyecekleri zengin ile fakir aynı masada ücret ödeseler de ödemeseler de eşit olarak paylaşmaktadır. Eski yıllarda düzenlenen toplantılarda yöresel Dursunbey yemekleri yapılmakta, güzel yemek yapabilen bütün komşular yardım etmekte ve bu yemeklerin giderleri ortak olarak karşılanmaktadır. Sunulan yöresel yemekler; nohutlu pirinç çorbası, et yahnisi veya yufkadan yapılan tiritir. Sonra etli pilav ve hoşaf konulur. En sonunda yufkadan yapılmış içi cevizli saraylı tatlısı gelir. Günümüzde ise yine giderlerin ortaklaşa karşılandığı meyve, çerez, çay ikramı yapılmaktadır. Barana toplantılarında sofrada adabına da dikkat edilmekte, böylelikle yeni neslin birlik ve beraberliği, dayanışmayı öğrenmesi aynı zamanda da yemeğe büyüklerden önce başlanmayacağını deneyimlemesi amaçlanmaktadır. Barana başının “haydi buyurun yemeğe” demesinden önce hiç kimse yemeğe başlayamamakta, eğer başlayan olursa cezalandırılmaktadır.

Barana toplantılarında bir diğer dikkat edilmesi gereken konu ise, oturuş düzenidir. Sohbet odasına en önde barana başkanı olacak şekilde girilmekte, en başa barana başı ve yardımcısı oturmaktadır. Diğerleri ise büyük ahbaptan küçük ahbaba doğru otururlar. Yeni katılan ahbap öne oturamaz. Yanlışlıkla otursa bile yeri değiştirilir. Diz üstü oturan ahbaplar barana başı “rahat oturalım ahbaplar” demeden bağdaş kurup oturamazlar. Temel amacı eğitim olan barana toplantıları bir okul niteliği taşımakta, gençlere sofrada adabı, konuşma adabı öğretilmekte, terbiye kazandırılmakta ve davranış eğitimi verilmektedir.

Barana toplantılarının önemli bir özelliği de eğlence ve yemekten sonra mahkeme kurularak yargılamanın gerçekleştirilmesidir. Toplum karşısında itibarı koruyabilmek

için yargılamanın taraf tutmadan yapılması, ödün verilmemesi gerekmekte, sonuçta ortaya çıkan kararlar hiçbir şekilde değiştirilememektedir. Yargılama sonucunda ortaya çıkan suçun niteliğine göre hafiften ağıra doğru pek çok ceza verilebilmektedir. İhtar, ocak (ev) açma, dayak (falaka) ve baranadan kovulma gibi cezalar bulunmaktadır. Ocak açma, ara sohbet gecesi düzenlemek demektir ve masraflar ceza alan kişiye aittir. Baranada en ağır ceza kovulmak olup barana evinden atılmak anlamına gelmektedir. Bu cezayı alan kişi bir daha yörede barınamamakta, toplum tarafından da dışlanmaktadır.¹

2.3.2. Erfene Toplantılarının Genel Özellikleri

Erfene toplantılarının; hazırlık toplantısı, patlangaç toplantısı (dönem başında yapılan ilk toplantı olup, kimin evinde sohbetin düzenleneceğine ve üyelerin, yönetimin kimler olacağına karar verilmektedir), genel erfene toplantıları, dere kıyısı toplantısı, özel gün ve davet toplantıları gibi çeşitleri bulunmaktadır. Erfene sohbet toplantıları da aynı barana toplantıları gibi Ekim ayında icra edilmeye başlanıp nisan ayında sona ermektedir. Bunun nedeni bu toplantıları düzenleyen kişilerin tarım ve hayvancılıkla uğraşmasından dolayı mevsim şartlarına bağlı olarak iş yoğunluğunun azalmasıdır. Her hafta düzenli olarak cumartesi günleri gerçekleştirilen Erfene toplantıları sohbet grubu üyelerinin evinde sırasıyla yapılmakta, akşam namazından sonra başlayıp gece geç saatlere kadar sürebilmektedir. Erfene sohbet toplantılarının gerçekleştirildiği mekanlar “açık” ve “kapalı” olmak üzere ikiye ayrılmakta, dönem başında yapılan “Patlangaç” toplantısında o yıl içerisinde düzenlenecek sohbetlerin hangi üyelerin evinde yapılacağı belirlenerek evleri toplantı yapmaya müsait olan üyeler seçilmektedir. Evi müsait olmayan üyelerin toplantıları ise “Dere Kıyısı”nda gerçekleştirilmektedir. Erfene toplantıları evin en geniş bölümü ve yörede “Hanay” olarak ifade edilen büyük odada yapılmaktadır.

Erfene toplantılarına katılacak kişi sayısının 30 kişi civarında olmasına dikkat edilmektedir. Bu sayı aşıldığında gerçekleşecek sohbetin veriminin düşeceğine inanılmaktadır.

¹ “Barana Toplantılarının Genel Özellikleri” Dursunbey Barana Gecesi etkinliğine katılarak yapılan gözlemler ve Dufad Derneği ve Barana başkanı ile yapılan görüşmeler neticesinde derlenmiştir.

Erfene toplantılarında sohbet üyeleri birbirlerine toplantı süresince “yaren” olarak hitap etmektedir. Toplantıların işleyiş ve düzeninden ise; dayıbaşı, dayıbaşı yardımcısı, tellalci, jandarma ve makyajcı sorumludur. Barana toplantılarının en yetkilisi olan barana başkanının görevlerinin erfene toplantılarında “dayıbaşı” tarafından yerine getirildiği görülmektedir. Dayıbaşı da barana başkanı gibi seçimle belirlenmekte, yaş olarak büyük ve en kıdemli üyeler arasından seçilmektedir. Üyeler arasında sözü dinlenen ve yönetimi esnasında herkese eşit davranan bir kişi olması Dayıbaşı olacak kişide aranan temel özelliklerdir. Barana başkanı ve dayıbaşının vermiş olduğu kararlar kanun hükmünde olup yerine getirilmemesi söz konusu değildir. Jandarma ise barana toplantılarında yer alan “çavuş” ile benzer görevleri yürütmekte olup disiplin işlerinden sorumludur. Dayıbaşı tarafından mizahi yönü kuvvetli bir kişi yarenler arasından “tellalci” olarak belirlenmekte ve duyuru yapma görevini üstlenmektedir. Makyajcının görevi ise, oyuncularını giydirmek ve gerektiğinde makyajlarını yapmaktır.

Sohbete katılan Yârenler arasındaki maddî farklılığı ortadan kaldırmak amacıyla yemek olarak sabit bir menü sunulmaktadır. 1980 yılından önce yapılan Erfene sohbetlerinin her toplantısında yöre insanının maddî durumunun iyi olmamasından dolayı yemek için üyelerden para toplanılmaktadır. Günümüzde yapılan toplantılarda ise yemek masrafının tamamı sohbe ev sahipliği yapan kişiye aittir. Önceleri ana yemek olarak “Çullama” ve “Tirit”, tatlı olarak da “Saraylı” ya da “Kadayıf” ikram edilirken şimdi hazırlaması daha kolay olduğu için ana yemek olarak “Tirit”, tatlı olarak da “Kemalpaşa” hazırlanmaktadır. Aynı barana toplantılarında olduğu gibi burada da sofrada söz konusudur. Dayıbaşı buyur etmeden kimse yemeğe başlayamaz.

Oturma düzenine erfene toplantılarında da dikkat edilmektedir. Dayıbaşı, Yârenlere ve oyunlara hâkim olabileceği ve giriş kapısını görebileceği sohbet odasının uygun bir köşesinde, yardımcısı da onun sağ tarafında oturur. Kıdemlerine göre diğer sohbet üyeleri de Dayıbaşı’nın sağ ve sol taraflarından başlayarak sıralanırlar. Odanın giriş kısmına misafirler ya da sohbet sahibinin yakınları oturur (Atlı, 2015: 7-25). Her iki sohbet toplantısındaki oturma düzeni dikkate alındığında Türk kültüründe oturma düzeninin belirli bir

sisteme, yöne ve mertebeye bağlı olarak oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Oğuzlarda baş tarafa bey, sağ tarafa yönetici ve bilge kişi konumunda olan Bozoklar, sol tarafa ise komutan mevkiindeki Üçoklar otururdu (İnan, 1998: 241-254). Geleneksel sohbet toplantılarında da bu geleneğin devam ettiği ortaya çıkmaktadır.

Erfene toplantılarında kurallara uyulmadığında dayıbaşı ve dayıbaşı yardımcısı tarafından ceza verilmektedir. Toplantılarda meydana gelen aksaklık, sohbet esnasında üyelerin yanlış davranışları gibi nedenlerden dolayı verilen cezaların çok ağır olmamasına, sohbet ortamına renk katacak şekilde cezalar verilmesine dikkat edilmektedir. Önceden verilen ağır bir cezadan dolayı sohbet toplantıları uzun yıllar aksadığı ve gençlerin bu toplantılara ilgisinin azalmasına neden olduğu için ağır cezalar tercih edilmemektedir. Genellikle sınav çekme, odada bulunan büyük küçük herkesin elini öptürme, amuda kalkma ve taklit yapmanın yanında para cezası da verilmektedir.

2.4. Barana ve Erfene Toplantılarının İşleyiş Düzeni

2.4.1. Barana Toplantılarının İşleyiş Düzeni

Genel işleyişi belirli bir düzen ve kurallara bağlı olan barana sohbet toplantıları; *“sohbet öncesi hazırlık”, “sohbet günü toplanma”, “konağın önünde ağır hava oynanması ve konağa giriş”, “sohbetin başlaması”, “seyirlik oyunlar”, “önemli konuların görüşülmesi”, “yemek” ve “mahkeme”* aşamalarından oluşmaktadır (Fedakar, 2013: 27-40).

2.4.1.1. Sohbet Öncesi Hazırlık

Barana toplantılarından önce yapılan en büyük hazırlık sohbet sırasında ikram edilen yiyecekler için olmaktadır. Geleneksel barana toplantılarında bu yiyeceklerin masrafı sohbetin yapılacağı evin sahibi tarafından karşılanmaktadır. Dursunbey yöresinde ödeme biçimi “erefene” olarak adlandırılmaktadır. Bu kelimenin aslı “arifane” sözcüğünden gelmekte ve “yiyeceği ortaklaşa sağlanan toplantı” anlamını taşımaktadır. Pamukçu yöresinde olduğu gibi bazı yörelerde ise bu “erefene” kelimesi bizzat toplantının ismine verilmektedir. Sohbet öncesi yapılan hazırlıklar arasında sohbetin düzenleneceği evin temizliği ve düzeni de bulunmaktadır. Barana sohbetinin gerçekleşeceği evdeki en büyük hazırlığı ise yemeklerin hazırlanması oluşturmaktadır. Evin hanımı ve akrabaların ortaklaşa katılımı ile hazırlanan

yemeklerin sunumu ise baranada yer alan küçük ahabplar tarafından yapılmaktadır.

2.4.1.2. Sohbet Günü Toplanma

Sohbete katılacak ahabplar, “konak” olarak adlandırılan sohbetin yapılacağı evin yakınında sokağın başında toplanmaktadırlar. Sohbetin yapılacağı konağa yaklaşıldığında çalgılar çıkarılmakta ve “*Sabahtan Kavuştum Ben Bir Güzele*” türküsü söylenerek konağa doğru ilerlenmektedir. Bu türkü söylenirken sohbet ahabpları ay ve yıldız şeklinde dizilmektedirler. Başka bir deyişle barana sohbeti açık havada kapı önünde hilal şeklinde oluşturulan bir halka ile başlar. Enstrüman çalanlar ise yıldızı oluşturur. Herkes birbirinin kolunu sımsıkı tutar. Bu, gönül gönüle sarılalım demektir. Önce bir zeybek oynanır. Bu şekilde toplanma geleneği, barananın değişik evlerde düzenlendiği yıllarda, kızların barana topluluğunu görmek için -hayatlık- denen balkonlara çıkması alışkanlığından gelmektedir. Bu esnada kızlar beğendiği erkeği görmüş olur. Ama barana topluluğundaki hiçbir erkek başını kaldırıp kıza bakamaz. Eğer bakarsa bunun cezası iki falakadır.

2.4.1.3. Konağın Önünde Ağır Hava Oynanması ve Konağa Giriş

Dursunbey yöresinde “konak” kelimesi; misafir ve misafir ağırlanan yer anlamına geldiğinden sohbetin gerçekleşeceği eve bu yörede “konak” denilmektedir. Konaktan içeri girilmesinden önce bir halk oyunu oynanmakta, sohbetin yapılacağı konağın sahipleri misafirlerini “hoş geldiniz” diyerek kapıda karşılamaktadır. Konaktan içeriye önde başkan, başkan yardımcısı ve yaşça büyük olanlar olmak üzere, ardından sohbe katılan büyük ahabplar ve en son da küçük ahabplar “hoş bulduk, sohbetin hayırlı olsun” diyerek girmektedirler. Baranaya katılan ahabplar barananın amblemi olan şimşiri yakalarına takarlar. Ocaklığın olduğu yerde bir çatal bulunur. Bunu yakalarından çıkartarak buraya iğnelerler. Böylelikle bu daha sonra -demek ki bu eve barana gelmiş- diyerek dikkat çeker. Barananın önceleri farklı evlerde düzenlendiği zamanlardan kalma bir gelenek olan bu şimşir iğneleme bugün halen yaşatılmaya çalışılmaktadır. Şimşir, yılın bütün mevsimlerinde yaprakları yeşil olan bir bitki olup, taşlık ve çorak olan yerlerde kendiliğinden yetişmektedir. Dursunbey’de de yetişen sert bir ağaç türü olan bu bitki, Barana Gecelerinin

simgesini oluşturmaktadır. Sohbet sırasında uyulması en önemli kurallardan birisi, bütün ahbabların yere diz çökerek oturmak zorundan olmasıdır. Başkanın ara vermek için “er ol” ve “rahat oturalım ahbablar” demesine kadar bu şekilde oturulmak zorundadır.

2.4.1.4. Sohbetin Başlaması

Barana sohbetleri barana başkanının ahbablara hâl hatır sormasıyla ve başlamak için talimat vermesiyle başlamaktadır. Başlamak için ilk olarak “*Emine’min Çam Dibinde Sesi Var*” türküsünün söylenmesi bir gelenektir. Daha sonra def, darbuka, bağlama, ud, keman, cura ve zilli maşalar eşliğinde yöreye özgü diğer türküler söylenmekte ve halk oyunları oynanmaktadır. Devamında barana başkanının işaretiyle ev sahibinin oyun kaşıklarını önüne koyduğu ikişer kişi sırasıyla ortaya çıkar ve oynarlar, kaşıklar ile ritim tutulur.

Barana sohbetlerinde önemli kurallardan birisi sohbet ve müzik devam ederken, odada gezinmek, dışarı çıkmak, misafir kabul etmek yasaktır. Ahbablar misafir de getirebilmektedir. Ancak getirdiği misafirden sorumludur. Barana toplantısı bitmeden kimse ayrılamaz. Ayrılması zorunlu olan bunu barana başkanına bildirmek zorundadır. Müzik ve oyun faaliyetleri genellikle gece 12’ye kadar devam eder. Sohbetin müzik ve oyun ile ilgili olan kısmı “*Sohbet Övgüsü*” olarak adlandırılan türkünün söylenmesi ile son bulur. “*Sohbet Övgüsü*” türküsünün en büyük özelliği, bir sonraki sohbetin kimin evinde düzenleneceğini, sıranın kimde olacağını bildirmesidir. Bu türküden sonra müzikli eğlence sona erer, çalgılar kaldırılır ve bir daha türkü seslendirilmez.

2.4.1.5. Seyirlik Oyunlar

Dursunbey yöresinde deve oyunu, arı oyunu, dilsiz oyunu, sulama oyunu, urgan oyunu, yattı kalktı oyunu, yüzük oyunu ve kil alın kibrit alın oyunu gerçekleşen seyirlik oyunlar arasındadır (Durmaz, 2016: 1020-1025). Barana sohbetlerinin gerçekleştiği mekân, oda içerisinde yer aldığından dolayı bütün seyirlik oyunların gerçekleşmesi mümkün olamamaktadır. Bu nedenle genellikle “yüzük oyunu”, “sekir oyunu”, “pırasa yattı kalktı oyunu” gibi oyunlar tercih edilmektedir.

2.4.1.6. Önemli Konuların Görüşülmesi

Barana sohbet toplantılarında müzik, halk oyunları ve seyirlik oyunlar gerçekleştirildikten sonra gündemdeki önemli meselelerin görüşülmesi kısmına geçilir. Baranada konuşulan konular kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzerinedir. Kime nasıl yardım edilebileceği dile getirilir. Bir suç işleyen ya da birisinden şikâyeti olan varsa barana başkanının önüne gelerek diz çöküp bunu anlatır. Böylelikle söz konusu olan kişiden af dilemesi ya da cezasını çekmesi sağlanır. Sohbet ahabplarından birinin sıkıntısı varsa, onun evden ayrılması dışarı çıkması istenir ve bu kişinin sorununun çözümü sağlanmaya, sonuca ulaştırılmaya çalışılır. Daha sonra kişi geri çağrıldığında “biz bu işi çözümledik” denilir.

2.4.1.7. Yemek

Barana toplantılarında belirli yemekler hazırlanır, belirli bir sıra ile ikram edilir ve belirli kurallara uygun olarak tüketilir. Baranada pişirilen yemekler Dursunbey’in yöresel yemekleri olan “çorba, yufka tiridi, yahni veya etli bir yemek, pilav, hoşaf ve saraylı tatlısı” dır. Ancak günümüzde yemek pişirme ortadan kalkmış olup hazır yiyecekler tüketilmeye başlanmıştır. Yemekler belirlenmiş olduğu gibi yapılmazsa, daha fazla olursa veya başka çeşitler de olursa barana gecesini karşılayan sohbet düzenleyici kişi cezalandırılır. Yemekler yer sofrası kurularak küçük ahabplar tarafından servis edilir. Yemek bitiminde toplu olarak dua yapılır. Yemek bittikten sonra başkan sohbeti karşılayana “tencerenin dibi kara, erafene kaçır para” diye sorar.

2.4.1.8. Mahkeme

Barana sohbet toplantıları “mahkeme” ile sona ermektedir. Disiplin işlerinden sorumlu olan çavuş hafta içinde ahabpları belli etmeden gözetler. Gördüğü yanlış bir durum, bir suç olursa başkana söyler. Ya da böyle bir durum olmasa bile başkan “şikâyeti olan var mı?” diye sorar. Böyle birisi varsa şikayetini anlatmak için diz çöker. Şikâyet edilen kişi de yanına oturarak kendisini savunur. Çavuş bu esnada ayakta dikilerek bekler. Suçun niteliğine göre uygun düşen ceza verilir. Cezalar genellikle “sopa cezası”, “sohbet ahabbına yemek verme cezası” ve daha ağır suçlarda ise “barana evinden kovulma cezası” şeklindedir. Barana evinden kovulan kişi, “bir çıra yakılıp” eline verilerek, “Sabahtan kavuştum ben bir güzele” türküsü eşliğinde evden uzaklaştırılır. Buna maruz

kalan kişi toplumda statü ve itibarını kaybetmekte ve güvenilmez olarak etiketlenmektedir. Dursunbey’de baranadan kovulan kişilere kız bile verilmediğı kaynak kişiler tarafından belirtilmiştir.

Geleneksel barana sohbetleri, sabah ezanı okunmadan sona erer ve sohbet ahabları çevreye rahatsızlık vermeden sessizce evlerine dağılırlar (Fedakar, 2013: 27-40).

2.4.2. Erfene Toplantılarının İşleyiş Düzeni

Erfene toplantıları da çoğı yönüyle Dursunbey Barana’sına benzemektedir. Kendi içerisinde hiyerarşik bir düzene sahiptir. Amaç hem eğlenmek hem de özellikle gençlerin eğitilmesiyle bu geleneğin devamını sağlamaktır (Durmaz, 2016: 1020-1025). Barana sohbet toplantılarının işleyişi ile erfene sohbet toplantıları arasındaki işleyişe benzer olan düzene ilave olarak farklı olan noktalar aşağıda anlatılmaktadır. Erfene sohbetlerinin genel işleyişi; “Sohbet evinde toplanma”, “Eğlence faslı”, “Yemek arası”, “Mâni atışması”, “Samırt (sohbet) tepilmesi” ve “Kuyruk bırakılması” aşamalarından oluşmaktadır (Atlı, 2015: 7-25).

2.4.2.1. Sohbet Evinde Toplanma

Erfene toplantısının yapılacağı akşam yârenler toplanır ve sohbet evine gelenler herkesi selamlayarak Dayıbaşı’nın gösterdiği uygun bir yere oturur. Misafirlerin hepsi geldikten sonra Dayıbaşı, ortamın uygun olduğuna karar verip kişileri selamlar. Ardından yârenler ve yörede bulunan kişiler arasında herhangi bir sıkıntı yaşayan veya bir sorunu olan varsa o konu hakkında konuşularak sonuçlandırmaya ve çözüme kavuşturulmaya çalışılır. Küs olanlar varsa barışmaları sağlanır, maddî durumu iyi olmayan ihtiyaç sahiplerine imkânlar ölçüsünde nasıl yardım edileceğı kararlaştırılır. Bunların dışında güncel olaylardan açılan konular ile sohbet edilir. Burada bir kişi konuşurken diğerlerin ona sayğı göstererek dinlemesi ve sırayla herkesin sohbete dâhil edilmesi sağlanır.

2.4.2.2. Eğlence Faslı

Erfene toplantılarının eğlence faslı kısmında müzik, halk oyunları, seyirlik oyunlar ve oturak oyunları belirli bir düzen ve sırayla gerçekleştirilmektedir. Erfene toplantılarında müzik konusunda hizmet verenler genellikle sohbet ekibinden olan kişiler veya Pamukçu yöresinde bulunan amatörlerdir. Sohbet

toplantılarında genellikle Balıkesir yöresine ait türküler söylenmektedir. Erfenenin sonunda samırt tepilirken çalınan “Sohbet Türküsü” sohbetin sona erdiğini göstermesinin yanında bir sonraki Erfene toplantısının kimin evinde olacağı konusunda da ipucu vermektedir. Türkünün ilgili mısrasında sohbeti devralacak kişinin ismi söylenmektedir. Bu türkü baranadaki “Sohbet Övgüsü” türküsünün işlevini taşımaktadır. Toplantıların sonuna doğru Misket, Fidayda gibi çeşitli oyun havaları çalınarak sohbet ekibi serbest bir şekilde oynamaktadır. Asker oyununun sergilenmesi sırasında ise “Eledim Eledim Höllük Eledim” parçası çalınmaktadır. Erfene sohbet toplantılarındaki müzik sergilenirken zilli maşa, tef, darbuka ve cümbüş kullanılmaktadır. 1950’li yıllarda gerçekleştirilen Erfene sohbetlerinde davul ve zurnanın kullanıldığı, ezgilerin genel olarak ağır tempolu olmakla beraber, bazı oyunlarda temponun hızlandığı görülmektedir (Karabulut, 1989: 167-175).

Balıkesir ilinde halk oyunlarında “Zeybek”, “Kaşıklı Zeybek”, “Bengi” ve “Güvende” oyunlarının bir arada görüldüğü karma bir yapı hakimdir (Ertural, 2013: 101-120). Pamukçu’da ise daha çok “Bengi” ve “Güvende” oyun türleri tercih edilmektedir. Diğer adı “tetik oyunu olup, Balıkesir ve çevresinin yerel dansı olduğu düşünülen “Bengi oyunu” nun, geçmişte düşmanı yendikten sonra oynanan bir oyun olduğu, kelimenin tarihinin İslamiyet öncesi Göktürkler dönemine kadar gittiği düşünülmektedir. Örneğin, Orhun Kitabeleri, Göktürkler tarafından “Bengü Taş” olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca, bir rivayete göre Türkler Orta Asya’dan Anadolu’ya gelirken savaşlarda ölen düşmanlarının başında “Bengi!” narası atıldığı, bunun bir yiğitlik göstergesi ve gelenek olduğu düşünülmektedir (Kılıç vd., 2021: 524-541). Halk oyunlarını sohbe katılan herkes oynayamadığı için Dayıbaşı, usta sohbetçiler arasından oyunları iyi bilen kişileri seçerek halk oyunlarının müzik eşliğinde yerine getirilmesini sağlar. Erfene sohbetleri esnasında oynanan “Pamukçu Karşılması” misafirlere ve Yârenlere “Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz” anlamı taşımaktadır. Bu oyunların yanında çeşitli zeybekler ve çiftetelliler de yaygın olarak oynanmaktadır.

Erfene toplantılarında seyirlik oyunlar olarak ise “Arap Oyunu”, “Ölü Oyunu”, “Küttü Oyunu”, “Deve Potlaması Oyunu”, “Ehliyet (Tekerleme) Oyunu”, “Yandım Oyunu”, “Deveci Oyunu”, “Asker Oyunu”, “Kim Götürecek Oyunu”,

“Gemici Oyunu” ve “Güreş Oyunu” sergilenmektedir. Hareketli oyunlar ve müziğin sona ermesinden sonra ise “oturak oyunları” erfene toplantılarında icra edilen oyunlar arasındadır (Atlı, 2015: 7-25).

2.4.2.3. Yemek Arası

Uygun bir zamanda verilmesi gereken yemek arası olsun, sofraların hazırlanması ve yemeklerin sunulması olsun, yemeğin her safhası Dayıbaşı'nın sorumluluğunda ve bizzat onun görevlendirdiği kişiler tarafından yapılmaktadır. Oyunların ve yemeğin sonunda ise gündemde olan konular ve sorunlar konuşulmaktadır (Durmaz, 2016: 1020-1025).

2.4.2.4. Mâni Atışması

Balıkesir ve çevresinde mâniler kına/nişan ve düğün törenlerinde, köy seyirlik oyunlarında, yağlı güreş karşılaşmalarında, hıdrellez kutlamalarında, iş yapılan ortamlarda, pazar yerlerinde ve Ramazan ayı içerisinde yürütülmektedir (Yolcu, 2011: 112-164). Erfene sohbet toplantılarında mâni atışmasından hem toplantıların başında yârenlerin ve misafirlerin ortama uyum sağlamaları hem de sohbetin daha sonraki kısmında seyirlik oyunlar arasında geçiş sağlamak için faydalanılmaktadır. Mâni atışması, yarenlerin eğlenmesine katkı sağladığı gibi aynı zamanda orta oyunlarını gerçekleştirecek üyelerin hazırlanabilmeleri için de gerekli zamanı onlara sağlamak açısından yararlıdır.

2.4.2.5. Samırt (Sohbet) Tepilmesi

Yenilen yemeği eritmek, güç gösterisinde bulunmak ve de söylenilen “sohbet türküsü” ile bir sonraki toplantının kimin evinde olduğunu ortaya koymak için samırt (sohbet) tepilmesi yapılmaktadır. Her sohbet üyesi, söylenen türkü eşliğinde grupta bulunan kişiler arasından daha önceden belirlenen eşile karşılıklı samırt teper. Samırt tepilmesi esnasında iki kişi karşılıklı ayakta durur. İlk önce ikisi aynı yöne bir adım atıp diğer ayaklarını da aynı anda arkadan öne doğru sallayıp yere sürterek vururlar. Bunu yaparken elleriyle de alkış yaparlar. Bu şekilde her iki tarafa dönerek samırt tepilmektedir. Eşlerin ikisinin de bir uyum içerisinde hareket etmesi gerekmektedir.

2.4.2.6. Kuyruk Bırakılması

Sohbet yapılan evde yenilen yemeklerden oluşan bir tepsi hazırlanarak süslenir. Samırt tepildikten sonra bütün Yârenlerin katılımıyla tef, zilli maşa ve darbuka eşliğinde mâniler atılıp türküler söylenerek bu tepsi ile kasabanın meydanına gelinir. Burada “bengi oyunu” oynayarak bir sonraki sohbetin yapılacağı eve bu tepsi götürülür. Dayıbaşı; “haftaya sohbet toplantısı için sizin evdeyiz” diyerek bu tepsiyi ev sahibine teslim eder (Atlı, 2015: 7-25).

2.5. Barana ve Erfene Toplantılarının Fonksiyonları

Yapı olarak oldukça birbirine benzeyen Dursunbey barana toplantıları ile Pamukçu erfene toplantıları benzer fonksiyonları yerine getirmektedirler. Bu nedenle taşıdıkları fonksiyonlar ortak bir şekilde aşağıda belirtilmektedir (Fedakar, 2013: 27-40).

2.5.1. Eğlenme, Eğlendirme ve Hoşça Vakit Geçirme Fonksiyonu

Barana ve erfene sohbet toplantılarının en temel fonksiyonlarından birisi eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirmedir. Halkın geçim kaynağının büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayandığı Dursunbey ve Pamukçu’da hasat işlerinin sona erdiği uzun kış gecelerinde birbirleriyle iyi geçinen arkadaşlar bir araya gelerek müzikli, oyunlu ve yemekli bir eğlence eşliğinde günlük hayatın zorluklarından bir nebze olsun uzaklaşmak istemektedirler. Her iki sohbet toplantısında da eğlence unsurları belirli bir sıra ve düzen içerisinde barana başı ve dayıbaşının izin verdiği ölçü ve doğrultuda sevgi, saygı, yardımlaşma içerisinde gerçekleştirilmektedir.

2.5.2. Toplumsal Kurumlara ve Törenlere Destek Verme Fonksiyonu

Barana ve erfene sohbetleri çerçevesinde gerçekleştirilen etkinliklerin en önemli özelliği, toplumsal yapı içerisinde mevcut kuralların yaşatılmasına ve desteklenmesine katkı sağlamasıdır. Barana ve erfene sohbet grubundaki kişilerin, toplantıların düzenlendiği günler dışında da belirli bir düzen içerisinde yaşama ve davranma mecburiyeti, toplumsal yapı içerisinde desteklenen ve kabul gören bir tutum olarak dikkati çekmektedir. Yapıları itibarıyla bu toplantılar, kültürel

değerlerimizi oluşturan törenlerin sürdürülebilmesine de hizmet etmektedirler.

2.5.3. Eğitim ve Kültürün Genç Kuşaklara Aktarılması Fonksiyonu

Barana ve erfene toplantıları, kuralları ve işleyişi açısından “okul görevi görme” sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu toplantıların asıl amacı eğitimidir. Terbiye kazandırılır, davranış eğitimi verilir. Gençlere yeme-içme adabı, konuşma adabı öğretilir. Örf, adet ve geleneklerimizin nesilden nesile aktarılabilmesi için toplantılara özellikle gençlerin alınmasına önem verilmektedir. Toplantılarda müzik ve çalgı ile oynanan oyunların yanı sıra seyirlik oyunlar, orta oyunları ile ulaşılmak istenen amaç çocukları kötü alışkanlıklardan kurtarmak, birkaç saat olsun internet dünyasından uzak tutmaktır. Eğlendirirken sevgiyi, saygıyı, yardımlaşmayı, dayanışmayı öğretmek amaçlanır. Bu toplantılara katılan hemen hemen herkes yörenin kültürel dokusu hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanı benimsetildiği toplantılar sayesinde bu sohbet grubu içerisinde yer alan üyeler iyi günde kötü günde birlik ve beraberliğin ve güven duygusunun yararını yaşayabilmektedir. Ayrıca bu sohbet toplantılarında toplumun kültüne ait halk oyunları, halk müziği, halk edebiyatı ve gelenekleri öğretilmekte ve devamlılığı sağlanmaktadır.

2.5.4. Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma İşlevi

Barana ve erfene toplantılarına katılan kişiler toplum içerisinde sosyal bir varlık olarak bireyselliğini ispatlamış olmaktadır. Bu toplantılara katılan kişiler sohbet ortamında bulunan herkese eşit mesafede davranmak durumundadır. Toplantılarda sohbet üyesi ya da misafir olsun herkese eşit şekilde davranılarak makam ve mevki ayrımı yapılmamaktadır. Böylelikle insanların toplantı süresi ile sınırlı da olsa üzerlerinde oluşan kişisel ya da toplumsal baskılardan kurtularak rahatlamaları sağlanmaktadır.

Sonuç

Anadolu’da şehir hayatının ve şehirlerin kimliğinin oluşumunda etkili bir kurum olan ahilik, temelini fütüvvet ahlakından ve diğer düsturlarından alan bir yapılanma olarak dikkatti çekmektedir. Anadolu’nun yurt edinilmesinde ve

mamurlaştırılarak geliştirilmesinde önemli roller oynadığı görülmektedir.

Toplumsal etkileri açısından ahilik kurumu kâmil insan yetiştirme hususunda etkili olmuştur. Halk eğitimi açısından olaya bakıldığında sadece meslek sahibi bireyler yetiştirmekle kalmamış, fütüvvet düsturlarını öncelik alarak dürüst, sözüne güvenilir, çevresine duyarlı ideal insan tipini hedef almış ve önceliği kâmil insan olma olarak belirlemiştir. Toplum hayatında ihtiyaç duyulan üretimin gerçekleşmesi için esnaf gruplarının yetişmesi ve bu süreçte yalnızca mesleğinin erbabı kişiler yetiştirmekle kalmamış, bunun yanında yetişen ustaların iyi insan olma veya kâmil kimseler olmaları hususunu da ihmal etmemiştir.

Anadolu'da hem şehirlerde hem de taşralarında ihtiyaç duyulan esnaf gruplarının yetişmesi sağlanarak ihtiyaç duyulan malların üretilmesi ve piyasaya sunulması hususunda önemli hizmetler ifa etmişlerdir. Ulaşımın ve depolama yöntemlerinin bu günkü kadar gelişmemiş olduğu bir dönemde piyasaya ihtiyaç duyulan madde ve malzemelerin yerinde üretilerek veya yeti kadar arz edilebilmesi dönemin ihtiyaç ve şartları göz önüne alındığında zorlu bir süreç olarak dikkati çekmektedir. Bahsedilen süreçte toplumun ihtiyaçlarının karşılanabilir olması ve talep edilen mallara ulaşımın mümkün olması hususunda ahilik teşkilatının etkileri önemli görülmektedir.

Her meslek grubunun kendi içerisinde örgütlenerek birlikte hareket etmesi o meslek grubuna ait kuralların ve üretimle ilgili kalite standartlarının belirlenmesi ve satışında toplumu ve üreticiyi koruyan bir sistemin getirilmesine neden olmuştur. Kendi içerisinde örgütlenen ve kendi şeyhlerini belirleyen esnaf grupları Ahi Evran'a nispetle derici şeyhine yoksa demirci şeyhine veya tanınan saygı duyulan başka bir şeyhe bağlanırlardı. Bu noktada dericilik veya demircilik mesleğinin dönem için stratejik önemi yanında Sufi gelenekle alakalı olarak derinin veya demirin ürüne dönüşüm sürecinin insanın hayatta kâmil insan olma sürecine benzetilmesi de dikkate şayandır.

Ahi geleneğinde üretilen malzemeye bir ruh kazandırma yapılan işte hile hurdaya meydan vermeden belirlenen standartlarda üretim yapma öncelikli kabul edilmiştir. İstenilen şey çok kazanmaktan ziyade helal kazanç ve bereket

kavramlarıyla açıklanmıştır. Birbirini yok etmeye çalışan veya piyasada tekelleşmeye çalışan üreticiler olmaktan ziyade birlikte üreten birlikte büyüyen ve birlikte kazanarak paylaşabilen bir sistem olarak dikkati çekmektedir.

Üreten pazarlayan ve sonuçta kazanan esnaf grupları ahilik sistemi içerisinde sadece işlerine odaklanmamış ve müreffehleşmenin çevre ile mümkün olacağını kabul edip içerisinde yaşadıkları toplumun ihtiyaçlarını, fakirlerin veya gariplerin ihtiyaçlarını, borçluların problemlerini de kendi problemleri olarak görmüş ve çözümlerine de fütüvvet ilkeleri doğrultusunda nazik yöntemlerle çözüme yoluna gitmişlerdir.

Ahilik teşkilatları Anadolu'nun şehir, kasaba hatta köylerine kadar inmiştir. Ahiliğin köy içerisindeki teşkilatlanma biçimini yaren teşkilatları, yaren odaları ve köy odaları oluşturmaktadır. Geleneksel sohbet toplantıları, “yaren sohbetleri”, “yaren toplantıları” olarak da adlandırılmakta ve köy odaları toplantılarına olan benzerliği, ahiliğin sosyal yönünü vurgulayan yapısıyla Anadolu'nun pek çok yerinde halen ahiliğin uzantısı, devamı şeklinde varlığını sürdürmektedir. Bu çalışmada Balıkesir ili Dursunbey ilçesinde gerçekleşen “Barana sohbet toplantıları” ile Pamukçu beldesine ait olan “Erfene sohbet toplantıları” incelenmiştir. Araştırma sonuçları, bir kültür ögesi olarak kabul edilen Barana ve Erfene sohbet toplantılarının, özelde Balıkesir ilinin, genelde Türk kültürünün gelecek nesillere tanıtılmasında Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras değerleri arasında önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu toplantılar, Dursunbey ve Pamukçu'da halk genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraştığından dolayı, kış aylarına denk gelecek şekilde planlanmaktadır. Yaşam tarzlarının değişmesi, ekonomik açıdan sıkıntı yaşanması ve sohbet üyelerinin sorumluluk almada duyarsız davranması gibi engeller ise bu sohbet toplantılarının yaşatılabilmesini zorlaştırmaktadır.

Barana ve erfene sohbet toplantılarının geçmişteki uygulanması ile günümüz arasında farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Geçmiş dönemlerdeki sohbet toplantılarında her hafta bir kişinin evinde toplanılıp, yöresel yemekler sunulurken, günümüzdeki uygulamada temsili olarak kullanılan tek bir evde sohbetlerin gerçekleştirildiği, yemek yapımının da ortadan kalktığı ve hazır yiyeceklerin sunulduğu belirlenmiştir. Bu sohbetlerin geçmişteki geleneğin devamını bir ölçüde sağlamakla birlikte genellikle temsili olduğu

görülmektedir. Geçmiş dönemlerde toplantılara kadınlar kabul edilmezken günümüzde izleyici olarak katılabilmeleri ise yapının zaman içinde değişen koşullara göre belirli düzeylerde yeniden biçimlendiğini göstermektedir.

Her yönüyle bir Türk kurumu olan ahiliğin yeniden canlandırılması için geçmiş ve günümüzün sentezlenmesi ile ortaya çıkan bu kültürel miras unsurlarının gelecek nesillere aktarılması adına yapılacak bilimsel ve kültürel çalışmalar oldukça önemlidir. Bu toplantıların Balıkesir dışında çevre illerde de tanınırlığının sağlanabilmesi adına farklı yörelerde kurulacak çadırlar vasıtasıyla toplumun farkındalığına hitap etmesi sağlanmalıdır. Ayrıca düzenlenen sohbet toplantılarının kayıt altına alınarak yerel ve ulusal yayınlar ile televizyon kanallarında gösterilmesi daha geniş kitlelere ulaşılmasını ve bireylerin kültürel hafızasında yer etmesini kolaylaştıracaktır. Balıkesir ve ilçelerinde yer alan otellerin ve turizm şirketlerinin etkinlik programlarında bu tip sohbet toplantılarına yer vermesi de milli değerlerimizin tanıtılmasına faydalı olurken, Balıkesir'in turizm potansiyelini arttırmaya da katkı sağlayacaktır. Bu nedenle seyahat acenteleri tarafından Balıkesir'e turlar düzenlenmesi ve içerisine "Geleneksel Sohbet Toplantıları" etkinliğinin de eklenmesi önerilmektedir.

Bu çalışma alan yazın taranarak ve sohbet toplantıları düzenleyicileri ile birebir görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Gelecekte bu alanda çalışma yapacaklara sohbet toplantılarına katılan ve bu gelenek hakkında fikir sahibi olan kişilere nicel yöntemler vasıtasıyla ayrıntılı sorular yöneltilmesi önerilmektedir. Ayrıca farklı yörelerde değişik isimlerle anılan diğer sohbet toplantıları ile kıyaslamaya yönelik araştırma yapılması da sunulabilecek öneriler arasındadır.

Kaynakça

- Akça, G. (2003). Ahilik Geleneği ve Günümüz Fethiye Esnafı, *Selçuk Üniversitesi Türk Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14, 209-219.
- Anadol, C. (1991). *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arıcı, K. (1996). Köylülerin Sosyal Güvenliğinde Yeri Olan Tarihi Sosyo Kültürel Bir Kurum Olarak Köy Ahiliği, *Kooperatifçilik*, 112, 14-27.

- Atlı, S. (2015). Somut Olmayan Kültürel Mirasa Bir Örnek: Balıkesir Pamukçu Erfene Sohbet Toplantıları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (40), 7-25.
- Bayram, S. (1977). *Türklerde Esnaf Teşkilatı Ahilik ve Loncalar*. Ankara: Ogun Kardeşler Matbaası.
- Demirpolat, A. ve Akça, G. (2004). Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 355-376.
- Ekim, G. (2012). “Sohbet” Toplantılarında, Topluluğun Kuruluşuna Yönelik Gerçekleştirilen İlk Toplantı ve Önemi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 97-110.
- Ekinci, Y. (1990). *Ahilik ve Meslek Eğitimi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Eroğlu, E. ve Köktan, Y. (2015). Ahilik Kültürü ve Geleneksel Sohbet Toplantıları, *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 339-348.
- Çağatay, N. (1974). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını.
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Demir, G. (2000). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik*. İstanbul: Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Durak, İ. ve Yücel, A. (2010). Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 151-168.
- Durmaz, U. (2016). “Türk Kültüründe Sohbet Toplantıları ve Balıkesir Sohbet Toplantılarında Köy Seyirlik Oyunlarının Durumu”. IV. Kazan Uluslararası Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 1020-1025.
- Ertural, N. (2013). *Dursunbey Barana Geleneğinde Halk Oyunları*. İzmir: Ege Tan Matbaası.
- Fedakâr, S. (2013). *Dursunbey Barana Geleneği*. İzmir: Ege Tan Matbaası.
- Gülberman, A. ve Taştekin, S. (1993). *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gültekin, M. (2013). *Dufad ve Barana Geleneğinin Güncel Durumu*. İzmir: Ege Tan Matbaası.
- İnalcık, H. (1999). “Ahilik, Toplum, Devlet”. II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 192-193.
- İnan, A. (1998). “Orun” ve “Ülüş” Meseslesi, *Makaleler ve İncelemeler*, Cilt: 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 241-254.
- İvgin, H. (1996). “Ahilerde Ahlaki Değerler ve Bunların Ticarete Uygulanması”. 1. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 71.

- Karabulut, M. (1989). *Balıkesir-Pamukçu Kasabası Halk Müziği ve Oyunları*, Türk Folkloründen Derlemeler, Ankara Üniversitesi Basımevi, 167-175.
- Kazıcı, Z. (1978). Esnaf Teşkilatı Ahilik, *Diyanet Dergisi*, XVII (3), 250-255.
- Kılıç, N., Ulusoy, H. ve Avcıkurt, C. (2021). Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Olarak Pamukçu Beldesi Oyunları, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 524-541.
- Kızılar, H. (2015). Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4 (2) 408-423.
- Koca, H.K. (2021). Ahilik Kültürü: Ticaret Ahlakı Kazandırmaya Model Olması Açısından Eğitimsel Bir Değerlendirme, *Bilimname*, 46 (3), 225-248.
- Köksal, F. (2006). *Ahi Evran ve Ahilik*. Kırşehir: Kırşehir Valiliği Kültür Yayınları.
- Orhaner, B. (2023). Kültürel Değerler ve Küyerel Bir Deneyim Olarak Kurumsal Sorumluluk: Türkiye Örneği, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (28), 1-17.
- Ortaylı, İ. (1979). *Türkiye İdare Tarihi*. Ankara: TOAİE Yayınları.
- Sarı, S. ve Gül, M. (2023). “Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Olarak Dursunbey Barana Geleneği’nin Tarihsel Arka Planı”. 7. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi, Bodrum, Muğla, 771-788.
- Tezcan, M. (1989). *Sosyal Değişim Sürecinde Çankırı Yaran Sohbetleri Kültürel Antropolojik Yaklaşım*. Ankara Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Tekerek, N. (2008). *Köy Seyirlik Oyunları*. İstanbul: Mitos-Boyut Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivleri, Tahrir Defteri, No: 176.
- Ulusoy, A. (1997). Devlet Ana Romanında Ahilik Teşkilatı, *Milli Folklor Dergisi*, 5 (36), 52-53.
- Ünlüyol, A. (1995). *Şer’iyye sicillerine göre XVIII. yüzyılın ilk yarısında Balıkesir (1700-1730)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Yakıcı, A. (2010). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Somut Mekânı: Konya Barana Odaları, *Milli Folklor*, 87, 94-100.
- Yolcu, M.A. (2011). *Balıkesir Yöresi Manileri*. Balıkesir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, 112-164.
- Yücel, Y. (1991). *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA AVRUPA MİRAS GÜNLERİ: BALIKESİR ÖRNEĞİ

Sultan Ebru EKİCİ* & Yasemin TEKİN &**

Cevdet AVCIKURT***

Giriş

Kültürel miras, bireylerin veya toplumların sahip olduğu somut ve somut olmayan tüm değerlerini, insanların inançlarının, geleneklerinin ve bilgilerinin günümüze kadar ulaşmasını ifade etmektedir (Atalan, 2018: 1700). Kültürel miras kavramı, 20. yüzyıla kadar kültürel maddi varlıkları ve anıtları ifade ederken, sonrasında anlamı genişlemiştir ve somut olmayan unsurları da içermektedir. Kültürel miras, somut ve somut olmayan kültürel miras olarak iki alandan oluşmuştur (Vecco, 2010: 321). Binalar, eserler gibi nesilden nesile aktarılan miras nesneleri somut kültürel mirası ve dil, müzik gibi miras uygulamaları somut olmayan kültürel mirası ifade etmektedir. Tüm bu miras unsurları, toplumların kültürel yapısını şekillendirmesinden dolayı önem taşımaktadır (Harrison, 2010: 9).

Kültürel miras, sadece topluluklara ait olan bir kavram olmayıp insanlığın hafızası olarak değerlendirilmektedir ve evrensel bir nitelik taşımaktadır. Küreselleşen ve sürekli değişen dünyada kültürel miras unsurlarının çeşitli riskler altında olması ve yok olması tehlikesi, bu unsurların korunması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (unesdoc.unesco.org). Kültürün korunması ve geleceğe aktarılması amacı, dünya çapında kültürel iş birliklerini oluşturmuştur. Kültürel ve doğal mirasın korunmasının önemi sebebiyle Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından 1972 yılında Dünya Kültürel ve Doğal

* Doktora Öğrencisi, Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, ebru.77@hotmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, yasemin.tekin@balikesir.edu.tr

*** Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, avcikurt@balikesir.edu.tr

Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşme, taraf devletler arasında kültürel mirasları belirleme ve koruma çalışmaları için uluslararası iş birliği ve yardım sisteminin oluşturulmasını amaçlamaktadır (teftis.ktb.gov.tr).

UNESCO'nun 1972 yılında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi'ni kabul eden 195 adet devlet bulunmaktadır. Türkiye, 1983 yılında bu ülkeler arasına katılmıştır. Dünya Mirası Listesi'nde Dünya Miras Alanı olarak 1199 adet miras bulunmaktadır. Bunlardan 933'ü kültürel, 227'si doğal ve 39'u karma (kültürel ve doğal) miras olarak listede yer almaktadır. Türkiye'nin bu listede 19'u kültürel, 2'si karma olmak üzere toplam 21 miras alanı mevcuttur. Bu listede ilk olarak 1985 yılında Sivas Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası, ardından 2023 yılında ise Ankara Gordion Cami ve Anadolu'nun Ortaçağ dönemi Ahşap Hipostil Cami yer almıştır (unesco.org.tr).

UNESCO 2003 yılında da Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Türkiye, 2006 yılında bu sözleşmeye taraf olmuştur. Sözleşme kapsamında "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi", Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi" ve "Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı" olmak üzere üç liste yer almaktadır. Türkiye'den İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'nde 23 adet unsur, Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde 2 adet unsur olmak üzere somut olmayan kültürel miras listelerinde toplam 25 adet unsur kayıt altına alınmıştır (unesco.org.tr).

Avrupa Konseyi'nin Kültür, Doğa ve Miras bölümü tarafından yürütülen Avrupa Miras Günleri etkinlikleri, 1999 yılından bu yana Avrupa Komisyonu ile Avrupa Konseyi'nin ortak etkinliği olarak düzenlenmektedir ve 50 ülkede kutlanmaktadır. Ülkemizde de 2007 yılından itibaren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde, yerel idareler tarafından "Avrupa Miras Günleri" adı altında kutlamalar yapılmaktadır. Avrupa Miras Günleri, miras olarak alınan kültürü korumak ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla başlayan ve devam eden bir etkinlik olmuştur (kvmgm.ktb.gov.tr). Balıkesir ise, kent kimliğini oluşturan zengin kültürel mirası ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı koordinatörlüğünde yapılan Avrupa Miras Günleri etkinliklerine yerel idareleri ile katılım sağlamaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Avrupa Miras Günleri ve Türkiye

Avrupa Miras Günleri, Avrupa’da yaşayan halkların kutladığı, katılımcı bir kültürel etkinliktir. Avrupa Kültür Sözleşmesi’ni imzalayan devletler, kültürel varlıklarını sergilemek amacıyla Avrupa Miras Günleri etkinliklerinde yer almaktadır. Bu etkinlikler boyunca hem somut hem de somut olmayan kültürel miras öğeleri ön plana çıkarılmaktadır. Her yıl yeni bir tema oluşturulmaktadır. Bu tema, mirasın belirli biçimleri (müzik aletleri, mutfak gelenekleri, bahçe mimarisi, vb.), tarihin belirli dönemleri (Orta Çağ mirası, Barok mirası, vb.) ve toplumun mirasa yaklaşımları (miras ve vatandaşlık, miras ve gençlik, vb.) konularından biri seçilerek oluşturulmaktadır (europeanheritagedays.com).

Avrupa Miras Günleri, Avrupa’nın sahip olduğu kültürel zenginliğinin önemi vurgulamak, farkındalığı arttırmak, kültürel yapıyı bozacak tehditlere karşı bu zenginliğin korunması için dikkat çekmek amaçlarıyla çeşitli etkinliklerle gerçekleştirilmektedir. Bu ortak mirasın değerinin daha iyi anlaşılabilmesi için her yıl 70.000’den fazla etkinlik düzenlenmektedir. Her yıl Eylül ayında düzenlenen etkinlikler, geleneksel olarak yapılan bir etkinlik olabileceği gibi tarihi binalara, anıtlara veya ören yerlerine rehberli ziyaretler, sergiler veya konferanslar olabilmektedir. Etkinlik boyunca Avrupa vatandaşları, tarihi yerleri ücretsiz gezmekte, halka açık tüm tarihi binalarda Avrupa Miras Günleri bayrağı dalgalandırılmaktadır (coe.int).

Türkiye’de Avrupa Miras Günleri etkinliği, ilk olarak 2007 yılında Safranbolu’da kutlanmıştır. “2008 Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı” kapsamında Ankara’da, 2009 yılında “Miras Kapımızda” teması ile Kütahya’da, 2010 yılında “Mirasla Yaşamak” teması ile Antakya’da, 2012 yılında “Yönetim ve Miras” teması ile Ankara’da, 2013 yılında “Kırsal ve Kentsel Mirasın Birlikteliği” teması ile Bursa’da ve 2014 yılında “Geçmişten Günümüze Mozaik Mirasımız” teması ile Gaziantep’te etkinlikler yapılmıştır (kvmgm.ktb.gov.tr). Pandemi dolayısıyla etkinliklere ara verilmiştir.

2022 yılında “Sürdürülebilir Miras” teması, Avrupa devletleri arasında ortak tema olarak belirlenmiştir. 2022 yılı etkinliklerine Balıkesir, Aydın, Şanlıurfa, Muğla ve Rize katılımcı olmuştur. 1 Eylül-5 Ekim 2022 tarihleri arasında

yerel idarelerden Balıkesir 8 etkinlik, Aydın 2 etkinlik ile Şanlıurfa, Muğla ve Rize ise 1'er etkinlik ile Avrupa Miras Günleri'ni kutlamıştır. "Yaşayan Miras" temalı 2023 yılı etkinliklerine ise Balıkesir, Şanlıurfa, Manisa, Mardin, Çanakkale, Bolu, İzmir, Afyonkarahisar yerel idareleri katılım sağlamıştır. Avrupa Miras Günleri kapsamında Balıkesir ve Mardin 5'er etkinlik, Çanakkale 8 etkinlik, İzmir 4 etkinlik, Şanlıurfa, Manisa, Bolu ve Afyonkarahisar ise 1'er etkinlik düzenlemiştir (kvmgm.ktb.gov.tr).

2022 ve 2023 yılı etkinliklerinin içeriğini müze, ören yeri ve tarihi mekânlara rehberli geziler, kurtuluş etkinlikleri, yağlı pehlivan güreşleri, yöresel müzik sunumu, yöresel tatlar sunumu, rahvan at yarışları, "Avrupa Miras Günleri" konulu panel, sergi ve konferanslar oluşturmaktadır. Bu etkinlikler, halkın ve özellikle gençler ile öğrencilerin katılabileceği içeriklere sahiptir.

Balıkesir'de Avrupa Miras Günleri

Avrupa Miras Günleri kapsamında Balıkesir'de 2022 yılında 8 etkinlik, 2023 yılında ise 5 etkinlik yapılmıştır. Gerçekleşen bu etkinliklere Tablo 1 ve Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 1- 2022 Yılı Avrupa Miras Günleri - Sürdürülebilir Miras Temalı Balıkesir Etkinlikleri

	Yerel İdarenin Adı	Etkinliğin Adı	Etkinliğin Tarihi	Katılımcı Sayısı (Yaklaşık)
1	Sındırgı Belediye Başkanlığı	Yağcıbedir Uçan Halı Şenliği	01 - 04 Eylül 2022	2.000
2	Gömeç Belediye Başkanlığı	Zeytinyağlı Yöresel Yemek Yarışması	30 Eylül 2022	100
3	Havran Belediye Başkanlığı	Seyit Onbaşı Yağlı Pehlivan Güreşleri	09 Eylül 2022	5.000
4	Ayvalık Belediye Başkanlığı	Ayvalık ASKEV Evi Ziyareti ve Zeytin Çekirdekleri Konseri	08 Ekim 2022	30
5	Savaştepe Belediye Başkanlığı	Rahvan At Yarışları	25 Eylül 2022	1.000

6	Kepsut Belediye Başkanlığı	Kuva-yi Milliye Müzesi Gezisi	17 Eylül 2022	30
7	İvrindi Belediye Başkanlığı	Geleneksel Rahvan At Yarışları	18 Eylül 2022	1.000
8	Edremit Belediye Başkanlığı	AENEAS Türkiye'nin Avrupa Konseyi Kültür Rotaları Sergisi	12-20 Ekim 2022	40

Kaynak: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Tablo 2- 2023 Yılı Avrupa Miras Günleri – Yaşayan Miras Temalı Balıkesir Etkinlikleri

	Yerel İdarenin Adı	Etkinliğin Adı	Etkinliğin Tarihi	Katılımcı Sayısı (yaklaşık)
1	Sındırgı Belediye Başkanlığı	23. Sındırgı Yağlı Pehlivan Güreşleri	12 Eylül 2023	2.000
2	Gömeç Belediye Başkanlığı	Kurtuluş Etkinlikleri (yürüyüş, tiyatro, konser)	2 - 11 Eylül 2023	1.000
3	Havran Belediye Başkanlığı	Yağlı Pehlivan Güreşleri	14 Eylül 2023	5.000
4	Savaştepe Belediye Başkanlığı	Savaştepe Belediyesi Kurtuluş Etkinlikleri	06 Eylül 2023	2.000
5	Edremit Belediye Başkanlığı	Edremit'in Yaşayan Kültür Mirası Sebahattin Ali Anı Evi Rehberli Turu	05 Ekim 2023	50

Kaynak: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Tablo 1 ve Tablo 2'de yer alan verilere göre Balıkesir Avrupa Miras Günleri 2022 yılı etkinliklerine 8 yerel idare, 2023 yılı etkinliklerine 5 yerel idare katılım sağlamıştır. Yapılan etkinliklerin içeriğini yemek yarışması, yağlı güreşler, rahvan at yarışları, müze gezileri, kurtuluş etkinlikleri ve çeşitli faaliyetler oluşturmaktadır. Belediyelerden elde edilen verilere göre etkinlik katılımcılarının sayısı, 30 ile 5.000 aralığındadır. Avrupa Miras Günleri'nde Balıkesir'in somut olmayan kültürel miras unsurları olan yağlı güreşler ve rahvan at yarışları yer almaktadır. Yağlı güreşler, Havran ve Sındırgı

ilçelerinde, rahvan at yarışları ise Savaştepe ve İvrindi ilçelerinde yapılmıştır.

Yöntem

Avrupa Miras Günleri'nde yer alan Balıkesir'in somut olmayan kültürel miras unsurlarından rahvan at yarışları ve yağlı güreşler ile ilgili genel bilgileri elde etmenin amaçlandığı bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Gözlem ve yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşme tekniği elde edilen veriler, tablolar ve soru-cevap metinleri ile sunulmuştur.

Araştırma alanı, Balıkesir'in Savaştepe ve Sındırgı ilçelerinden oluşmaktadır. At yarışlarına ve yağlı güreşlere katılanlar ile yerel idarelerde bu etkinlikleri yapan kişilerle 10-30 dakika arası görüşme gerçekleştirilmiştir. Kaynak kişilerden sözlü ve görsel veriler elde edilmiştir. Yapılan görüşmeler ile somut olmayan kültürel miras aktarıcılarından miras unsurlarının geçmiş ve günümüzdeki durumu ile ilgili bilgi alınmış ve bu unsurların Balıkesir kültürel mirasındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma Bulguları ve Değerlendirilmesi

Rahvan at yarışları ve yağlı güreşler konulu alan araştırmasına katılmayı kabul eden ve görüşlerini bildiren kaynak kişilere ilişkin demografik bilgilere Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3- Kaynak Kişi Bilgileri

Kaynak Kişi (KK)	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Medeni Durumu	Öğrenim Durumu	Mesleği
KK1	1988	Balıkesir	Bekâr	Yüksek Lisans	Memur
KK2	1983	Savaştepe/Balıkesir	Evli	Lise	Esnaf
KK3	1969	Savaştepe/Balıkesir	Evli	İlkokul	Esnaf
KK4	1972	Savaştepe/Balıkesir	Evli	İlkokul	Esnaf
KK5	1991	Yağcılar/Balıkesir	Evli	Lisans	Antrenör
KK6	1960	Sındırgı/Balıkesir	Evli	Lise	Esnaf
KK7	1947	Sındırgı/Balıkesir	Evli	İlkokul	Esnaf

Rahvan at yarışları konulu alan araştırmasına katılan kaynak kişilerden 1'i Savaştepe Belediye Başkanlığı'nda çalışmakta olup, diğer 3'ü esnaflık yapmaktadır. Kaynak kişiler, 35 ile 54 yaş aralığındadır. Kaynak kişilerin 1'i kadın, diğerleri erkektir. 2 kişi ilkokul, 1 kişi lise, 1 kişi yüksek lisans mezunudur. Kaynak kişilerin 3'ü at binicisidir ve at yarışlarına katılmıştır. 1 kaynak kişi ise at binmemiştir fakat yarışlarla ilgili genel bilgi sahibidir.

Yağlı güreşler konulu alan araştırmasında kaynak kişilerin 3'ü güreşçidir. 1 kişi güreş antrenörüdür diğer 2 kişi ise esnaftır. Kaynak kişiler, 32-76 yaş aralığındadır. Kaynak kişilerin 3'ü erkektir. Bir kişi ilkokul, bir kişi lise ve bir kişi de lisans mezunudur.

Araştırmaya katılmayı kabul eden kaynak kişilere rahvan at yarışları ve yağlı güreşler ile ilgili sunulan sorular ve katılımcıların verdikleri cevaplar şu şekildedir;

Rahvan At Yarışları İle İlgili Sorular

- Rahvan at yarışları nedir? Bu yarışlar nasıl olmaktadır?

“Rahvan bir yürüyüş stili, onda atı eğitiyorsunuz. Yıllarca eğitiliyor, antrenmanlara çıkılıyor, binici de o yürüyüşe ayak uydurmayı öğreniyor (KK1). Aynı bir stil. Atın sanatı, bu bir sanat (KK3). Yörede Rahvan at yarışları ve dizgin at yarışları ayrı ayrı boylarda olurdu. 1987, 1988, 1989, 1990'lı yıllar. Ondan sonra yavaş yavaş kayboldu gitti. Öteki, doludizgin dörtnal derler. Ne olduysa o hızıyla koşuyor. Rahvan da tıntın bozdurmamak şartıyla kısıtlı olarak koşturuluyor (KK2). Onu yetiştirmek gerekir, yerli attır, bizim çiftliklerimiz vardır. Köylerimizde de var. At dört yaşına kadar öğrenir (KK3).”

- Çevrede nerelerde rahvan at yarışı vardır?

“İvrindi, Dursunbey, Sındırgı, Kepsut'ta da var. Diğer ilçelerde devamlı oluyor (KK3).”

- Yarış duyurusu nasıl yapılır?

“Afişler halinde bize gelirdi eskiden. Şu an artık telefondan geliyor, sosyal medyadan (KK3, KK4).”

- Yarışlardaki atlar nereden getirilmektedir?

“Çevre köylerden, bizim Savaştepe’den de 45 tane köy vardır. Kocaören, Dikmeler, Eğerciler, bu çevrede (KK2). İlçede günümüzde on beş yarış atı var. Daha önceki yıllar mesela daha fazlaydı, azaldı. Bir dönem hiç olmadı (KK4).”

- Yarışlar yörede ne zamandan beri yapılmaktadır?

“Eskiden beri vardı. İki koşu da yapılırdı. 1987, 1988, 1989, 1990’lı yıllar, daha öncesinde de yapılmıştır. Ben o yıllardan beri biliyorum (KK2). 1980’den beri var, 1985’ten beri rahvan atımız var. Rahvan yarışının piri, benim babam (KK3). 1983 yılında ücretli rahvan at yarışı yapılmış. Beş yıldır federasyon onaylı, profesyonelce yapılıyor. Geleneksel Atlı Sporları Federasyon onaylı yapılıyor yarışlar (KK4).”

- Yarışlar nerede yapılmaktadır? Koşuların belirli bir tarihi var mıdır?

“Belediyenin Çomaklı mevkinde koşu sahasında olur (KK1, KK2). Tarihi, federasyon belirliyor (KK4).”

- Yarışlarda hakem var mıdır?

“Tabii, hakemsiz olmaz. O gün yörelerden gelen atçılarımızdan seçeriz. Millî hakem de vardır iki tane, üç tane. Ondan sonra, atları tanıyan kişiler de olması gerekiyor. Mesela, dışarıdan, Antalya’dan atçılar geliyor bize. Bu atı bilemem ki yeni gelmiş at (KK2).”

- Yarışlar kaç kategoride olur?

“Tay grubu olur, küçük boylar olur, orta boylar olur, büyük boylar olur, baş boy olur (KK2). Deste, küçük orta, taylar, büyük orta, başaltı, baş. Grubuna göre dört, beş at finale koşar (KK3). İkili tay, üçlü tay, deste, küçük orta, büyük orta, başaltı, baş (KK4).”

- Yarışa katılan binicilerin belirli bir yaşı olur mu?

“İsteyen biniyordu, o yıllarda öyle bir şey yoktu yani (KK2). Yok. Genellikle hafif jokeyi seçiyoz (KK3, KK4).”

- Yarışlarda belirli bir giysi var mıdır?

“Bizim burda yok ama büyük kulüplerde belli bir giysisi var (KK2). Yok, doğal (KK3). Kıyafet olarak son iki yıldır federasyon mecburi tutuyor. Kilot pantolon, bir de siyah tişört, bir de kasklar, onlar mecburi artık (KK4).”

- Yarışların kuralları var mı?

“Doludizginde kural yoktur ama rahvanda farklı. Rahvan giderkene doludizgin üç defa bozuk yaptığı zaman o, birinci de gelse yarışı kaybetmiş oluyor (KK2). Dört nala kalkmayacak, sanatını bozmayacak, yürüyüşünü aksatmayacak, bozduğu an yürüyüşünü üç kere aksatırsa diskalifiye. Jokeyin de hata yapmaması gerekir. Yaptığı zaman jokey de ihtar alır. Ata eziyet kesmiyecen, sıkıntı yapmayacan (KK3). Federasyon kurallarına göre bir grupta sekiz attan fazla yarışamaz, her koşan ata üç bozuk hakkı verilir. Yani bozuk dediğim, ritm değişiyor. Üç bozuktan fazlası, o at diskalifiye olur (KK4).”

- Yarışı kazananlara genellikle hangi ödüller verilir?

“Miktar verilirdi, belirli bir miktar para bulunurdu. O para paylaştırılırdı (KK2). Ödüller, bayrak. Ödüller, çok önemli değildir, atçı için nam, sadece bayrak (KK3). Bütçemiz bu yıl 250.000 TL. En zahmetli yarış, baş yarışı. Birinci gelen ata bayrak verilir, diğerlerine kupa verilir (KK4).”

- Yarışlarda mesafe nedir?

“Aşağı yukarı 500-600 metre. Üç tur, dört tur verirler. 1,5-2 kilometre arası olmuş oluyor (KK1). 2.000 metreden aşağı olmaz (KK3).”

- Yarışlara kim katılır?

“Halk (KK1). Seyirci katılır (KK3, KK4). Türkiye’nin her yerinden at gelir bize (KK4).”

Yağlı Pehlivan Güreşleri İle İlgili Sorular

- Pehlivan kimdir? Nasıl tanımlarsınız?

“Dürüst adam, mert adam (KK6). Sözünün eri olmalı, er olacak, temiz demek (KK7).”

- Güreş yörede ne zamandan beri var? Ne şekilde yapılırdı?

“Eskiden hayvan güderken köylerde güreş yapılırdı. Toprak, çayır üzerinde güreşilirdi. Antreman, minder yoktu. Koşu, kros ağırlık halter çalışılıyordu. Yılda eskiden 50 yağlı güreş yapılırdı. Eskiden düğün, cemiyet güreşi kışın da yapılırdı, ufak güreşler olurdu. 1984-Şerif Pehlivan Usta var 1947-1949 yıllarında Başpehlivan oldu. En son başpehlivan Mustafa Maldar (Lakabı Tepeli). Usta çirak ilişkisi vardı (KK6). Günümüzde 4-5 aylık sezonluk 56 güreş. Kış sezonu yağlı güreş olmaz, hazırlık yapılıyor yaz için; antreman, ağırlık, koordinasyon. Günümüzde 1 hafta önceden sıfır antrenman oluyor. 2014 yılında Sındırgı Belediyesi bünyesinde güreş takımı kuruldu, sporcu yetiştiriliyor. Günümüzde lisanslı 60 öğrenci var (KK5).”

- Kısipet nedir?

“Kısipet, deriden yapılıyor, yağlı güreşlerde şart. Her sene 1 kısipet yaptırılıyor. 1940-1960 Balıkesir’de kısipet ustası Hidayet Usta vardı. Bir barakada asılarak yazı temizleniyor hava alması önemli (KK6). Şimdi Samsun’dan geliyor. Kullanıma bağılı şimdi iki tane kısipet de yaptırılıyor (KK5).”

- Kısipeti giyerken ve güreşirken hangi yağ kullanılır?

“Çiçek yağı, Edirne’de sıfır asit zeytinyağı (KK5). Eskiden zeytinyağı ve çiçek yağı kullanılırdı (KK6).”

- Güreş süresi ne kadardır?

“İdeal güreş süresi 10 dakika, 15 dakika, 20 dakika, 25 dakika, 40 dakika arası değişir (KK6, KK7). 1984’e kadar süre yoktu kim sırt aşağı getirirse puanlama sistemiyle. 1984’ten sonra süre çıktı (KK5).”

- Güreş kaç kategoride yapılır?

“Minik 1, minik 2, teşvik 1, teşvik 2, tozkoparan, ayak, deste küçük, deste orta, deste büyük, küçük orta küçük, küçük orta büyük, büyük orta, baş altı, başpehlivanlık. Yaş ve kiloya göre güreşilir (KK5).”

- Güreşte kaç hakem bulunur?

“Başpehlivan sayısı kadar hakem, başpehlivan sayısından beş fazla galiba güncel kural. Sahadaki iki çifte bir hakem var. Aba başpehlivan kategorisinde her güreşe bir hakem verilir (KK5).”

- Güreşler nasıl başlar ve nasıl olur?

“Yağcı yağlar, hakemler eşleştirmeleri yapar, dizer, cazgır geçer dizilmiş pehlivanlarının yanına, hem seyirciyi odağına almak için hem de pehlivanları gaza getirmek için can damarına basacak gibi manileri söyler. Hem seyirci coşar, hem pehlivan odaklanır. Peşrev yapar pehlivan, aslında pehlivanın ısınmasıdır. Eklemlerini ısıtması demek. Pehlivan gelir, diz çöker, topraktan üç kez alır, göğsüne koyar, alnına koyar, bunu üç kez yapar. Bunun anlamı, biz topraktan geldik, toprağa gideceğiz yani bizi var edeni biliyoruz. Bir inanç göstergesidir. Sonra, devam eder. Rakibi bu tarafa gider, kendi bu tarafa gider. Sonra yine peşrev yaparken karşılaşır, tokalaşır ikisi, birbirlerine başarılar diler, peşrev devam eder. Bu peşrevde hepsi kendini göstermektir. Gelir, böyle seyirciye bakar. Şöyle heybetini gösteriyor, yani diyor ki ben yığdım. Sonra bu geliş gidişler, sarılır, tartarlar birbirlerini. Hepsinin bir anlamı vardır. Sonra güreş başlar (KK5).”

Sonuç ve Öneriler

Kültürel birikimleri ifade eden kültür unsurları, kültürel kimlikleri oluşturmaktadır (Batmaz ve Biçici, 2021: 98). Nesilden nesile aktararak devam eden miras unsurları, kültürel kimlik haricinde bireylere ve toplumlara ortak hafıza ve aidiyet duygusu vermektedir. Kültürel mirasın korunması, bu nedenle önem taşımaktadır (Akyıldız ve Olgun, 2020: 236-237).

Kültürel miras unsurlarına verilen önem, kültürel miras yönetimini ortaya çıkarmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar, sadece anıtlar, binalar veya alanları değil, bunları oluşturan somut veya soyut değerleri de önemli kılmıştır. İklim, doğal afetler veya kalkınma gibi dünyadaki çeşitli değişim etkenleri ise kültürel mirasın önemini ve mirasın yönetiminin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Silva ve Roders, 2012).

Kültürel miras yönetiminde bu mirası korumak ve gelecek nesillere taşımak yanı sıra toplumun bu değerlere sahip çıkmasını sağlamak, kültürel kimliği korumak ve güçlendirmek gibi amaçlar, sürdürülebilirlik kavramını meydana getirmiştir (Kuşçuğlu ve Taş, 2017: 58). Günümüzde kültür varlıklarının tespiti, tescili ve korunması kadar, bu mirasa ait verileri topluma iletmek, toplumu bilgilendirmek ve bunun sonucu olarak da sürdürülebilir bir modelle yönetmek önem taşımaktadır (Türkoğlu, 2020: 124). Kültürel mirasın ekonomik değere sahip olması özelliği ile sürdürülebilir kalkınma üzerinde de kalıcı bir etkisi vardır (Mergos ve Patsavos, 2017: 21).

Sürdürülebilir miras yönetimi, somut, somut olmayan ve doğal kültürel mirasın korunması ve geleceğe aktarılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Avrupa Miras Günleri, kültürel mirası korumak, kültürel zenginliği göstererek toplumu bilinçlendirmek, kültürel aktarımlarla hoşgörölü olan ve işbirliğini seven toplumlar sağlamak için vardır. Türkiye, kültür mirasının korunması alanında yapılan çalışmaların ilkinin devlet mevzuatındaki düzenlemelerle yapmış, ardından uluslararası alanda kültürel mirası koruma sözleşmelerinde taraf ülke olarak çalışmalarını devam ettirmiştir (Özdemir, 2005: 25).

Balıkesir’de kültürel miras alanında yapılan çalışmaların başında antik kent kazıları yer almaktadır. Günümüzde, bu kapsamda, Antandros Antik Kenti, Daskyleion Antik Kenti, Kyzikos Antik Kenti, Adramytteion Antik Kenti kazıları devam etmektedir. Balıkesir resmî müzeleri denetiminde yapılan kazılar ve yüzey araştırmaları da mevcuttur. Yörede ayrıca, yerel idarelerce yürütölmekte olan tarihi bina restorasyonları son yıllarda hız kazanmıştır.

Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsü tarafından onaylanan, Türkiye’den başlayan ilk deniz rotası olan Aeneas Kültür Rotası, Çanakkale’den başlayarak Edremit’ten geçmektedir ve beş ülkenin UNESCO Dünya Mirası Listesi’nde bulunan ören yerlerini, arkeolojik sit alanları ile kırsal ve doğal alanlarını birbirine bağlamaktadır. Aeneas Kültür Rotası, Avrupa Konseyi Kültür Rotaları programının ilk arkeolojik rotası olması bakımından önem taşımaktadır (balikesir.gov.tr). Kültür rotasının, yörenin tanıtımında ve özellikle kültür turizminin gelişmesinde büyük rol oynayacağı söylenebilir.

Balıkesir'in Dünya Miras Listesi'nde miras alanı bulunmamakla birlikte, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde 2017 yılında Ayvalık Endüstriyel Peyzajı yer almaktadır ve Ayvalık Belediyesi tarafından ilgili çalışmalar devam etmektedir (www.unesco.org.tr).

Balıkesir, geniş coğrafyasında yaşayan birçok etnik grupla önemli bir kültür yapısına sahiptir. Somut olmayan kültürel miras değerlerinden 9 tanesi ulusal envanter, 3 tanesi il envanterine kayıtlı olmak üzere toplam 12 unsura sahiptir. Bu unsurlar, Çepni ve Tahtacılar'da kamberlik geleneği, barana geleneği, Yağcıbedir halıları, köy hayırları, keçe yapımı, zili/sili, Gönen iğne oyası, deve oyunu, tülü tabak, şayak-aba dokuma, Sarıbeyler seferberlik çöreği ve Pamukçu Beldesi erkek oyunlarıdır (balikesir.ktb.gov.tr/).

Balıkesir'in Avrupa Miras Günleri kapsamında yaptığı somut olmayan kültürel miras unsurları olan yağlı güreşler ve at yarışları ise bir geleneğin devamı niteliğindedir. Yerel halkın katıldığı ve kazanmanın bir prestij meselesi olduğu at yarışları ve güreşler, ata sporu olarak adlandırılmaktadır. İki unsur da sadece yılın bir döneminde değil, düğün veya özel bir günde de yapılabilmektedir. Geçmişte, at yarışlarının veya güreşlerin yapılmadığı zamanlarda olsa da, yerel idarelerin desteğiyle bu miras yeniden canlandırılmıştır. Sındırgı Belediye Başkanlığı, bünyesinde bir güreş antrenörü ve 60 lisanslı sporcu çalıştırmaktadır. Rahvan at yarışları için de belediyeler maddi olarak destek sağlamaktadır. Bunların yanı sıra T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yerel yönetimlere bu etkinliklerinde maddi destek sunmaktadır.

Geçmişte yerel olarak yapılan bu etkinlikler, günümüzce federasyonlar tarafından desteklenmektedir. Rahvan at yarışları, T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu tarafından, yağlı güreşler ise Türkiye Geleneksel Yağlı Güreşler Federasyonu tarafından desteklenmektedir. Federasyon kapsamında yapılması, etkinliklerin belirlenen takvime ve kurallara uygun şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Geleneksel etkinlikler, bakanlıklar ve yerel yönetimler tarafından desteklenmektedir. Bu durum, kültürel mirasın yaşatılması ve nesilden nesile aktarılması açısından önem taşımaktadır. Avrupa Miras Günleri etkinlikleri, yerel yönetimlerin kültürel mirasın korunması yönünde yaptıkları

alışmaları halka duyurma ve halkla buluşturma açısından oldukça önemlidir. Avrupa Miras Günleri kapsamında yapılan bu etkinlikler, etkinlikleri yapanlar tarafından Avrupa Miras Günleri etkinliği olarak bilinmemekte, geleneksel bir etkinlik olarak uygulanmaktadır. Bu konudaki farkındalığı ve bilinci artırmak için yerel halk başta olmak üzere etkinlik düzenleyen ekiplere kültürel miras kavramı ve önemi hakkında eğitimler verilebilir. Farklı şehirler, farklı ülkeler ve farklı kültürlerden alanın en iyi örnekleri ekiplerce incelenerek gelecek etkinliklerin kalitesi artırılabilir.

Kültür, aktarıma devam edildiği ve uygulandığı sürece yaşamaktadır. Turizm de kültürün yaşatılmasında bir araç olarak görülmektedir. Turizmde önemli bir çekicilik faktörü olan kültür ve kültürel varlıklar, turisti seyahate yneltn güdüleyici unsurlardır (Nyaupane vd., 2006: 81). Tarihi, kültürel ve doğal zenginliğe sahip Balıkesir’de turizm çeşitlidir. Kültür turizminin motivasyon araçları olan miras çekicilikleri, gastronomik ürünler, el sanatları faaliyetleri, Balıkesir’in önemli değerleri arasında yer almaktadır. Somut olmayan kültürel miras değerlerinden at yarışları ve yağlı güreşler faaliyetlerin varlığı da Balıkesir kültürünün sürdürülebilirliğine katkı sağlayan zenginliklerdir.

Balıkesir ve ilçelerinde yerel yönetimler ve özel sektörün işbirliği ile altyapı ve üstyapı yatırımlarının artırılması, kültürel mirasın korunması, tanıtılması ve böylece yörede kültür turizminin sürekli canlı olması açısından önem taşımaktadır.

Balıkesir’de araştırmalar yapılarak kültürel miras unsurlarının tespit edilmesi ve kayıt altına alınması, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında önemlidir. Yapılacak çalışmalarda unsurların maruz kaldığı risklerin tespiti de bu risklere karşı önlem alınmasını sağlayabilir.

Kültürel miras alanında yapılacak akademik çalışmalar ise Balıkesir kültürel mirasının öneminin vurgulanması, kavranması ve nesiller arası aktarımı için bilimsel kaynaklar olacaktır.

Kaynakça

- Akyıldız, N. A. ve Olgun, T. N. (2020). “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Anadolu’da Tarihi Yerleşimlerin Korunması ve Sürdürülebilirliği Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Millî Folklor*, 234-243.
- Atalan, O. (2018). Importance of cultural heritage and conservation concept in the “architectural education”. *Journal of Human Sciences*, 15(3), 1700-1710.
- Batmaz, Y. N. ve Biçici, G. (2021). Türkiye’de Somut Kültürel Mirasın Korunması Üzerine Bir Alan Araştırması: Kırıkkale-Delice Örneği, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(1), 97-110.
- Harrison, R. (2010). What is heritage. *Understanding the politics of heritage*, 5-42.
- Kuşçuoğlu, Ö. G. ve Taş, M. (2017). Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2 (1) , 58-67.
- Mergos G. ve Patsavos N. (2017). Cultural Heritage and Sustainable Development Economic Benefits, *Social Opportunities and Policy Challenges*, China.
- Nyaupane, G. P., White, D. D. ve Budruk, M. (2006). Motive-Based Tourist Market Segmentation: An Application to Native American Cultural Heritage Sites in Arizona, USA. *Journal of Heritage Tourism*, 1 (2), 81-99.
- Özdemir, M. Z. D. (2005). Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış, TMMOB Şehir Plancıları Odası, <https://www.spo.org.tr/>, Erişim Tarihi 01.11.2023.
- Tarrafa Pereira da Silva, A. M. ve Pereira Roders, A. R. (2012). Cultural heritage management and heritage (impact) assessments. In *Proceedings of the Joint CIB W070, W092 & TG72 International Conference on Facilities Management, Procurement Systems and Public Private Partnership*, 23-25 January 2012, Cape Town, South Africa.
- Türkoğlu, İ. (2020). Sürdürülebilir Kalkınmada Kültür Mirasının Yeri ve Önemi, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 20, Temmuz ,117-143.
- Vecco, M. (2010). A definition of cultural heritage: From the tangible to the intangible, *Journal of Cultural Heritage*, Volume 11, Issue 3, July-September, 321-324.

İnternet Kaynakları:

Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü:

<https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-131336/somut-olmayan-kulturel-miras-unsur-listesi.html>

(Erişim Tarihi: 11.10.2023)

Council of Europe:

<https://www.coe.int/tr/web/ankara/-/2022-european-heritage-days-sustainable-heritage> (Erişim Tarihi: 01.10.2023)

European Heritage Days:

<https://www.europeanheritagedays.com/EHD-Programme/About/Mission-Vision>

(Erişim Tarihi: 01.10.2023)

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü:

<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44443/avrupa-miras-gunleri.html>

(Erişim Tarihi: 01.10.2023)

T. C. Balıkesir Valiliği:

<http://www.balikesir.gov.tr/aeneas-kultur-rotasi-tescillendi1>

(Erişim Tarihi: 01.10.2023)

Teftiş Kurulu Başkanlığı:

<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263665/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> (Erişim Tarihi: 01.10.2023)

UNESCO:

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000101651> (Erişim Tarihi: 01.10.2023)

<https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi> (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

<https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-Listeleri> (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

<https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi> (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

SARGASSO KÖRFEZİ'NDEN BALIKESİR İÇ SULARINA UZANAN ANGUİLLA LINNAEUS 1758 (AVRUPA YILAN BALIĞI)'NIN KÜLTÜREL DEĞERLERDEKİ YOLCULUĞU

Dilek TÜRKER* & Ecem ERGÜL**

Giriş

Işın yüzgeçli tatlı su yılan balıklarını içeren Anguillidae familyasında bulunan *Anguilla* cinsi dünya denizlerinde 19 tür ile temsil edilirken ülkemizde bir türü bulunmaktadır (Hureau & Monod, 1974). *Anguilla* cinsine ait türlerin hepsinde sırt, kuyruk ve anal yüzgeçler birleşerek bant şeklinde tek bir yüzgeç halinde görülmektedir. Dış görünüşleri yılan benzemekte bu nedenle “yılan balığı” yerel ismini almıştır. Yetişkin bireyleri yaşamlarını tatlı sulara geçirirlerken, üremek için okyanuslara göç ederler.

Anguilla anguilla Linnaeus, 1758 (Avrupa yılan balığı)'nın yaşam öyküsü biraz karmaşıktır. *A. anguilla* katadrom (iç sulara büyüüp beslenen ve yumurtlamak için denizlere göç eden) bir türdür (IUCN, 2020). Habitatlar arası göç edebilmeleri yani haliçlerde, lagünlerde ve kıyı sularında kalabilmeleri yaşam döngülerinde birden fazla evre geçirebilme becerisi ile mümkün olmaktadır (IUCN, 2020).

Hayatlarının ilk dönemleri denizde başlarlar, bu aşamada su hareketlerine karşı direnç gösteremeyen planktonik bir hayat sürerler. İlkbahar başında yumurtadan çıkan leptosefalus larvaları ve Golf Stream akıntıları ile Avrupa kıyılarına doğru göç ederler. Yanlardan basık vücuda sahip olan leptocephaluslar büyük gözler ve geniş bir ağız bulundurulur. Bu evrede zooplanktonlarla beslenirler yani karnivorlardır.

Yaklaşık olarak 75 mm boya ulaşan leptocephaluslar metamorfoz geçirerek söğüt veya defne yaprağı şeklinden yılan balığını andırır bir şekil alırlar. Bu evredeki yılan balığı yavrularına elver denir. Yumurtadan çıktıktan yaklaşık üç yıl sonra bu şeffaf elver konumuna gelirler (Tesch, 1987).

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, dilekefeturker@gmail.com

** Doktora Öğrencisi, ecemergul92@gmail.com

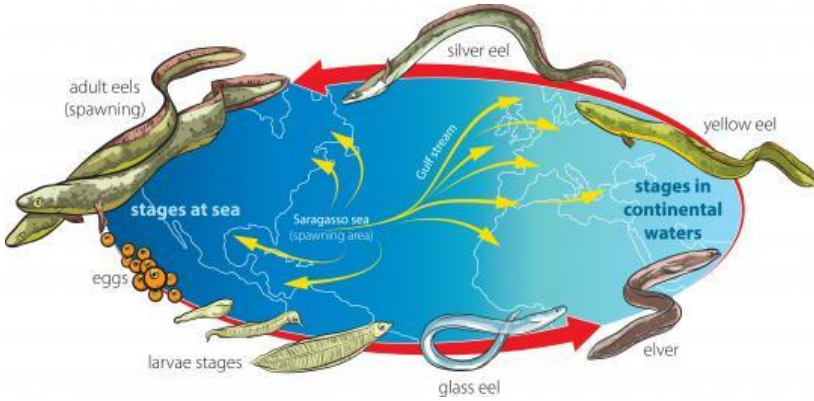
Başlangıçta şeffaf bir görünümde olan bu yılan balıklarına şeffaf elver ya da cam yılan balığı adı verilir, 7- 8 ay sonra pigmentleşme gerçekleşir. Şeffaf elverler su akıntılarını takip ederek kıyı sularında toplanırlar. Bu arada gelişen tiroit ve hipofiz bezleri endokrin sistemlerinin çalışmasını tetikler. Yaşadıkları davranış değişikliği, gel-git akıntılarına ve tatlı sulara olan duyarlılıklarını artırarak iç sulara göç etmelerine sebep olur.

Metamorfoz, ergin yılan balığı haline gelene kadar devam eder. Pigmentasyon sonucunda sırt kısmı yeşile dönük kahverengimsi, karın kısmı ise sarımsı beyaz rengi alır. Bu evreye ulaşan yılan balıklarına “sarı yılan balığı” denir. 14-15 yıl boyunca bu evrede kalan sarı yılan balıkları kısmen yerleşik olarak beslenir ve barınırlar.

İç sulara yerleşerek beslenme, renk oluşumunun son aşamalarında ve vücut kütlelerindeki artışı ile gözlemlenir. Bu evrede besin tercihleri etçil olacak şekilde bentik omurgasızlara ilave olarak biraz büyüdükten sonra kendileri dışındaki balık türleri ile olmaktadır. İlerleyen süreçte vücut renkleri yeşilimsi kahverengiden değişerek, karın gümüşü beyaza, sırt bölgesi ve yüzgeç renkleri koyulaşarak dalgalı gözüken renkler yok olur. Yılan balıklarının insanlar tarafından besin olarak tercih edildiği boyu en fazla balıkların gümüşü yılan balığı evre olarak tanımladığımız dönemine denk gelir. Kas dokudaki yağ oranı bu evrede artar vücut ağırlığının % 30’ unu geçebilir. Kas dokudaki bu yağlanma türün yapacağı miller boyun uzun göçü sırasında beslenmeden sağlıklı ulaşmak istediği nihai noktası olan Meksika’daki Sargasso Körfezi’ne ulaşmasına imkan sağlar. sağlar. Tesch’e göre göz çapı iki katı kadar artar ve bu sayede daha az riskli bir yolculuk yapar. Bununla birlikte ışıktan kaçma davranışı ortaya çıkar.

Gonatların gelişimi deniz ortamına geçtikten sonra gerçekleşir. Burada söz edilen deniz ortamına geçiş yılan balıklarının yumurtadan ilk çıkıp yaklaşık 5000 km yolculuktan yaptıktan sonra geri dönerek yaptığı göç tek kelime ile üreme göçünü bize anlatır. Gümüşü yılan balıkları olarak tanımlanan evre de bu tür sonbahar ayları içinde iç sulardan denizlere geçtiğinde üreme organları olan gonatlar tam olarak olgunlaşmamıştır. Türün geneli için denizel evredeki yaşamı çok iyi bilinmemekte ve bu döneme ait yazılı kaynak çok sınırlı sayıdadır. Bu kaynaklardan edindiğimiz

bilgilere göre türün denizel ekosistemde geçirdiği gümüşü yılan balık evresinde çok iyi beslenmediği yolundadır. Yılan balıkları Sargasso'daki yumurtlama alanına ulaştıklarında ve gonatları tam olgunlaştığı zamana kadar denizde beslenmeden yaşamlarını sürdürebilirler. Yaşamları boyunca yaşadıkları bu zorlu göç yolculuğu ve değişim / gelişim süreci tüm hayatlarında bir kez gerçekleşir (Yalçın Özdilek, 2018). Yılan balıklarının uzun ve zorlu yolculukları sırasında yönlerini nasıl buldukları sorusunun günümüzde halen net bir açıklaması bulunmamakla birlikte bu konudaki yapılan çalışmalar oldukça sınırlı olduğu bilinmektedir.

Şekil 1. *A. anguilla* yaşam döngüsü (Fisheries Ireland, 2023)

Yılan balıkları Karadeniz'de nadiren bulunmakla birlikte ülkemiz denizlerinin tamamında ve bu denizlerle bağlantısı olan pek çok göl ve akarsu yatağında varlığına ait kayıtlar vardır (Nümann, 1952; Timur, 1982; Alpbaz ve Hoşsucu, 1986; Akşiray, 1987; Lelek, 1987; Oray, 1987; Geldiay ve Balık, 1988).

Türkiye'de *A. anguilla* ile ilgili çalışmaların yapıldığı yerleri güneyden kuzeye; Asi Nehri, Hatay, Seyhan, Ceyhan, Göksu Deltası, Manavgat, Antalya Havzası, Batı Akdeniz Havzası, Fethiye, Köyceğiz Lagünü, Muğla/Marmaris, Bafa Gölü, Küçük ve Büyük Menderes Havzaları, Gediz Havzası, Homa Lagünü, Karaburun (İzmir), Kuzey'e doğru Edremit Körfezi, Akçay Sazlıkları ve sulak alanı ve Gala Gölü (Meriç-Ergene Havzası) şeklinde sıralanabilir. Ancak ileride yapılacak ayrıntılı çalışmalarla başka bölgelerde de türün varlığı kayıt altına alınabilir. Bu konuda görüş bildiren türe rastlayan amatör balıkçı ve vatandaşlar mevcuttur.

Şekil 2. Türkiye iç sularında *A. anguilla*'nın görüldüğü bazı yerleri gösteren harita

Fotoğraf 1. Edremit Körfezi'nde *A. anguilla*'nın bulunduğu dair tabela

Kısa ve yaygın olarak **IUCN** (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources) olarak bildiğimiz yine kısaca ülkemizde **Dünya Doğayı Koruma Birliği** veya uzun haliyle **Dünya Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği'nin** bildirdiği kriterler açısından incelendiğinde *A. anguilla* türü CR (critically endangered) kategorisini kritik tehlike altında olarak tanımlamaktadır. Neslinin tükenme tehlikesi altında olması nedeniyle ülkemizde avcılığı yasaktır.

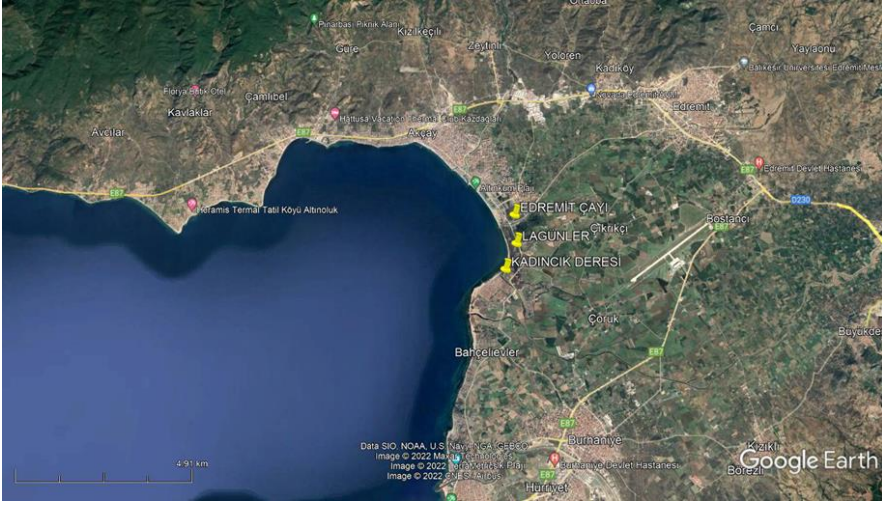
Balıkesir İli doğal biyoçeşitlilik değerini ortaya koyan ve tüm dünyanın izlediği bir tür olarak *A. anguilla* türü Edremit Körfezi'nden Zeytinli Çayı, Kadıncık Deresi ve Akçay Or-jan Sulak alanı içerisinde örneklenmiştir. Bir alanın sulak alan

olmasını belirleyen RAMSAR, 1971 'e göre en önemli kriter suya bağılı yaşayan kuşların göç yolunda bulunması oluştururken bir diğere önemli kriter IUCN kriterlerine göre LC'nin altında bulunan türler oluşturur. Bütün bu tanımlamalar çerçevesinde Akçay Or-jan Sulak alanı bütüncül çerçevede tam bir sulak alandır.

1.Yöntem ve araçlar

Edremit Körfezi bağlantısı olan Kadıncık Deresi ve Zeytinli Çayı devamında denize yakın kısımdaki küçük adacıklar "Akçay Sazlıkları ve Sulak Alanı"nı oluşturmaktadır. Örneklemeler Edremit Çayı'nın denizle bağlantılı olduğı kısımdan, Kadıncık Deresi ve alandaki lagüner adacıklar arasından olmak üzere üç istasyonda yapılmıştır. Bir yıl boyunca her ay belirli yerlerden balık türleri örneklenmiştir. Çalışma alanındaki habitata dahil olan türlerin tanımlamasında Fishbase veri tabanı ve Whitehead ve ark.'dan yararlanılmıştır. 2010 yılında 1. Derece SİT alanı ilan edilmiş olan Kadıncık Deresi'nde örneklemeler esnasında dikkatli olunmuştur.

Alanı ve buradaki habitatı konu alan bilimsel bir çalışmaya literatürde rastlanmadığı için bu sistem içindeki türleri örneklemek adına çeşitli yollara başvurulmuştur. Çalışma alanına ve deltanın kanal yapısı göz önüne alınarak toplam 2 m uzunlukta, seçicilik değeri fazla olan 10 mm göz açıklığındaki pinterler kullanılmıştır. Buna ek olarak örneklemelerde farklı göz açıklığı olan uzatma ve serpmeye ağlar kullanılmıştır. Ayrıca 2 numara tek iğnesi olan el oltası kullanılmıştır.

Şekil 3. Çalışma alanının Google Earth haritasında gösterimi

Örnekleme sürecinde denizden tatlı suya geçen yavru yılan balıklarının sayısını ve giriş zamanını belirleyebilmek için literatür araştırmaları dikkate alınarak (Güven vd., 2002a) 2022 yılı Nisan ve aynı yıl Mayıs ayı içerisinde gecelerinde tül ırgırıp atılıp ışık kaynağı kullanılarak örnek alınmıştır. Derenin SİT alanı olmasının belki de en önemli etkeni olan yılan balıklarının bolluk düzeyini belirlemek amacıyla veri elde edilmesine yönelik çalışmalar primer hedef olmuştur.

Etkileyici ve farklı bir yaşam döngüsüne sahip olan Avrupa yılan balıklarının Akçay sazlıkları ve sulak alanı bölgesindeki aylık örneklemler sayesinde bir yıl içerisinde tür takip edilmiş ve bu alanda bulunma süresi belirlenmiştir. Böylelikle yılan balığının iç sulara giriş yaptığı dönemler belirlenip kayıtlara geçmiştir.

Yılan balıklarının ve alandaki ekosistemde bulunan diğer balıkların türlerinin tespit edilmesi, metrik ve meristik ölçümlerinin yapılarak kayıt altına alınması için örnekler Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi'ndeki Balık Müzesi'ne getirilmiştir. Balık boyları milimetre (mm) olarak ölçülmüş, ağırlıkları ise gram (g) olarak tartılmıştır. Hepato somatik indeks (HSI) bireylerde tek tek hesaplanmıştır ($HSI = (\text{Karaciğer ağırlığı (HW)} / \text{Vücut ağırlığı (W)}) \times 100$).

Örneklenen *A. anguilla* bireylerinin boy-ağırlık ilişkisi açısından incelenmesinde $W = a \cdot L^b$ büyüme eşitliği kullanılmıştır. (Le Cren, 1951).

Burada kısaca açıklamak gerekirse;

W = balığın ağırlığı (g);

L = balığın total boyu (mm);

a = kesişim noktası (besleme durumu);

b = eğim (büyüme tipi) olarak hesaplanmıştır (Ricker, 1975; Sparre vd., 1989).

Boy-ağırlık ilişkisine ait parametrelerden a ve b değerlerinin hesaplanmasında, doğrusal olmayan en küçük kareler yöntemi kullanılmış ve kayıt altına alınmıştır.

Örnekler laboratuvarında morfometrik ölçümleri yapıldıktan sonra üreme özellikleri bakımından inceleyebilmek için gonatları çıkarılmış ve hassas terazi ile gonat ağırlıkları ölçülmüştür. Bu şekilde eşey ve olgunluk durumları ortaya konulmuştur. Bu sonuçlardan hareketle eşey sayılarının birbirlerine göre oranı ve gonatların olgunlaşma evreleri Beullens vd. (1997)'ye göre, gonat olgunluk safhalarının mevsimsel farklılaşması, boylara ve yaşa bağlı olgunluk safhaları belirlenmiştir. Eşey sayılarının birbirine göre oranları arasındaki fark istatistik ile test yapılarak farkın anlamlı olup olmadığı sonucuna χ^2 testi ile varılmıştır.

2.Bulgular

2.1.Alan hakkında bilgi

Akçay Sazlığı ve Sulak Alanı olarak tanımlanan bu alan Ege'nin kuzeyinde, Balıkesir'e bağlı Edremit İlçesi'ndeki Edremit Körfezi'nde bulunmaktadır. Bu sulak alan özelliğindeki alanda sazlardan oluşan bölgeler olduğu gibi bataklık diye nitelendirilen habitatlar da mevcut olup toplamda 148,20 hektar (ha) boyutuna sahip olan bir sulak alandır (Anonim, 2021).

Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nin 4. maddesi (g)'ne göre bu sulak alan tanımlandığı üzere; ("Tabii veya suni, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gelgit hareketlerinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, başta su kuşları olmak üzere canlıların yaşama ortamı olarak önem taşıyan bütün sular, bataklık, sazlık ve turbiyeler ile bu alanların kıyı kenar çizgisinden itibaren kara tarafına doğru ekolojik açıdan sulak alan kalan yerler" tanımına uymakta ve aynı

yönetmeliğin 6. maddesine göre koruma altında bulunmaktadır (Anonim, 2021).

Fotoğraf 2. Akçay sazlıkları ve sulak alanının (Or-ja) havadan fotoğrafı (Fotoğraf: K. Kaya, 2021)

Kadıncık Deresi ve alandaki lagünler bu sulak alanı oluşturmaktadır. Belirlenen istasyonlardan her örneklemede aşırı avlamadan kaçınılmıştır.

Fotoğraf 3. Akçay sazlıkları ve sulak alanındaki Kadıncık Deresi'nin SİT alanı olduğunu gösteren tabela

2.2. Avrupa yılan balığı'nın sistematigi

Regnum: Animalia

Classis: Actinopterygii

Ordo: Anguilliformes

Familya: Anguillidae

Anguilla anguilla (Linnaeus, 1758)

Latince Adı: *Anguilla anguilla*

İngilizce Adı: European eel

Fotoğraf 4. Avrupa yılan balığı (*A. anguilla*)

Sinonimleri: *Muraena anguilla* Linnaeus, 1758; *Angilla angilla* (Linnaeus, 1758); *Anguilla anguillai* (Linnaeus, 1758); *Anguilla vulgaris* Shaw, 1803; *Anguilla vulgaris fluviatilis* Rafinesque, 1810; *Anguilla vulgaris lacustus* Rafinesque, 1810; *Anguilla vulgaris marina* Rafinesque, 1810; *Anguilla vulgaris* Rafinesque, 1810; *Anguilla mediorostris* Risso, 1827; *Anguilla acutirostris* Risso, 1827; *Anguilla latirostris* Risso, 1827; *Anguilla fluviatilis* Ansljñ, 1828; *Muraena platyrhina* Ekström, 1831; *Muraena oxyrhina* Ekström, 1831; *Anguilla canariensis* Valenciennes, 1843; *Anguilla cloacina* Bonaparte, 1846; *Anguilla nilotica* Heckel, 1846; *Anguilla migratoria*, Kroyer, 1846; *Anguilla platyrhynchus* Costa, 1850; *Anguilla callensis* Guichenot, 1850; *Leptocephalus brevirostris* Kaup, 1856; *Anguilla aegyptiaca* Kaup, 1856; *Anguilla ancidda* Kaup, 1856; *Anguilla altirostris* Kaup, 1856; *Anguilla platcephala* Kaup, 1856; *Anguilla capitone* Kaup, 1856; *Anguilla morena* Kaup, 1856; *Anguilla melanochir* Kaup, 1856; *Anguilla kieneri* Kaup, 1856; *Anguilla cuvieri* Kaup, 1856; *Anguilla bibroni* Kaup, 1856; *Anguilla savignyi* Kaup, 1856; *Anguilla marginata* Kaup, 1856; *Anguilla microptera* Kaup, 1856; *Anguilla nilotica* Kaup, 1857, *Anguilla eurystoma* Heckel & Kner, 1858; *Anguilla hibernica* Couch, 1865; *Anguilla oblongirostris* Blanchard, 1866; *Anguilla brevirostris* Cisternas, 1877; *Anguilla linnei* Malm, 1877.

Morfolojik Karakterleri

D: 243-270

A: 175-248

P:14-18

Yanal Çizgi: Genel olarak yok diye tanımlansa da 145 olarak pullar sayılmıştır.

Omur Sayısı: 110-120 adet

Maksimum Boy: 92,8 cm

Maksimum Ağırlık: 1,2 kg

Üreme Dönemi: Mart-Ağustos ayları arası

Biyolojik Özellikleri: Yılana benzeyen vücutları küçük pullar ile örtülüdür bundan dolayı kalın bir derisi varmış gibi görünür. Çenede ve vomer kemiğinde ince dişler bulunur. Gözleri başa oranla 8-12'de bir civarındadır. Pelvik yüzgeçleri yoktur. Alt çene yapısı üst çeneye göre daha uzundur. Ağızda küçük, kesici, çok sıralı dişler mevcuttur. Başın ön ucunda burun delikleri görünür şekilde konumlanmıştır. Dorsal, anal ve kaudal yüzgeçler birleşerek bant gibi görünür. Renklerine bakıldığında sırt kısmı yeşile çalan kahverengi, dorsal yüzgeç çoğunlukla kahverengi görülür. Bütün halde devam eden yüzgecin kuyruk ucu siyaha yakın gözlenirken karın kısmına gelindiğinde krem rengi, pembe, turuncu renklere doğru farklılık olabilir. Karın kısmı ise beyaz, sarı yeşil, gri yeşil, yeşile çalan kahverengi şeklinde görülür. Baş kısmı da vücutla doğru orantılı renk değiştirir. Pektoral yüzgece baktığımızda karın kısmına bağlantı yeri yeşil, ucu kahverengidir. Balık büyüdüğüçe deride parke taşı görünümünü oluşur.

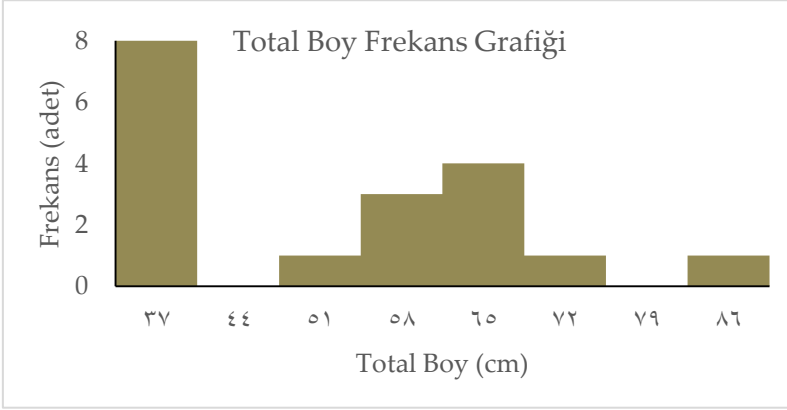
Genellikle gece beslenirken gündüz taş altı, ağaç kalıntıları ve bitkilerin altında kendilerini korumaya alırlar. Küçük bireyler kurt ve kabuklularla beslenirken büyük bireyler diğer balıklar gibi. omurgalılarla beslenmeyi sağlarlar.

Hayat döngüleri bütün detaylarıyla bilinmemesine rağmen, ülkemizdeki iç sulara beslenme ve gelişme amacıyla giriş yaptıkları araştırmalarda belirtilmektedir. Üreme döneminde tekrar yumurtadan çıktıkları Meksika'nın Sargasso Körfezi'ne, %'de 35 tuz oranına sahip ve 7 °C civarındaki sulara göç ederler. İlkbahar ve sonbahar arasında yumurtlar (Geldiay&Balık,2009).

Araştırmalara bakıldığında denizel bir türdür fakat beslenme ve gelişene kadar barınma ihtiyaçlarını karşılamak için tatlı sulara göç eder ve üreme dönemleri yaklaştığında ise yeniden denizlere göçleri söz konusu olur. Literatürde tercih ettikleri üreme alanı Sargasso Körfezi olarak belirtildiği için denizlerde de büyük üreme göçleri yaptıkları sonucuna varılmaktadır. IUCN kriterleri bakımından değerlendirildiğinde CR kategoridedir (kritik tehlikede) ve bu nedenle yılan balığı avcılığı ülkemizde yasaktır.

2.3. Yılan balığı boy frekansı

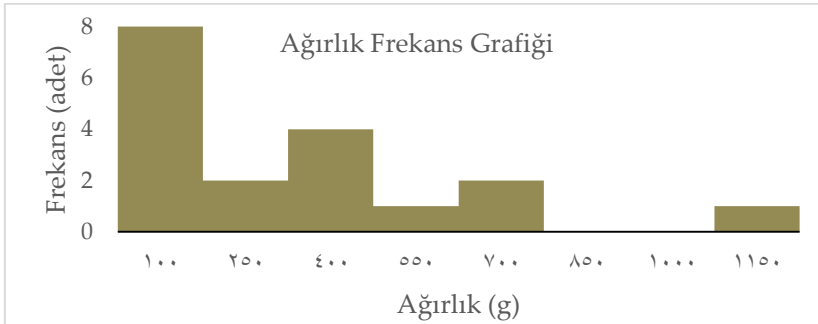
Yılan balığının kuyruk yapısı kaynaklı iki farklı ölçüm yapılmıştır. Total boyların ölçüm sonuçlarında ulaştığımız en uzun boylu örneklenen birey 92.8 cm ve en kısa boy ile örneklenen birey ise 37.7 cm ölçülmüştür. Ortalama total boy değeri ise verilerden hareketle $55,44 \text{ cm} \pm 15,88$ olarak hesaplanmıştır. En fazla örneklemenin 37 cm'lik boy grubunda olduğu yine verilerle kayıt altındadır (Şekil 4.).

Şekil 4. Yılan balığının total boy frekans grafiği

2.4. Yılan balığı ağırlık frekansı

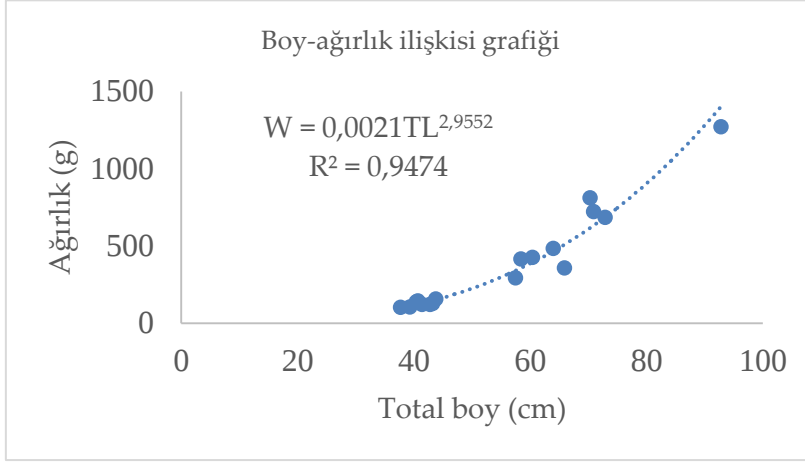
Örneklenen 18 yılan balığının tek tek ağırlıkları ölçülmüştür. Total ağırlık değerleri olarak en fazla ağırlık 1270 gram, en az ağırlık 101,58 gram tartılmıştır. Ortalamasına bakacak olursak verilere göre $380,78 \text{ g} \pm 328,35$ olarak karşımıza çıkmıştır. En büyük frekansa sahip balık grubu 100 gram ağırlığa sahip balıklar olarak bulunmuştur (Şekil 5.)

Şekil 5. Yılan balığının ağırlık frekans grafiği

2.5. Yılan balığı boy-ağırlık ilişkisi

Çalışma alanında örneklenen 18 bireyin total boy ve ağırlık değerleri tek tek alınarak boy-ağırlık ilişkisini gösteren aşağıdaki grafik çizilmiştir. Boy-ağırlık ilişkisi $W=0.0021 \cdot TL^{2.9552}$, korelasyon katsayısı değeri ise $R^2=0.9474$ olarak hesaplanmıştır (Şekil 6.).

Şekil 6. Yılan balığının boy-ağırlık ilişkisi grafiği

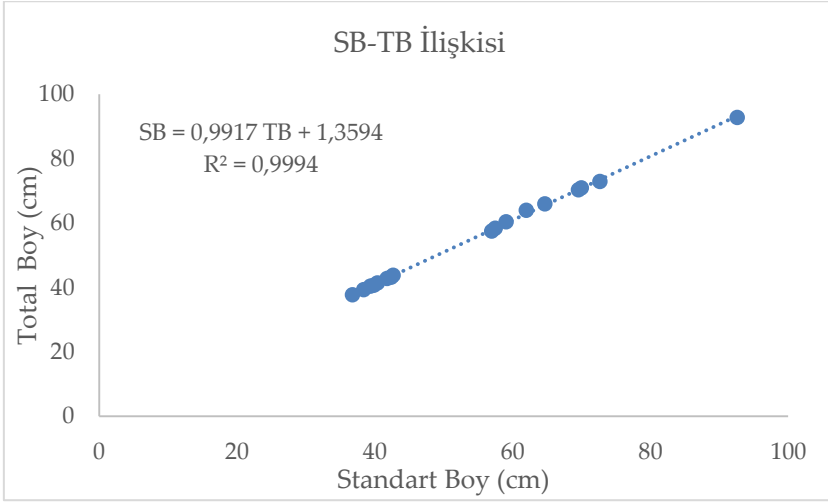
2.6. Yılan balığı boy-boy ilişkisi

Örneklenen 18 yılan balığının standart boy ile total boy arasındaki ilişkiyi gösteren ve tersi olan total boy ile standart boy ilişkisi gösteren grafikler çizilerek boylar arasındaki ilişkinin hesaplanması gerekli formülleri kullanarak mümkün olmuştur. Bunlar sırası ile;

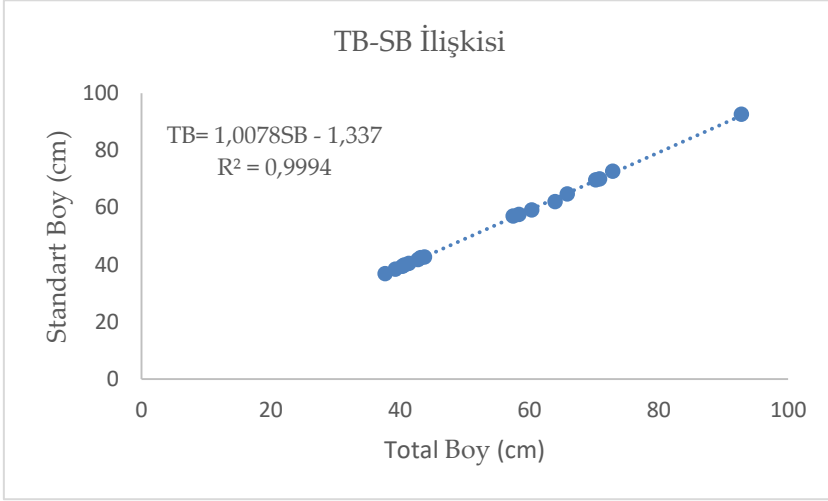
Standart boy- total boy ilişkisi $SB = 0.9917 \cdot TB + 1.3594$ olarak hesaplanırken $R^2=0.9994$ olarak hesaplanmıştır.

Benzer şekilde Total boy -standart boy ilişkisinde;

$TB = 1.0078 \cdot SB - 1.337$ ve $R^2=0.9994$ olarak hesaplanmıştır.

Şekil 7. Yılan balığının standart boy ve total boy ilişki grafiği

Şekil 8. Yılan balığının total boy ve standart boy ilişki grafiği

Yılan balığı az bulunur ve tehlike altında olduğu için türe ait daha fazla veride ölçüm alınmıştır. Bu ölçüm değerlerini genel olarak derleyeceğimiz bir başlık oluşturduğumuzda;

Göz çapı tüm balıklarda X eksenı boyunca ölçülmüştür. Min göz çapı: 0,4 cm max göz çapı: 1,9 cm olarak ölçülmüştür. Ort. göz çapı: 0,81 cm±0,38 olarak bulunmuştur.

Örneklenen tüm balıklarda dorsal hattın önünden vücut yüksekliği ölçümü alınmıştır. Bu ölçüm ile min vücut yüksekliği 1,9 cm max vücut yüksekliği 4,7 cm olarak

ölçülmüştür. Ort. vücut yüksekliği: 3,18 cm $\pm$ 0,96 olarak bulunmuştur.

Ağız açıklığı ölçümlenen 18 balık örneği için min olarak 1,1 cm, max 5,7 cm olarak ölçülmüştür. Yine ağız açıklığı ortalama 2,33 cm $\pm$ 1,12 olarak hesaplanmıştır.

İki göz arası mesafe min 0,6 cm olarak, max 2,2 cm olarak ölçülmüştür. İki göz arası mesafe ortalamada 1,21 cm $\pm$ 0,39 olarak hesaplanmıştır.

Pektoral yüzgecin vücuda oturduğu basal kısım kumpas yardımı ile ölçülmüştür. Min uzunluk 1,4 cm max uzunluk 5 cm olarak ölçülmüştür. Pektoral yüzgecin basal taban uzunluğunun ortalaması 2,53 cm $\pm$ 0,96 olarak hesaplanmıştır.

Tür teşhisinde genellikle sıklıkla kullanılan metrik ve meristik parametreler arasında bir ölçüm dönüşümü de vücut yüksekliğinin total boyda kaç kez tekrar ettiği. Örneklemelerde elde edilen 18 yılan balığının üzerinde yapılan ölçümlerde total boyda vücut yüksekliğinin en az 14,33 defa en fazla 22,53 defa tekrar ettiği sonucu kayıt altına alınmıştır.

2.7. Yılan balığı eşey oranı ilişkisi

Yakalanan 18 yılan balığından 4 birey dişi, 14 bireyin ise erkek olduğu görülmüştür. Buna göre d:e oranı 3.5 'tir. χ^2 testi yapılmıştır ve bu sonuca göre; hesaplandığında 5.56 değerine ulaşılmıştır. χ^2 testi (n=18) tablo değeri 27.587 değeri olarak değerlendirildiğinde aradaki fark $p>0.005$ için anlamlı olarak bulunmuştur.

2.8. Yılan balığı hepato somatik indeksi

Kemikli balık sınıfındaki balıklar genelinde karaciğeri hatrı sayılır derece büyük olan bir türdür. Bu nedenle hepato somatik indeksini hesaplanmanın da gerekli olduğu görüşüne varılmıştır. Elde edilen 18 bireyle yapılan karaciğer örneklerinin değerlendirilmesinde en düşük hepatosomatik index değeri; HSI=0,750 g ve en yüksek hepatosomatik index değeri; HSI=2,593g olarak bulunurken ortalama hepatosomatik index değeri; Ortalama HSI =1,631 g $\pm$ 0,6 olarak hesaplanmıştır.

2.9. Yılan balığı yaş tayini

Çalışmada alınan örneklerde otolitler elde edilemediği için çizilen boy frekans grubunda pik noktaları yorumlanmıştır.

Peterson metodu ile gözlemlenmiş ve toplam 4 pik noktası olduğu gözlemlenmiştir. Bu yoruma göre 37 – 44 cm'lik boy grubunun I. yaş grubunu, 51-60 cm'lik boy grubunun II. Yaş grubunu, 58-72 cm'lik boy grubunun III. Yaş grubunu ve son olarak 75 ve üzeri boy grubunun ise IV. yaş grubunu temsil ettiği düşünülmektedir.

Sonuç

A. anguilla türün yaşam döngüsü içerisinde Akdeniz ekosistemi içerisindeki geçirdiği zaman ve kıyıya bağlı iç su sistemleri içindeki yapılan literatür çalışmalarında gözleneceği üzere en batıdan en doğuya doğru farklı boylardaki bireyleri kayıt altına alınmıştır. Balıkçılık biyolojisinde boy-ağırlık ilişkisinin korelatif ilişkisi bireyin bulunduğu ortamda sağladığı beslenme kalitesini ortaya koyar. Bu anlamda Tablo 1'de verilen r değerleri türün yine en batıdan en doğuya doğru değerlendirme yapıldığında Türkiye iç sularında örneklenen bireylerinden hesaplanan r değeri türün devamlılığı için ülke iç su kaynaklarının korunmasının önemini türün devamlılığı açısından çok önemli olduğunu göstermektedir.

Dünyanın farklı ülkelerinde yılan balıkları çok sayıda farklı araştırmacının dikkatini çekmiştir. Ancak veriler dikkatlice incelendiği zaman çoğu araştırmacı yılan balığının koruma statüsündeki hassasiyetten dolayı türe ait az sayıda birey ile çalışma yürütülmüştür.

18 birey ile yapılan karşılaştırma çalışmasında özellikle b değerlerinde gözlenen farklılığın; türün hayat döngüsündeki evrelerin kayıt altına alınırken doğru olamamasından, evrelerin kendi içlerinde sınıflarda b değeri hesaplamasının daha doğru bir sonuç verebileceğinden, yada çok sayıda örnekleme yaparak daha doğru değerlere ulaşmanın mümkün olabileceğine hatta habitatın beslilik değerinin yeterli olamaması gibi birçok farklı etkenden olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. *A. anguilla* (Linnaeus, 1758) için Akçay sazlıkları ve sulak alanında yaptığımız çalışmalarda elde ettiğimiz *A. anguilla* örneklerinin verileri diğer araştırmacıların çalışmalarıyla karşılaştırıldığında; a değeri için Montenegro'da Kanjuh'un 2018'deki çalışması 0.132 değeriyle bizim sonucumuza en uzak, 2020'de İlhan ve ark. tarafından Meriç-Ergene'de yapılan araştırma 0.0012'lik değerle bizim sonucumuza en yakın oldukları görülmektedir. b değeri için; sayısal fark açısından yine Montenegro'daki çalışma 0.791'le

en uzak alt değ er olup bunu 3.470'lik değ erle Koutrakis ve Tsikliras'ın 2003'teki çalışması takip etmekte, en yakın çalışma ise Piria ve ark.2014'teki Main and Lateral Channels, Croita'daki araştırmalarındaki 2.8155'lik değ eri gösteren çalışmadır. r^2 için bakıldığında; en uzak alt değ er Cetina River, Croita'da Piria ve ark. 2014'teki çalışmasında 0.652, İlhan ve ark.2020'deki çalışma alanları olan Meriç-Ergene'deki 0.999 ve Koutrakis ve Tsikliras'ın Rihios'ta 2003'te yaptıkları çalışmadaki 0.999 değ erleri en uzak değ erler iken, en yakın değ er ise 2006'da Yalçın-  zdilek ve ark. tarafından Asi Nehri'nde yapılan araştırmadaki 0.960'tır.

Balıkesir ili Edremit Körfezi bölgesinde gerek araştırmalarımız sonucu gerekse bölge halkından amatör balıkçılıkla uğraşan kişilerin verdiği bilgilere göre nesli dünya genelinde tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olan *A. anguilla* sayısı her geçen yıl daha da azalmaktadır. Bu azalmanın nedenleri arasında arıtma tesislerinin atıkları, çeşitli nedenlerle suların kirlenmesi, dere ve çayların deniz ile bağlantılarının kapatılması, bazı inşaat çalışmaları, küresel ısınma gibi etmenler sayılabilir. Bizim çalışmalarımızdan sonra Akçay/Or-Jan sulak alanı bölgesinin bir kısmı mahalli öneme sahip sulak alan ilan edilse de ekosistemin korunması için daha geniş çaplı bir plan yapılması gerekmektedir. Bölge özelinde maksimum önlemler alınarak ve koruma çalışmaları yapılarak hem bu türün hem de diğer canlıların ve çevrenin korunması sağlanmalıdır.

Tablo.1. *A. anguilla*'ya ait literatür araştırmalarına ait veriler

Konum	N	TL (cm)	a	b	r^2	Araştırma�ı
Averio Lagünü (Portekiz)	1170	5-59	0.0006	3.281		Gordo ve Jorge (1991)
Rihios Hali�i (Yunanistan)	7	5.7-49.5	0.0003	3.470	0.999	Koutrakis & Tsikliras (2003)
Asi Nehri (Türkiye)	315	6.5-92	0.0007	3.270	0.960	Yalçın-��zdilek vd. (2006)
Havel Nehri (Almanya)	199	21.6-66.2	0.0007	3.242	0.968	Simon (2007)
Hatay (Türkiye)	212	45.1-61.8	0.0050	2.767	0.844	�zcan (2008)
Arade Hali�i (Güney)	107	17-68.6	0.0010	3.160	0.985	Veiga vd. (2009)

Portekiz)						
Flanders (Belçika)	17586	6.8-121.5	0.0011	3.130	0.980	Verreycken vd. (2011)
Donana Bataklıkları (GB İspanya)	512	5.3-67	0.0010	3.280	0.991	Moreno-Valcárcel vd. (2012)
Göksu Deltası (Türkiye)	38 sarı	57.45±5.83			0.925 S	Rad vd. (2013)
Göksu Deltası (Türkiye)	18 gümüş	72.90±4.88			0.741 G	Rad vd. (2013)
Comacchio Lagünü (Adriyatik denizi/ İtalya)	565 sarı	13.5-85	0.00026	3.491	0.97	Castaldelli vd (2013)
Comacchio Lagünü (Adriyatik denizi/ İtalya)	360 gümüş	40.5-105	0.0006	2.780	0.79	Castaldelli vd (2013)
Homa Lagünü (İzmir Körfezi/ Türkiye)	103	27-60.3	0.0006	3.266	0.997	Acarlı vd. (2014)
Ana ve Yan Kanallar (Hrvatistan)	21	18-61.5	0.0050	2.8155	0.849	Piria vd. (2014)
Cetina Nehri (Güney Hrvatistan)	36	24-42	0.0080	2.6637	0.652	Piria vd. (2014)
Jadro Nehri (Hrvatistan)	151	18-70	0.0066	2.7240	0.911	Piria vd. (2014)
Ljuta Nehri (Hrvatistan)	1	76	-	-		Piria vd. (2014)
Zmornica Nehri (Hrvatistan)	171	13-63	0.0106	2.5957	0.899	Piria vd. (2014)
Köyceğiz Lagünü (Türkiye)	76	25-74.5				Genç ve Yılmaz (2017)
Umm Hufayan Lagünü (Libya)	205	23.1-44.4	0.0159	3.228	0.965	Abdalhamid vd. (2018)
Montenegro (Karadağ)	60	11.2-79.5	0.132	0.791	0.914	Kanjuh vd. (2018)

Gediz Halici İzmir Körfezi/Türk iye	73	32.8-59.7	0.0005	3.270	0.9935	Kara vd. (2018)
Comacchio Lagünü (İtalya)	2627	11-105.			0.968	Lanzoni vd. (2018)
Antalya havzası (Türkiye)	23	14.1-43.2	0.0043	2.794	0.855	İlhan vd. (2020)
Batı Akdeniz Havzası (Türkiye)	19	12.7-46.3	0.0004	3.438	0.991	İlhan vd. (2020)
Gediz Havzası (Türkiye)	7	37.7-64.1	0.0084	2.604	0.865	İlhan vd. (2020)
Küçük Menderes Havzası (Türkiye)	33	15.3-38.5	0.0006	3.347	0.968	İlhan vd. (2020)
Kuzey Ege Havzası (Türkiye)	21	18.2-55.5	0.0007	3.293	0.979	İlhan vd. (2020)
Meriç- Ergene Havzası (Türkiye)	5	16.8-43.9	0.0012	3.136	0.999	İlhan vd. (2020)
Bakırçay (Çandarlı Körfezi/ Türkiye)	113	39.7-63	0.0006	3.270	0.998	Babaoğlu vd. (2021)
Skadar Gölü (Montenegro /Karadağ)	50 erkek	30.3-44.1	0.044	2.116	0.549	Milosevic vd (2022)
Skadar Gölü (Montenegro /Karadağ)	90 dişi	35.7-63.5	0.001	3.119	0.851	Milosevic vd (2022)
Akçay sazlıkları ve sulak Alanı (Or- Jan/Edremit Körfezi/ Türkiye)	18	37.7-92.8	0.0021	2.955	0.946	Bu çalışma (2022)

KAYNAKÇA

- https://www.fisheriesireland.ie/species/european-eel-anguilla-anguilla_,
Erişim tarihi: 26.08.2023
- http://cografyaharita.com/_, Erişim tarihi: 15.09.2023
- https://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1760&context=fishpassage_conference_, Erişim tarihi: 15.09.2023
- https://courses.seas.harvard.edu/climate/eli/Courses/misc/201209-Mallorca/Sources/2-THC/from-EPS131/2-RAPID/gulf_stream.php.html_, Erişim tarihi: 11.09.2023
- Abdalhamid, A. H., Ramadan, A. A., Mohamed, E., Sayed, M. A., Elawad, A. N. (2018). Study of some ecological and biological parameters on European eel *Anguilla anguilla* in Umm Hufayan brackish lagoon, Eastern Libya Mediterranean Sea. *Bulletin de l'Institut Scientifique, Rabat*, 40, 23-30.
- Acarli, D., Kara, A., Bayhan, B. (2014). Length-weight relations for 29 fish species from Homa Lagoon, Aegean Sea, Turkey. *Acta Ichthyologica et Piscatoria*, 44(3), 249-257.
- Agdamar, S., Acar, U. (2022). New record and rare occurrence of European eel (*Anguilla anguilla*) from freshwater bodies in Karaburun Peninsula (İzmir, Türkiye): Anthropogenic pressures on the fish movements. *Turkish Journal of Bioscience and Collections*, 6(1), 15-20, <https://doi.org/10.26650/tjbc.20221084791>
- Babaoglu, A. O., Bayhan, B., Kara, A., Acarli, D. (2021). Length-weight relationships for 57 fish species of Bakircay River Estuary in Candarli Bay. *Fresenius Environ Bull*, 30(12), 13339-13342.
- Castaldelli, G., Aschonitis, V., Lanzoni, M., Gelli, F., Rossi, R., Fano, E. A. (2013). Technical contribution An update of the length-weight and length-age relationships of the European eel (*Anguilla anguilla*, Linnaeus 1758) in the Comacchio Lagoon, northeast Adriatic Sea, Italy. *J. Appl. Ichthyol*, 1, 2.
- Erten, E., Özdilek, ř. Y. (2018). Development of an Arduino Based Fish Counter Prototype for European Eel (*Anguilla anguilla* L.). *Natural and Engineering Sciences*, 3(1), 16-27.
- Genç, T. O., Yilmaz, F. (2017). Metal accumulations in water, sediment, crab (*Callinectes sapidus*) and two fish species (*Mugil cephalus* and *Anguilla anguilla*) from the Köyceğiz lagoon system-Turkey: an index analysis approach. *Bulletin of environmental contamination and toxicology*, 99(2), 173-181.
- Gordo, L.S., Jorge, I.M., (1991). "Age and growth of the European eel, *Anguilla anguilla* (Linnaeus, 1758) in the Aveiro Lagoon, Portugal". *Scientia Marina*, 55(2): 389-395.
- Hureau, J. C., Monod, T. (1974). Clofnam. Catalogue des Poissons de l'Atlantique du nord-est et de la Méditerranée. *Annales de Parasitologie Humaine et Comparée*, 49(1), 131-131.

- Innal, D., Giannetto, D. (2020). Occurrence of *Gambusia holbrooki* Girard, 1859 (Poeciliidae) in four Mediterranean river estuaries of Turkey, nursery habitats of several native and threatened species. *Acta Zoologica Bulgarica*, 72(4), 553-560.
- İlhan, A., İlhan, D., Hammed, R. O. (2020). Comparisons of morphometric of characteristics and length-weight relationship of European eel (*Anguilla anguilla* L., 1758) in Turkish inland waters. *Egyptian Journal of Zoology*, 74(74), 13-21.
- Kara, A., Sağlam, C., Acarli, D., Cengiz, Ö. (2018). Length-weight relationships for 48 fish species of the Gediz estuary, in Izmir Bay (Central Aegean Sea, Turkey). *Journal of the Marine Biological Association of the United Kingdom*, 98(4), 879-884.
- Kanjuh, T., Mrdak, D., Piria, M., Tomljanović, T., Joksimović, A., Talevski, T., Milošević, D. (2018). Relationships of otolith dimension with body length of European eel *Anguilla anguilla* (Linnaeus, 1758) from Adriatic catchment of Montenegro. *Acta Adriatica*, 59 (1), 91-96.
- Koutrakis, E. T., Tsikliras, A. C. (2003). Length–weight relationships of fishes from three northern Aegean estuarine systems (Greece). *Journal of Applied Ichthyology*, 19(4), 258-260.
- Lanzoni, M., Aschonitis, V., Milardi, M., Fano, E. A., Castaldelli, G. (2018). A method to identify bimodal weight-length relations: possible ontogenetic diet and/or metabolism shift effects in *Anguilla anguilla* (Actinopterygii: Anguilliformes: Anguillidae). *Acta Ichthyologica et Piscatoria*, 48(2).
- Lin, Y. J., Yalçın-Özdilek, S., Iizuka, Y., Gümüş, A., Tzeng, W. N. (2011). Migratory life history of European eel (*Anguilla Anguilla*) from freshwater regions of the River Asi, southern Turkey and their high otolith Sr: Ca ratios, *Journal of Fish Biology*, 78(3), 860-868.
- Milošević, D., Mrdak, D., Caušević, D. (2022) Length-weight relationship and condition factor of silver stage of European eel, *Anguilla anguilla* (Linnaeus, 1758) from Lake Skadar (Montenegro), *Studia Marina*, 35 (2): 5-11
- Moreno-Valcárcel, R., Oliva-Paterna, F. J., Arribas, C., Fernández-Delgado, C. (2012). Length–weight relationships for 13 fish species collected in the Doñana marshlands (Guadalquivir estuary, SW Spain). *Journal of Applied Ichthyology*, 28(4), 663-664.
- Nümann, W., (1952). “Yılan Balıklarının Avlanması”. *Balık ve Balıkçılık İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Hidrobiyoloji Araştırma Enstitüsü Yayınları*. 5(1):10-14.
- Özcan, G., (2008). Length-weight relationships of five freshwater fish species from the Hatay province, Turkey. *Journal of Fisheries Sciences com*, 2(1), 51-53.
- Piria, M., Šprem, N., Tomljanović, T., Slišković, M., Jelić Mrčelić, G., Treer, T. (2014). Length weight relationships of the European eel *Anguilla anguilla* (Linnaeus, 1758) from six karst catchments of the Adriatic basin, Croatia. *Croatian Journal of Fisheries: Ribarstvo*, 72(1), 32-35.

- Rad, F., Barış, M., Bozaoğlu, S.A., Temel, G.O., Üstündağ, M., (2013). "Preliminary investigation on morphometric and biometric characteristics of female silver and yellow, *Anguilla anguilla*, from Eastern Mediterranean (Göksu Delta/Turkey)". *Journal of Fisheries Sciences* 7(3): 253-265.
- Ramsar Sulak Alanlar Yönetmeliği (1971, 2 Şubat İran/ Ramsar), Erişim adresi:
https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/current_convention_text_e.pdf, Erişim tarihi: 26.05.2022
- Simon, J. (2007). Age, growth, and condition of European eel (*Anguilla anguilla*) from six lakes in the River Havel system (Germany). *ICES Journal of Marine Science*, 64(7), 1414-1422.
- Tesch, F. W., Rohlf, N. (2003). Migration from continental waters to the spawning grounds. In *Eel biology* (pp. 223-234). Springer, Tokyo.
- Veiga, P., Machado, D., Almeida, C., Bentes, L., Monteiro, P., Oliveira, F., Gonçalves, J. M. S. (2009). Weight-length relationships for 54 species of the Arade estuary, southern Portugal. *Journal of Applied Ichthyology*, 25(4), 493-496.
- Verreycken, H., Van Thuyne, G., Belpaire, C. (2011). Length-weight relationships of 40 freshwater fish species from two decades of monitoring in Flanders (Belgium). *Journal of Applied Ichthyology*, 27(6), 1416-1421.
- Yalçın-Özdilek, S., Gümüş, A., & Dekker, W. (2006). Growth of European eel in a Turkish river at the southeastern limit of its distribution. *Electronic Journal of Ichthyology*, 2, 55-64.
- <https://www.tarimorman.gov.tr/BSGM/Belgeler/Icerikler/Su%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Yeti%C5%9Ftiricili%C4%9Fi/11-%20Y%C4%B1lan%20Bal%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Biyolojisi%20ve%20Yeti%C5%9Firme%20Teknikleri.pdf>, Erişim tarihi: 24.09.2023.

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS KAPSAMINDA BALIKESİR OVA KÖY BAYRAM YEMEKLERİ

Gizem ÇOLPAN* & Mustafa GENÇ &**

Süheyla SARITAŞ***

Giriş

Yemek her toplum için sosyo-kültürel ve ekonomik boyutları olan en temel unsurdur. Bir toplumun ne ile beslendiği ya da gelenek- görenek, örf ve adetlerinde hangi yiyeceklerin önemli olduğu hususları aynı zamanda o toplumun kültürel kimliğinin de en önemli belirleyicisidir. Bu nedenle yemek kültürünü bütünleyici bir parçasıdır. Öyle ki hangi yemeğin, ne zaman ve nasıl tüketileceği gibi kurallar zamanla kültürel kimliklerin de belirleyicisi haline gelmiştir. Bu kurallar, zamanla toplumların kendi inançları, töre ve törenleriyle birleşerek toplumun kendine has beslenme ve mutfak kültürünü ortaya çıkarmıştır (Halıcı, 1999).

Günümüzde çeşitli amaçlarla düzenlenen ziyafet, festival ya da törenlerde tüketilen yiyecekler o toplumun beslenme ve mutfak kültürlerinin bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Özellikle kalıplaşmış hale gelen, tekrarlayıcı davranışlar olarak kabul edilen ritüele dayalı törenlerde tüketilen belirli yiyecekler o topluma âdeta bir ayna tutar. Türkiye’de bölgesel ve kültürel farklılıkları ile ortaya çıkan bayram yemekleri bu açıdan irdelenmeye değerdir.

Balıkesir ilinin Ova Köy Mahallesi’nde halkın birlik, beraberlik ve dayanışma içinde, özenle yaptıkları bayram yemekleri hem yerel mutfak örneği olması ile hem de somut olmayan kültürel miras açısından irdelenmeye değerdir. Yerel mutfak toplumlara özgü tüm özellikleri bünyesinde barındırır. Anadolu insanının gelenek, görenek, inanış ve adetleriyle

* Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Ne10 Şehir Araştırmaları ve Teknoloji Geliştirme Merkezi Personeli, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım YÖK 100/2000 Doktora Öğrencisi, gizemcolpan93@gmail.com

** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, mustafagenc@sdu.edu.tr

*** Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ssaritas@balikesir.edu.tr

bütünleşmiş, halkın törelerine bağlı olarak gelişmiş yemek anlayışı, beslenme ve yemek kültürüdür (Halıcı, 1997).

Balıkesir'in Ova köy bayram yemekleri Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) kapsamında ele alınması gerekir. Bilindiği üzere SOKÜM sözleşmesinin “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” başlığı altında yer alan yöresel yiyecekler, belirli bir bölgede aynı yaşam tarzına ve şartlarına sahip insanlar tarafından geliştirilen, o bölgeye özgü malzemeler kullanılarak üretilen ve bölge halkının geneli tarafından sevilerek tüketilen yiyecekler olarak ifade edilmektedir (Çapar ve Yenipınar, 2016).

Bu yüzden Ova köy bayram yemekleri yöreye özgü yemek kültürünün yanında kimi yaşayan gelenek ve değerleri bünyesinde barındırırlar. Eğlence, misafir ağırlama, adak, söz, nişan, kına, düğün, ölüm, doğum, bayram, sohbet toplantısı, dinsel tören gibi toplumsal faaliyetler yemek kültürüyle de paralel gelişerek toplumda bir iletişim ağının oluşmasına katkı sunar. Bu iletişim ağı içerisinde yer alan yöresel yiyecekler ile üretim ve tüketim süreci, üretimde kullanılan aletler, ürünler ve bu ürünlerin elde edilme yöntemleri, sunum şekilleri, sofrada adabı, yeme-içme ile ilgili halk inanışları, değerler ve pratikler o toplumun yaşantısını, kültürünü ortaya koyan önemli unsurlardır. Dolayısıyla bireysel ve toplumsal açıdan önemli bir değer olan yemek ve yemek etrafında şekillenen inanışların, uygulamaların, ritüellerin, pratiklerin korunarak sonraki nesle aktarılması gastronomik mirasın, dolayısıyla kültürel mirasın yaşatılması açısından oldukça önemlidir ((Sağır, 2012).

1. Literatür Taraması

Somut Olmayan Kültürel Miras terimi bir kültürel miras koruma programının adı olarak ortaya çıkmış ve yayılmıştır (Oğuz, 2013:5). Somut Olmayan Kültürel Miras, insanlığın varoluşundan bu yana tabiata kattığı, hayatında kullandığı, nesilden nesile günümüze kadar aktardığı her şeyi koruma ihtiyacından ortaya çıkan bir bilinçtir. Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) çalışmaları kapsamında ele alınan kültürel değerler farklı bakış açıları ile ele alınmıştır. SOKÜM sözleşmesinin “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” alt başlığı altında yer alan yöresel yiyecekler ile ilgili bugüne kadar çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara örnek olarak şunlar verilebilir.

Kurt (2020) “Somut Olmayan Kültürel Miras unsurlarından Yöresel Yiyecekler: Kınalı Ekmeği” adlı çalışmasında halk mutfak kültürü açısından dikkat çekmiş, Türk mutfak kültürünün oldukça variyetli ve köklü bir yapıya sahip olmasıyla yaşaması ve sonraki nesillere ulaştırılması gereken kültürel unsurlardan biri olarak değerlendirmiştir.

Ermeçli (2022) “Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında; Anadolu Türk Kültürü Törenselleşen Yemekleri” araştırması ile yemeklerin belirli ritüeller taşıdığını, bayram gibi özel günler aracılığı ile insanların bir araya geldiğini sosyal bağların güçlendiğini, birlik ve beraberlik duygusunu artırdığını, ortak değerler, gelenek ve göreneklerin pekiştiğini ve kültür aktarımını sağlandığına dair konulara yer vermiştir.

Bu konudaki bir başka araştırma ise T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021) tarafından hazırlanan “Asırlık Tariflerle Türk Mutfağı” adlı eserdir. Hızla değişen dünyada Türk mutfağında gün geçtikçe kaybolan lezzetlere sahip çıkarak yaşatmak, kayıt altına almak, bilgiyi aktarmak, dönüştürmek, tanıtımını ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla asırlık tarifler paylaşılmıştır.

Bozok ve Kahraman (2015) ise “Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Balıkesir” başlıklı çalışmada kırsal turizm bakımından yöresel yemek kültürünün rolünü saptamaya çalışmışlar ve Balıkesir mutfağında yer alan yöresel yemeklerden çeşitli örnekler vererek yemeklerin turizmin gelişmesinde bölge mutfağının önemli bir öge olduğu sonucuna ulaşırlar.

Akkor (2022) çalışması “Balıkesir Gastronomi Atlası” ile hem Balıkesir’in hem de Türkiye’nin lezzetlerini keşfetmiştir. Egenin gastronomi merkezi olan Balıkesir’i ilçe ilçe gezerek yörede yapılan tüm yemekleri önerileri, tarifleri ve fotoğrafları ile yansıtır.

Oral (2023) ise “Balıkesir Güneydoğu Kırsal Alanında Yöresel Mutfak Kültürünün Analizi ve Gastronomi Turizmine Kazandırılması” adlı araştırmasında Balıkesir’in yöresel mutfak kültürünü analiz etmiş ve gastronomi turizmine kazandırılmasını hedeflemiştir. Bölgenin yöresel yemeklerini tespit etmiş, gelecek nesillere aktarılması gerekliliği hususunu vurgulayarak sosyo- demografik özelliklerin yanı sıra yöresel mutfak kültürünün nasıl oluştuğu, yöresel yemeklerin neler olduğu, özel günlerde tüketilen yemeklerin ve unutulmaya yüz

tutmuş yemeklerin hangileri olduğu ve neden unutulduğu, yörenin sahip olduğu gastronomik değerlerin neler olduğu ve yöresel yemeklerin turizme nasıl kazandırılabilceğine yönelik olarak bir değerlendirme yapar.

Karakuş ve Demirel (2023) çalışmaları “Balıkesir Yeme İçme Kültürü ve Değişimi Üzerine Bir Alan Araştırması” ile Balıkesir’in yeme içme kültürü ve değişimi üzerinde durarak özel günlerde yapılan macır tarhanası, düğün çorbası ve düğün tiridinin yanında Ramazan Bayramında yapılan Ramazan Böreği’ne yöresel yemekler arasında yer verirler.

Oğuz, vd. (2012) “Türkiye’de 2011 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları” adlı araştırmada Ramazan ve Kurban Bayramı geleneksel kutlamaların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amaçlar. Ayrıca çalışmada dinî bayramlar, ritüeller, kutlamalar ile bunlar etrafında oluşan gelenekler üzerinde durularak bunların toplum hayatındaki işlevleri örnekler üzerinden açıklanmıştır. Kentli Türk toplumunun özellikle gençlik kesiminin ve popüler kültür alanının “eski” Ramazan ve Kurban Bayramı gelenekleri ile ilgili olarak son yılların belleğinde var olan bütün bilgiler paylaşılmıştır. Eserde yer verilen kutlamalardaki ritüel davranışlar, söylenen türküler, tekerleme ve maniler, kalıplaşmış sözler, oynanan oyunlar, sözlü kültürün kuşaktan kuşağa aktarılarak kendi doğal ortamında ne denli ilginç, zengin ve tarihten süzülüp gelen örneklerle yaşadığı da gösterilmeye çalışılmıştır.

İslah (2012) “Türklerde Bayram” adlı araştırmasında Türklerin bayram geleneklerinin Türk toplumlarında birbirlerinden çok az farklılıklarla uygulanarak, günümüze Türk dünyasının bir kültür mirası olarak intikal ettiğini işlemiştir. Türk Milletinin diğer unsurlarla birlikte bayramlar sayesinde birbiriyle kenetlendiğini, birlik ve beraberliğini sürdürdüğünü ifade ederken, İslamiyet önsesi Türklerin bayramları ve baharda kutladıkları bayramlara değinir, bu geleneklerin yaşatılmasıyla aynı zamanda toplumların özgün kimliklerini sürdürebilmelerini de sağladığını sunar.

Sönmez (2016) “Geleneksel Bayramların Halk Hayatındaki Rolü” adlı araştırmasında tarihi süreçle birlikte kültürel açıdan dini bayramların rolünü değerlendirerek çeşitli gelenekler hakkında bilgi verir ve bunların toplum yaşamındaki etkisini anlatır.

Demirelma (2021) “Geleneksel Türk Halk Bayramları Üzerine Bir Araştırma” ile geleneksel Türk halk bayramları üzerinde durur ve bu bayramların toplumların temelini teşkil ettiğini, bireyler arasında bağ kurarak millî bir kimliğin oluşmasında büyük rol oynadığını vurgular Ayrıca çalışmada gelenekler arasında özellikle bayramların, törenlerin ve şenliklerin önemli bir yeri olduğunu belirtmiştir. Türk halk bayramlarının kökenleri, bayramlar etrafında oluşan gelenekler, bu geleneklerin işlevleri, Türk edebiyatına yansması ve günümüzdeki kutlanış biçimlerini ele alır.

Şentürk (2021) “Milletleşmede ve Çağdaşlaşmada Millî Bayram Kutlamalarının Rolü: Isparta Örneği” adını taşıyan araştırmada bayram kutlamalarının milletleşmede ve çağdaşlaşmada etkin rol oynadığını Isparta örneği ile açıklar. Araştırmacı bayramların, birlik ve beraberlik duygusunu besleyen, millî kültürün nesilden nesile aktarımını ve milletçe hatırlamayı en iyi sağlayan vasıtalarından biri olarak nitelendirmiştir. Isparta’da millî bayram kutlamalarının nasıl yapıldığı, bu törenlerde hangi programların uygulandığı, programların içeriği hakkında bilgiler verilirken, Isparta halkının da kutlamalara ilgisi ve kutlamaların sosyo-kültürel etkisini tespit etmeye çalışır.

Son olarak, Türkoğlu, vd. (2022) “Adıyaman Bayram Taplmasının Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Değerlendirilmesi” adlı çalışmada Adıyaman ilinin yöresel bir lezzeti olan ve özellikle bayramlarda yapılan bayram taplmasını ele almıştır. Her bölgenin, toplumun kendi yaşam şartlarına, kültürel özelliklerine, damak zevkine göre şekillenen, kimlik özelliği kazanan ve sonraki nesle aktarılan bir yemek kültürü olduğunu irdeler ve gastronomik kimlik göstergelerinden biri olarak literatüre ekler.

Materyal ve Yöntem

Ova köy, Balıkesir’in Altıeylül ilçesine bağlı, şehir merkezine 9 km uzaklıktadır. Köyün kuruluş tarihi kesin olmamakla birlikte, 1840 yılında temettüat defterlerinde adı Atanaz olarak geçer ve o dönem toplam 57 hanesi mevcuttur. En son nüfus sayımına göre 695 hane ve 1700 nüfusu bulunmaktadır.

Ova köyün başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Büyükbaş hayvancılık ve günlük süt üretimi yapılan köyde süt toplama ve depolama tesisi mevcuttur.

Ayrıca mahallede zirai ürünlerin değerlendirilmesi konusunda tarımsal kalkınma kooperatifi kurulmuş faaliyetlerini sürdürmektedir. Mahallenin toplam tarım alanı yaklaşık 6000 dekar'dır (Arslan, 2007). Köyde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapılması mutfak kültürünün de zenginleşmesini sağlamıştır. Özellikle düğün, nişan ve sünnet törenleri ile bayramlarda yapılan yemekler öne çıkmaktadır.

Araştırmada Ova köyde yaşayan 12 kaynak kişi ile yapılan görüşmeler sonucunda bayram günlerinde tüketilmek amacıyla belirli yemeklerin yapıldığı tespit edilmiştir. Bu yemekler şunlardır; karanfilli damla sakızlı ekmek, tarhana çorbası, tavuklu sini mantısı, kapama pilavı, incir tatlısı, baklava ve hoşmerimdir.

Kaynak:

<http://www.maplandia.com/turkey/balikesir/ovakoy/> (Son Erişim tarihi: 20.10.2023).

1. Balıkesir Ova Köy Bayram Yemekleri

Köy halkından edinilen bilgilere göre; Ova köyde bayram öncesinde köyde hazırlıklara başlanır, geçmişte kadınlar tarafından hazırlanan yemekler bayramın ilk günü köy meydanına getirilir, imamın sofrası duası yapılmasıyla, köy meydanında köy halkı tarafından topluca yemekler yenilirdi. Köy halkı akşama kadar dışarıda kalarak türküler ve maniler eşliğinde bayramı geçirirlerdi.

Günümüzde ise; Ova köyde bayram hazırlıkları genellikle bayrama bir hafta kala başlar. Bu süreçte evlerde temizlik yapılır ve çeşitli yemekler hazırlanır. Yaprak sarma, baklava, tarhana ve özellikle karanfilli ekmek gibi yiyecekler genellikle komşular arasında yardımlaşarak önceden hazırlanır.

Bayram günü yemekler yer sofrasında (kasnak üzerine konulan büyük yuvarlak siniler üzerinde) yenilmektedir. Şöyle ki saygınlık göstergesi olarak bireyin sofradaki konumlanması da önemlidir. Kalabalık aile ortamlarında bir araya toplanınca yemekler iki siniye paylaştırılıp (kadınlar ve erkekler için) herkes yere oturmakta ve sininin içindeki tek bir tabakta yenilmektedir.

Bayramlaşmaya gelen hemen her misafir için sofraya konulur, çorbadan tatlıya bütün yemeklerden ikram edilir. Misafir ağırlama Türk toplumunun samimi ve gelenekleşmiş bir davranış biçimi olmasının etkisiyle bir sebze veya et yemeğinin en çok olduğu ve talep edilen kısmı çoğunlukla misafirlere sunulur. (Beşirli, 2010).

Ova köy mutfağının temel kaynağını düğün ve bayramlarda geçmişten günümüze yapılan yemekler oluşturmaktadır. Ova köyde bayramlarda yapılan kültürel özelliğe sahip başlıca yemekler şunlardır.

a) Karanfilli Damla Sakızlı Ekmek

İnsanların beslenmesi ve yemek kültürü içerisinde ekmeğin önemli bir yeri bulunmaktadır. Ekmek insanoğlunun uygarlık serüveni içerisinde binlerce yıldır, vazgeçemediği temel besin kaynağı olarak yer almaktadır. Batıl inanışlarımızdan kutsal kitaplardaki metinlere; şarkılardan türkülere kadar insanoğlunun oluşturduğu tüm kültürlerin nerede ise her noktasında ekmek vardır (Kurt,2020).

Ova köyde Ramazan ve Kurban bayramlarında köyde özel olarak karanfilli ekmek pişirilmektedir. Bayram dışında düğün adetlerinde de yerini almaktadır. Ailesinin evinden çıkıp kendi evine giden geline evinin bereketli olması anlamında ekmek verilmektedir. Adından da anlaşılacağı üzere içerisinde damla sakızı, karanfil, şeker, maya, un ve tuz bulunmaktadır. Bayram için hazırlandığında ise karanfil dövülerek içerisine eklenmektedir. Berrak ve aromatik bir ürün olan sakız, koku, tat ve aroma özelliklerinden dolayı Türk mutfağında yemek ve

içeceklerde baharat ve ana madde olarak da yer almaktadır. Bereketin, bolluğun ve baht açıklığının sembolü olan ekmek, aynı zamanda geçiş dönemlerinde (doğum, evlenme ve ölüm), bayramlarda ve kandillerde de bereket sağlamak amacıyla kullanılan bir besindir. Ekmek ile birlikte ekmek yapımında kullanılan tuz, buğday, buğdayın öğütülmüş hali olan un da manevi anlamlar yüklenmiş yiyeceklerdir. Bu zelliklerinin yanında karanfil hazmı kolaylaştırması mideyi yormayarak hazımsızlığı engellemesi ve güzel kokusuyla tercih edilmektedir.

Fotoğraf 1:Karanfilli Damla Sakızlı Ekmek.

b) Ekşi Mayalı Ekmek

Hamur ekşi maya ile hazırlanır, dinlendirilir, Dinlendikten sonra koparılarak yuvarlak şekil verilerek fırında pişirilmektedir. Bu süreçte hanımlar birbirlerine destek olarak sırasıyla ekmeklerini pişirmektedir. Günümüzde bayramlarda mutlaka yapılan ekmek, önceden düğün gününün haberini vermek için de yapılır, birer dilim kesilip erkek tarafından gelen helva üzerine konularak dağıtılmış. Böylelikle düğün yeri ve günü akrabalara duyurulmuş.

Fotoğraf 2: ekşi mayalı ekmek

Tarhana Çorbası

Her ülkenin yemek kültürü ve beslenmesinde önemli olan ve o ülkeye özgü olarak bilinen bazı geleneksel yiyecek ve içecekler bulunmaktadır. Tarhana da bu yiyeceklere örnek olarak gösterilebilir. Ova köyde özellikle Ramazan bayramında bu tarhana çorbası yapılmaktadır. Ramazan ayı boyunca bu çorba içilmektedir. Bayram dışında soğuk algınlığı için de bu çorba tüketilmektedir. Çorba için öncelikle “tarhana kokusu” denilen kırk çeşit baharattan oluşan toz karışımı, biraz ekşimiş yoğurt ve biraz un gerekmektedir. Çorbada en baskın olan baharat zencefil, tarçın ve karabiberdir. Özellikle yağsız pişirilmektedir.

Fotoğraf 3: tarhana çorbası hamuru

Fotoğraf 4: tarhana çorbası pişmiş hali

c) Sütü Çorba

Hayvancılığın oldukça yaygın olduğu Ova köyde süt çorbası mideyi rahatlatmak amacıyla bayramlarda pişirilen yemeklerden biridir. Pirinç, süt, biraz tuz ve su kullanılan malzemelerdir.

Fotoğraf 5:sütü çorba

d) Tavuklu Çorba

Ova köyde hemen hemen herkes tavuk beslemektedir. Genellikle düğün ve sünnet düğünlerinde ikram edilen tavuk çorbası bayramlarda da severek içilmektedir. Doyurucu ve besleyicidir. Yoğurt, yumurta ve un ile terbiye edilmektedir. Tavuk suyu, su, arpa veya tel şehriye, didilmiş tavuk ve nohut eklenerek yapılmaktadır.

e) Tavuklu Sini Mantısı

Geleneksel Türk mutfağında önemli bir yeri olan mantı günümüze kadar gelen misafire ikram edilen yemeklerden biridir. Buğday ile elde edilen un Anadolu'da her zaman bolluk ve bereketin simgesi olmuştur. Bu sebeple evde her zaman bulundurulması gereken ve bittiğinde de en kısa zamanda alınması önem taşıyan yiyecektir (Şenesen,2011). Un ile yapılan mantı da kıymet verilen yiyeceklerdendir. Bayramdan birkaç gün önce köyün hünerli kadınları toplanır, büyük kaplarda yoğrulmuş hamurlarla imece usulü yufkalar açılır, bu hamurlarla mantı yapılır. Hamuru yoğururken sıçraması, dökülüp saçılması bolluk- bereketin geleceğinin göstergesi olarak görülmektedir. Tavuk eti ile yapılan sini mantısı, Ramazan bayramlarında yapılmaktadır. Misafirler yer sofrasında oturur, mantı sinisi ortaya konularak yenir. İç harcında tavuk, soğan ve salça bulunmaktadır.

Fotoğraf 6: tavuklu sini mantısı

f) Kuru Fasulye

Balıkesir'in mutfağında önemli yer alan bir yemektir. Bir gece önceden ıslatılıp, ertesi gün pişirilen bir yemektir. Günlük hayatta her zaman tüketilen yemek bayramlarda da mutlaka pişirilen yemeklerdendir.

h) Kapama Pilavı

Geçmiş zamanlarda Ova köyde gelinler Ramazan ayı süresince sahuraya kadar yemek hazırlığı yaparlarmış. Sahurun son gününde ise gelinlerin pirinç ve tavuktan yapılan kapama pilavını yapmaları adettenmiş. Sofraya getirirken pilavın ortasına bir kaşık saplar, kayınpederine yemeği sunarmış. Bu davranış, gelinin sahur hazırlaması karşılığında "pilavlık istemek" manasına gelirmiş. Kayınpederi (veya evin en

büyüğü) gelinin gönlünü hoş etmek, memnun olduğunu belirtmek amacıyla ve gelenek gereği geline harçlık verilmiştir.

Fotoğraf 7: kapama pilavı

Fotoğraf 8: kapama pilavı

i) İmam Bayıldı

Patlıcan, soğan, sarımsak, domates ve baharatlarla harmanlanan zeytinyağlı bir yemektir. Hem günlük hem de bayramlarda yapılan yemekler arasındadır. Patlıcan bütün olarak kızartılır içine hazırlana harç konulur. Arzuya göre harcın içine kıyma veya tavuk eklenebilir.

j) Koca Kulak Hamuru

Açılan hamurun içerisine hazırlanan iç konulup haşlanır. Nohutlu, kıymalı, lorlu (eşimik) yapılmaktadır. Lorla yapılan kesikli denilmektedir. Ova köyde bayramlarda mutlaka yapılan yemeklerdir.

k) Yaprak Sarması

Asma yaprağının içerisine; pirinç, soğan ve çeşitli baharatlar eklenerek hazırlanan iç malzemenin, yaprağa koyulup sarılmasıyla yapılan bir yemektir. Sarması vakit alan bir yemek olduğu için komşularla birlikte hazırlanır ve bayram günü pişirilir. Herkes tarafından çok sevilmesiyle tercih edilir bu sebeple her iki bayram da yaprak sarması pişirilmektedir.

l) Ciğer

Kurban bayramı sabahı kurban kesilince ilk olarak kurbanın ciğeri pişirilir. Kahvaltı sofrasına konulur. Bunun yanında Kurban Bayramında kesilen kurbanın etinden yapılan yemekler misafirlere mutlaka ikram edilir. Kavurma ve yahniler de yapılan yemekler arasındadır.

m) Ispanaklı Börek

Köyde tarımsal yapının da etkisiyle hamur işleri tüketimi oldukça yaygındır. Buğday unundan yapılmış olan hamurun ince olarak açılması ile yapılmaktadır. Daha çok tercih edilmesi ve bereketli olması sebebiyle köyde ıspanaklı bayramlarda yapılmaktadır. Açılan hamurun üzerine soğan, ıspanak ve çeşitli baharatlarla hazırlanan harç dökülür üzerine tekrar hamur yayılır bu işlem birkaç defa tekrarlanır en son üzerine yoğurt, yumurta yağ karışımı dökülür ve fırına verilir. Misafirlere sunulur.

n) İncir Tatlısı

Bilindiği üzere Türklerde tıpkı üzüm, nar, kavun, karpuz, buğday başağı gibi iri taneli meyvelerden olan incir kutsallık, varlık, güç, bilgelik, doğurganlık, verimlilik, bereketin ve bolluğun simgesidir (Gültekin, 2008: 24). Bu anlamlarından dolayı İncir tatlısı Ramazan ve Kurban Bayramlarında en çok yapılan bir tatlıdır. Haşlanmış incirin içerisine ceviz doldurulur, kaynamış şekerli süt sınıye dökülür ve fırında pişirilir.

Fotoğraf 9: incir tatlısı

o) Maviş Tatlısı

Yumurta, yoğurt, yağ, karbonat ve un hamur haline getirilir. Ceviz büyüklüğünde parçalara ayrılır, oklava ile açılır ve kare halinde kesilir, kareler tam ortadan büzülerek fiyonk şekline getirilir ve kızgın yağa atılır, yağdan çıkarılan hamurlar soğuk şerbet içine konulur. Tatlılar şerbeti çektikten sonra bayramlarda yemekten sonra yenilir. Balıkesir genelinde yapılan bu tatlının ismi “Mafış”tır. Fakat Ova köyde “Maviş” olarak anılmaktadır.

Fotoğraf 10: Maviş tatlısı

ö) Kadın Göbeği

Tereyağı, yumurta, şeker, kabartma tozu ve un ile hazırlanan hamur yağda kızartılır ve sonra şerbetlenir. Bayramlarda tercih edilen tatlılardan biridir.

p) Baklava

Baklava Türk, Orta Doğu, Balkan ve Güney Asya mutfaklarında yer etmiş önemli bir hamur tatlısıdır. Doğal

malzemelerle, ince hamurun serilmesiyle, içine bol fıstık veya ceviz konulup pişirilerek yapılmaktadır. Ülkemizin hemen yerinde yapılan baklava, bayramlarda mutlaka yapılan bir tatlıdır. Ova köyde özellikle baklava, komşular ile yardımlaşarak yapılmaktadır. Köyde bayramlarda misafirlere en çok ikram edilen tatlıdır. Un, yumurta, yağ ve süt karıştırılıp yoğrulur, küçük bezelere ayrılır, bezeler nişastalanarak oklava ile açılır tepsiye serilir aralarına ceviz veya fıstık serpiştirilir ve güzelce kesimi yapılır. En üstüne yağ eritilerek kızarması için fırına sürülür. Soğuyan şerbet fırından çıkan baklavaya gezdirilir dinlenince ikram edilir.

Fotoğraf 7: Baklava

r) Höşmerim

Höşmerim tatlısı Balıkesir ili ile özdeşleşmiş bir tatlıdır. Höşmerim tatlısı 31.07.2015 tarihinde coğrafi tescil belgesi Mahreç işareti almış bir üründür. Geleneksel olarak Balıkesir'in hemen her yerinde yapılan bu tatlı Ova köyde de bayramlarda sıkça yapılan bir lezzettir. Köyde peynir çeşitliğinin fazladır. Bu yüzden Höşmerim tatlısında kullanılan

Höşmerim tatlısının en bilinen hikayesini köylüler şöyle aktarır: yokluk çekilen zamanlarda eşinin tatlı yapmasını istemesi sonucu evinde sadece peynir, irmik, süt ve yumurta olan kadın bir karışım hazırlamış ve beyine ikram etmiş. Sonrasında tadının lezzetli olup olmadığını öğrenmek için, beyine “hoş mı erim” diyerek sormuş. Geçmişten günümüze kulaktan kulağa anlatılarak bu tatlının “Höşmerim” olarak yerleşmiştir. Öyle ki Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde yer

alan bu tatlıyı Evliya Çelebi ilk olarak Trabzon'da görüldüğü ve oradan Balıkesir'e geçtiğini belirtir.

Fotoğraf 12: Höşmerim

Sonuç

Topluluklar kardeşçe yaşamayı, bütünlüğü, acıyı ve tatlıyı paylaşmayı özümsemiştiği zaman millet olmayı başarabilirler. Millet olmak bir beden olmak gibidir. İşte bu bedenin çalışmasını sağlayan damarların en önemlilerinden biride bayramlarıdır. Ova köyde bayramlar vesilesiyle insanlar eğlenir, yardımlaşır ve birlikteliği özümsemektedir. Bu haliyle bayramlar tüm Müslüman ülkelerde olduğu gibi Ova köyde de, insanlar arasındaki karşılıklı sevgi ve saygının perçinlediği, insanların birbirleri ile olan dargınlıklarını unuttukları, barıştıkları, kardeşçe kucaklaştıkları gündür. Aynı şekilde bayramlar, milli ve dini duyguların, inançların, örf ve adetlerin uygulandığı, sergilendiği, bir toplumda millet olma şuurunun şekillendiği, kuvvetlendiği günlerdir. Yapılan araştırmada köy halkının milletleri ayakta tutan en önemli unsurlardan birisi olarak dinî bayramları benimsediği, kültürlerine sahip çıktıkları görülmüştür. Ramazan ayında yapılan ibadetlere diğer aylara göre daha çok sevap verileceğine inanarak ibadetlerine ve insan ilişkilerine dikkat ettikleri gözlemlenmiştir. Bayramlara duyulan saygı, sevgi ve hürmetle köy halkı hazırlıklarını yapmaktadır. Mutfak kültürü de bu doğrultuda şekillenmiştir. Hamarat hanımlar bir araya gelir, birbirlerine yardım edecek şekilde hazırlıklara başlarlar. Olmazsa olmaz ekmelerini, tarhanalarını, mantılarını, baklava

ve hoşmerim tatlılarını hep birlikte günler öncesinden yaparlar. Kendi kültürleri içerisinde olan yemeklerini bayramlarda hem kendileri yer hem de misafirlerine ikramlarda bulunurlar. Birlik ve beraberliği simgeleyen yer sofrasında yemeklerini bir arada ve tek tabaktan yerler. Bu bağlamda kültürel miras olarak kabul edilen yiyeceklerin aktarımı da sağlanmaktadır.

Kültürel miras niteliğindeki yöresel yiyeceklerin bölgede yaşatıldığının bir örneği olarak Balıkesir Ova köy pilot bölge seçilmiştir. Balıkesir civar köylerinin hepsinde yöreye özgü lezzetler bulunmakta ve bayram, düğün, ölüm gibi özel günlerde yöresel yemekler yapılarak yaşatılmaya devam etmektedir. Bayramları af ve mağfiret, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, bolluk ve bereket günleri olarak önemsemişlerdir. Balıkesir coğrafyası ile özel günlerde hem yiyecekleri, hem giyim kuşamları hem de adetleri bakımından korunması ve aktarılması gereken kültürel mirasa katkıda bulunur. Bu kapsamda Ova köy ve civar köyler SOKÜM kapsamında değerlendirilebilecek alanlardır.

Kaynaklar

- Akkor, Ö. (2022). Balıkesir Gastronomi Atlası. Ketebe yayınları.
- Arslan, İ. (2007). XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İmamlar, Muhtarlar ve Köylüler: Balıkesir Örneği. Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- Beşirli, H. (2010). Yemek, Kültür ve Kimlik. *Millî Folklor*. S. 87: 159- 169.
- Bozok, D. ve Kahraman, K. (2015). Kırsal Turizmde Yöresel Yemek Kültürünün Rolü: Balıkesir. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5 (1): 85-90.
- Çapar, G., Yenipınar, U. (2016). Somut Olmayan Kültürel Miras Kaynağı Olarak Yöresel Yiyeceklerin Turizm Endüstrisinde Kullanılması, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, S. 4. 100-104.
- Demirelma, B. (2021). Geleneksel Türk Halk Bayramları Üzerine Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Ermeçli, S. (2022). Anadolu Sahası Türk Kültüründe Törenselleşen Yemekler. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Gültekin, R. (2008). Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi, *Turkish Studies*, Volume 3/5.

- Halıcı, N. (1997). Anadolu bayramlarında beyaz renkler. Türk mutfak kültürü üzerine araştırmalar. Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı: 65-67.
- Halıcı, N. (1999). Siniden Tepsie, Klasik Türk Mutfağı. İstanbul: Numune Matbaacılık Lt. Şti. İstanbul.
- İslah, İ. (2012). Türklerde Bayram. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Karakuş, H. ve Demirel, H. (2023). Balıkesir Yeme İçme Kültürü ve Değişimi Üzerine Bir Alan Araştırması. *Turizm ve Gastronomi Çalışmaları Dergisi*, (2): 1383-1404.
- Kurt, B. (2020). Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarından Yöresel Yiyecekler: Kınalı Ekmek. *Motif Akademi Halk Bilim Dergisi*, Cilt:13, Sayı:29: 20-32.
- Oğuz, M.Ö., Kösemek, M., Çiçekoğlu N., Yıldız, T., (2012). Türkiye’de 2011 Yılında Yaşayan Ramazan ve Kurban Bayramı Geleneksel Kutlamaları. Gazi Üniversitesi, Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi. 2-17.
- Oğuz, M., Ö. (2021). Halk Biliminde Koruma Yaklaşımları Ve SOKÜM Sözleşmesi’nde Kuşaktan Kuşağa Aktarım. *Milli Folklor*, 17: 5-15.
- Oral, A. (2023). Balıkesir Güneydoğu Kırsal Alanında Yöresel Mutfak Kültürünün Analizi ve Gastronomi Turizmine Kazandırılması. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Sağır, A. (2016). Ölüm Sosyolojisi Bağlamında Yemek, Cenaze Ve Ölümün Sofra Pratikleri Üzerine. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20 (1): 271-298.
- Sönmez, T. (2016). Geleneksel Bayramların Halk Hayatındaki Rolü. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*. (7): 143-147.
- Şenesen, R. (2011). Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalar. CIU CYPRUS University, *Folklor Edebiyat*, S. 66. (209-225).
- Şentürk, A. (2021). Milletleşmede ve Çağdaşlaşmada Milli Bayram Kutlamalarının Rolü: Isparta Örneği. SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. (54). 178-198.
- Türkoğlu, T., Sandıkcı, M. ve Saraç Ö. (2022). Adıyaman Bayram Taplamasının Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Değerlendirilmesi. *TÜBA-KED*: 215-225.
- Uzel, A.R. (2018). Geleneksel Mutfak Kültürü ve Tarımsal Ürün Çeşitliliğinin Üniversite Öğrencileri Beslenme Durumu Üzerine Etkisi. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 55 (1): 37-44.
- Zweig, S. (2021). Asırlık Tariflerle Türk Mutfağı. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

İnternet Kaynakları

<http://www.maplandia.com/turkey/balikesir/ovakoy/> (Son Erişim Tarihi: 20.10.2023).

KAYNAK KİŞİLER

Murad Çanakçı

Ahmet Aytemur

Adile Çolpan

Bahriye Aytemur

Sibel Karateke

Selda Bayar

Selda Sertdil

Seher Ekmen

Semanur Aytemur Yılmaz

Kader Karaman

Zeynep Çalışkan

Perihan Çanakçı

BANDIRMA FÜZE KULÜBÜ GERÇEĞİ

Erol ÜNAL*

Giriş

Türkiye'nin uzaya ilk füze gönderme denemesinin Balıkesir'in kazası Bandırma'da yapıldığını biliyor muydunuz?

Bandırma Füze Kulübü 1957'de lise gençleri tarafından **'Bandırma Lisesi Feza Araştırma Kolu'** olarak kurulmuş, 1960'da gençler liseyi bitirince **'Füze Kültür Kulübü'** olarak dernekleşmiş, 1964'de **'Bandırma Havacılık Astronomi Roket Kulübü'**, 1966'da **'Havacılık ve Uzay Araştırma Derneği'** ismini almış, Ancak halk arasında **'Bandırma Füze Kulübü'** olarak tanınıyor.

Bandırma Füze Kulübü'nün kurucularından Güngör Gezer oluşumu şöyle anlatır; *"1955'de Halit Kwanç'ın uzay konusundaki Milliyet'te yayınlanan seri röportajları beni, ortaokuldaki birkaç arkadaşımı füzeler üzerinde çalışmaya teşvik etti. Artuğ Sayiner, Ali Osman Caran ve Adnan Zambak ile havacılık çalışmalarına başladık. Bu konuda ne bulduysak okuduk. Yurtdışından kitap, mecmualar getirttik. Bütün harçlığımızı bunlara sarf ediyorduk. Ali Osman Caran'ın evinin bahçesindeki küçük kulübede 30cm. uzunluğunda roket yaptık. Roketi mavzer kurşununun üstüne monte edilip ateşlenince 50m. irtifaya ulaştı. İkinci denemeyi yakıt olarak benzin buharı, oksijen kullandığımız daha büyük roketle yaptık. O yıllarda ortaokulda Uzay, Füzeler, Roketler konularında verdiğimiz konferanslarla ilgi çekip, takdir topladık. 1957'den sonra çalışmalarımızı Bandırma Şehit Mehmet Günenç Lisesinde Matematik Öğretmenimiz Tahsin Çizenel ve Fizik Öğretmenimiz Selahattin Örgen'in yardımlarıyla geliştirdik."*

* sibilistanbul@gmail.com

Bir füze denemesi yapıldı, İlhan Demirel, Milliyet Gazetesi, 11 Ekim 1959

1. Gençler 10 Ekim 1959 Cumartesi 16:15'te, 100 cm. boyunda, 10 cm. çapında, 3 kg. ağırlığında 'Bernark' tipi füzeyi elektronik bir kontrol aracıyla vasıtasıyla rampadan fırlatırlar. Naftalin, barut ve nitrogliserin karışımı bir yakıtla havalanan füze 40 m. kadar yükseğe çıktıktan sonra teknik arıza yüzünden denize düşer. Bu tarihlerde Türkiye'de füze ve roketle ilgilenen bir kuruluş, ya da bir şahıs bulunmamaktadır. (1)
2. İkinci atış denemesi de aynı yıl yapılır, fakat füze ancak 16 m. yükselir. Olumsuz tepkilere rağmen gençler pes etmezler ve üçüncü deneme için hazırlıklara başlarlar. Bu arada gençler feza gemisi projesi maketi üzerinde çalışmaya başlarlar. 1,75 m. boyundaki bir maket yaparak, maket üzerinde devamlı tadilat yaparak yaptıkları planları tamamlayıp dünyadaki diğer roket kulüplerine gönderirler. İçinden çıkamadıkları hesaplamalar için de Fizik Öğretmeni Selahattin Örgen'den yardım isterler. Bu projede feza gemisini hidrojen atomun parçalanması sırasında meydana gelen enerji ile yörüngeye yerleşmesini sağlamasını düşünürler. Projelerini İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'ne gönderme kararı alırlar.

Bandırma'dan aya roket atıldı, Mukbil Öztunalı, Milliyet Gazetesi, 10 Şubat 1966

3. 9 Şubat 1960 Cumartesi öğrenciler lise öğretmenleriyle birlikte üçüncü denemelerini yaparlar. Füzeyi Ay istikametine doğru konuşlandırırılar. Otomatik ateşleme sistemi ve kontrol aleti kullanılarak 1,5 m. boyunda, 10 cm. çapında, iki kademeli füzeyi 750 m. yüksekliğe fırlatmayı başarırlar. Füze bu irtifaa çıktıktan sonra denize düşer. (2)
4. Bu denemenin ardından derneğin bu çalışmaları yabancı basında da büyük yankı uyandırır. Amerika, Hollanda ve İtalya'daki uzay çalışmaları ve roketçilik ile ilgili dergilerde yer alır. Washington Post Gazetesi'nde haber olur. Kulübe Amerika Basın Ataşeliği tarafından gençlerle yapılacak röportajın Amerika'nın Sesi Radyosu'nda yayınlanacağı bildirilir. Amerikan Konsolosluğu Basın Ateşesi Bandırma'ya gelir. Haberi duyan gençler bir de füze atışı denemesine hazırlanırlar. Amerika'nın Sesi Radyosu Türkiye mümessili Sadık Hıttay yanında getirdiği ses alma cihazıyla füzecilerle röportaj yapar. Küçük Livatya'da yapılan füze atışı denemesinde fırlatma hatası sonucu ek itme gücü sağlayan jet destekli kalkışta aşırı yüklenen füze infilak eder. Bu ziyaretten sonra birçok temsilciler, dış basın elemanları kulüp hakkında bilgi almak için gelirler ve yapılan konferansları izleyip not alırlar. Gençler bu arada lisede kendi aralarında amatör etkinlikler düzenlerler. Uzay, evren ve uzaylılar konularını tartışırılar. Etkinliklere katılımlar günden güne artar. Okulda ve Bandırma Belediye Salonunda atom enerjisi, dış dünya, roket ve füzeler konularında konferans verirler.

Kurucular Adnan Zambak, Ali Osman Caran, Artuğ Sayiner, Güngör Gezer ve Atilla Yedikardaşlar

5. Bandırma Şehit Mehmet Günenç Lisesi'nden mezun olan Adnan Zambak, Ali Osman Caran, Artuğ Sayiner, Güngör Gezer oluşumu dernekler yasasına uyarak 17 Eylül 1960'da **'Füze Kültür Kulübü'** adıyla dernekleştirirler. Atilla Yedikardaşlar da bu oluşuma katılır.
6. 1961 yılında 'B-T-47' roketini fırlatırlar. Roket 40 m. yükselerek paraşütle iner. Yine aynı yıl attıkları Soorpian tipi 'GK 30' füzesi de 300 m.'de paraşütle dolanıp yere düşer. Bu dönemde Bandırma Hava Üssünden büyük destek görürler. Yaptıkları roketlere o dönemde 6. Ana Jet Üssü Komutanlığı'nda sivil memur olarak çalışan 'Karpas Usta' büyük destek verir. Roketlerinin kaynaklarını yapar. Ekip füze çalışmalarında büyük adımlar atar.

7. 24 Mayıs 1962'de derneğin Ankara Şubesi, o yıllarda Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okuyan Artuğ Sayiner tarafından kurulur. Artuğ Sayiner Başbakan İsmet İnönü'yü ziyaret eder ve yardım için talepte bulunur.

Havada infilâk eden Marmara 1. füzesi 4 dönüm tarlayı yaktı

BANDIRMA. — Gebrinli füze mahlûsünün dîn deneme atışını yaptığı, "marmara" tipindeki Marmara 1. adlı roket, 750-800 metre kadar bir ıfaya çıkması daha sonra infilâk ederek parçalanmıştır. Bir hisse batayımından infilâk eden roketin etrafı yayılan parçaları, ayrıca, 4 dönüm- cü otlu ve çalılarından ibaret bir arazinin de yanmasına sebep olmuştur.

Gebrin 4 kilometre mesafedeki kütüplük- tabaya seminde yapılan bu deneme at- ışı, kalabalık bir meraklı topluluğu tarafından seyredilmekte, 750 gram a- ğırlığındaki mahlûsine otlu katı ya- nıkla yapılan denemede, atılan her metre boy ve 6 santim çapındaki, eğeranmış tipi roket, 3 kilo 50 gram ağırlığında olup, bandırma 6. Hava Üstü atölyelerinde yapılmıştır.

*Havada infilak eden Marmara 1 füzesi 4 dönüm tarlayı yaktı,
Yeni Sabah, 31 Ağustos 1962*

8. 30 Ağustos 1962 Perşembe 16:05'de gençler şehre 5 km. mesafesindeki Küçük Livatya mevkiinde 87 cm. boyunda, 6 cm. çapında, 3,8 kg. ağırlığında, 750 g. nitrogliserin karışımı katı bir yakıtla ateşlenen Sergeant tipindeki 'Marmara 1' roketini fırlatırlar. Kalabalık bir halk kitlesinin seyrettiği roket 25 m. uzunluğundaki telin bir ucuna elektrik vermek suretiyle ateşlenerek fırlatıldıktan sonra 800 m. yüksekliğe ulaşmayı başarır. Bu yükseklikte füzenin ikinci kısmı infilak eder, 200 m. uzağa düşen roketin parçaları ot ve çalılarından oluşan 5 dönümlük bir sahanın yanmasına neden olur. Ancak tarlası yanan çiftçi şikayetçi olmayarak gençleri; "Siz bu vatan için bir şeyler yapıyorsunuz, biz o ağaçları yine dikeriz, siz devam edin. Önemli olan gençlerin bu denemeleri yapmalarıdır" diyerek destekler. (3)

**"Marmara II, Füzesi
feza'da kayboldu**
Bandırmalı gençlerin dîn atıkları
ikinci füze tahminen 15 kilometre
cadar yükseldi ve yere inmedi

*Marmara II Füzesi feza'da kayboldu, Milliyet Gazetesi, 3
Eylül 1962*

9. 2 Eylül 1962 Pazar günü 10:05'de kulüp üyeleri Bandırma'ya 5 km. uzaklıktaki, 3 Jandarma erinin

emniyet tedbiri aldığı, 50'den fazla meraklının izlediği 100 rakımlı Dikilitaş mevkiindeki Yelkenkaya düzlüğünde, 1,13 m. boyunda, 6 cm. çapında ve 5,5 kg. ağırlığındaki 'Marmara 2' roketini altıncı deneme olarak başarıyla fırlatırlar. Roket 50 m. kablo ile uzaktan cereyan vererek elektronik ateşleme ile atılır. Gliserin ve asfalt karışımı Balistite sıvı bir yakıt kullanılan Marmara 2 roketi beş metre çapında ateş çıkartarak, büyük bir duman tabakasının arasından göğe doğru fırlar ve beş saniye içinde bulutlar arasında kaybolur. Roket başlığının Fener Adası'na paraşütle inişi Fener Adası'nda bulunanlar tarafından gözlemlenmiştir. Fırlatılıştaki bulunan gözlemciler roketin 823 m. (2700 fit) yüksekliğe ulaştığını tespit ederler. Bu başarılı fırlatış kulübe amatörler arası füze yarışmasında Amerika, Almanya'dan sonra dünya üçüncülüğünü kazandırır. (4)

10. 11 Ekim 1962 Perşembe günü Bandırma THK binasında sergi açılır. Sergide derneğin yapılan bütün çalışmaları kronolojik bir şekilde çizim ve fotoğraflarla yer alır.
11. 28 Eylül 1962'de kulübün yaptığı açıklamada evvelkilere göre iki misli büyüklüğündeki Marmara 3 roketinin Ekim ayında, muhtemelen 7 Ekim'de 6'ncı Ana Jet Üssüne 2 km. mesafedeki Kayacık Mahallesinin ilerisindeki Pirenlüt kırında veya 600 Evler mevkiinde fırlatacaklarını, bu roketin yılın son denemesi olacağını ve bu roketin en fazla yüksekliğe çıkacak roket olacağını açıklarlar. (5)
12. Bandırma'da roket atışları, sergiler yapılırken aynı dönemde İstanbul'da Kirkor Divarcı adında bir ilkokul mezunu bir kişi de tek başına geliştirdiği roketleriyle Ümraniye sırtlarında peş peşe atış denemeleri yapıyordu. Kirkor Divarcı'nın 19 Eylül 1962 Pazar günü İstanbul Ümraniye'deki roket atışı Hürriyet Gazetesi'nin ilk sayfasında yer alır. Kirkor Divarcı Hürriyet gazetesi vasıtasıyla bundan sonra atacağı roketi Bandırma'da atmak istediğini açıklar. Bu arada Bandırma Füze Kulübü'nün Bandırma'daki çalışmaları da Hürriyet Gazetesi'nin ilgisini çeker. Hürriyet Gazetesi'nden Bandırma Füze Kulübü'ne Kirkor Divarcı ile Bandırma Füze Kulübü'nün Bandırma'da bir füze yarışı yapmaları konusunda bir teklif gelir. Bandırma Füze Kulübü Kirkor Divarcı'nın Bandırma'da atmak istediği roketin kendi roketleri ile birlikte ateşlenmesine muvafakat ederler. Bandırma Füze Kulübü'nün o zamana kadar denemeler

yaptığı alanlar böyle bir yarışa uygun değildir. 6. Ana Jet Üssü Komutanlığı ile görüşülür. 6. Ana Jet Üssü Komutanlığı roket atışlarının Hava Kuvvetlerine ait Bandırma'ya 43 kilometre uzaklıktaki Kızıksa Askeri Atış Sahasında yapılmasına izin verir.

Kirkor'un devrilip infilak eden füzesinin fotoğrafı (Foto Erdem Özcan)

13. 13 Ekim 1962 Cumartesi günü bu özel günü seyretmek isteyen Bandırmalılar, 6 Ana Jet Üssünün ulaşım için tahsis ettiği askeri servis otobüsleriyle Kızıksa askeri atış sahasına getirilir. Yüzlerce davetlinin seyrettiği yarışta Kirkor Divarcı'nın 2,1 m. boyunda, 15 cm. çapında, 32 kg. ağırlığında 'Hürriyet 2' adındaki füzesi saat 11:20'de ateşlenir, fakat füze henüz havalanamadan patlar. Roketin baş kısmı gövdeden ayrılarak havaya fırlar, gövde ise balta ile kesilmiş bir ağaç gibi yana devrilip infilak eder.

6. Ana Jet Üssü Komutanı Hv. Kur. Albay Halim Menteş, Destek Grup Komutanı Hv. Alb. Nazmi Ünal, üst rütbeli

subaylar, Bandırma Lisesi Matematik Öğretmeni Tahsin Çizenel ile Bandırma Füze Kulübü'nün füzesiyle fotoğraf çektirirler.

14. Daha sonra Bandırma Füze Kulübünün 115 cm. boyunda, 7 cm. çapında ve 5 kg. ağırlığındaki 'Marmara 4' füzesi fırlatılır ve 5.415 metreye kadar yükselir. Roket atış rampasından 200 m. ilerde paraşütle yere iner. Bandırma Füze Kulübü bu başarılarından dolayı, 6. Ana Jet Üssü Komutanı Hv. Kur. Albay Halim Menteş tarafından tebrik edilir. (5)
15. Bandırma Füze Kulübü o gece Şehir Kütüphanesinde bu konuda bir konferans verir. Bu başarının ardından Bandırma'da bulunan Kara Kuvvetlerine ait alan öğrencilere tahsis edilir.
16. Bandırma Füze Kulübünde o günden sonra daha büyük ve menzili 15 kilometreye kadar çıkacak roketler üzerinde çalışmaya başlanır. Yaklaşık 8.000 liraya mal olacak bu roket, şimdiye kadar yapılanların en büyüğü olacaktır. Boyu 2,5 m. olan bu roket 'Aga' ismini taşıyacaktır. Ancak bir süre sonra Kara Kuvvetlerine ait alanda çalışan ekibe artık oradan ayrılması gerektiği haberi verilir. Gençler bundan sonra Hava Üssü lojmanının bodrum katında çalışmalara devam eder.
17. Bandırma Füze Kulübünde o günden sonra daha büyük ve menzili 15 kilometreye kadar çıkacak roketler üzerinde çalışmaya başlanır. Yaklaşık 8.000 liraya mal olacak bu roket, şimdiye kadar yapılanların en büyüğü olacaktır. Boyu 2,5 m. olan bu roket 'Aga' ismini taşıyacaktır.
18. Ancak bir süre sonra Kara Kuvvetlerine ait alanda çalışan ekibe artık oradan ayrılması gerektiği haberi verilir. Gençler bundan sonra Hava Üssü lojmanının bodrum katında çalışmalara devam eder.

Artuğ Sayiner açılan sergide Bandırma Kaymakamı Zekai Gümüşdiş, Lise Müdürü Tahsin Çizenel, Bandırma 6. Ana Jet Üssü mensuplarına bilgi verir.

19. 1962'de Türk Hava Kurumunda açılan sergi büyük ilgi görür. İşte bu kadar faaliyetin yapıldığı ve birçok başarının kazanıldığı 1962-1963 yılları bu kulübün dönüm noktasını teşkil etmişti. Gençler gazetelerle yaptıkları röportajlarda yeni projelerinden de bahsederler. 4 metre boyunda ve 3 kademeli olarak hazırlanan ve BHARK 1 adını verdikleri roketin uygun görülmesi halinde 1964 yazında atacaklarını söylerler. İvmesi 4,7 gibi bir rakama erişen bu tip roketle 320 km. menzil sağlandığından, bu roketler Mısır roketleri ile rahatça yarışabilme gücüne sahip olacaktı. Halen 15 km. ile Türkiye'de roket atma rekorunu elinde bulunduran, Amatör Roket Kulüpleri rekor klasmanında 3. olan Bandırma Füze Kulübünün Ankara Şubesi bu proje üzerinde üç ay çalışmıştı. Projenin Başkanlığı'nı Artuğ Sayiner, Elektronik Direktörlüğü'nü Teoman Türkay, Mekanik Şefliği'ni Tumay Üçöz, Plan Şefliği'ni Ayhan Altan, Yakıt Şefliği'ni Erdal Başaran, Hesap Şefliği'ni Muharrem Kubat, Sekreterliği'ni Ali Zeki Öz yapmaktaydı. Kuruculardan Artuğ Sayiner Ankara Hukuk Fakültesine devam ederken hazırladıkları projeleri Ankara'da Genel Kurmay Başkanlığı Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığına gönderir. (6)

Ankaralı bir fare fezaya gidecek, Yılmaz Gümüşbaş, Ulus Gazetesi, 1963

20. Bandırma Füze Kulübü bundan başka iki proje daha geliştirdi. Vega roketinin başlığında bir odacık bulunuyor. Bu odacık ölçü yapacak cihazları taşınacaktı. Bulunduğu yükseklikte havanın basınç, nem ve ısı gibi özelliklerini tespit edecek, roketin son irtifai bulunduktan sonra ve içinde ölçü aletleri bulunan kapsülünü paraşütle attıktan

sonra kapsül yeryüzüne paralel, balistik yol kat ederek inecekti. Arkturus roketi ise 4,2 m. boyunda, 500 kg. ağırlığında ve 150 kg. sıvı halde hidrojen peroksit yakıtla çalışacaktı. İki kademeli olarak gaz jeneratörlü beslemeli çalışacak bu roket yapılan hesaplara göre 150 km. yüksekliğe kadar çıkabilecek, bu roketin başlık kısmına Ankara Hıfzıssıha'dan alınıp özel bir şekilde eğitilecek bir fare yerleştirilecek ve mikrofilm makinesiyle farenin hareketleri tespit edilecekti. Roketin kapsülü içinde fare olduğu halde roketten ayrılarak bir paraşütle toprağa inecek, proje onaylanırsa Hava Kuvvetleri Komutanlığı ile ARGE başkanlığı bu masrafları malzeme ve proje olarak karşılayacak ve roketin yakıtı Ankara'daki Araştırma ve Geliştirme Laboratuvar'ında, gövde kısmı ise Etimesgut Uçak Fabrikasında yapılacaktı. (7)

21. 24 Şubat 1964 Pazartesi günü Kız Meslek Lisesinde konferans verilir. O günden sonra Bandırma Füze Kulübünün başarıları gazetelerde sıkça yer alır. Dernek yöneticileriyle röportajlar yapılır. (8)
22. Füze Kültür Kulübü 1964 yılında **“Bandırma Havacılık Astronomi Roket Kulübü”** (BHARK) ismini alır. 17 Eylül 1964 Cumartesi günü yapılan çalışmaları sergilemek amacıyla büyük bir sergi düzenlerler. Bu sergiye 6. Ana Jet Üssü Komutanı, üst rütbeli subaylar, Kaymakam İbrahim Turanlı ve Belediye Başkanı Sedat Pekel ile şehirden pek çok kimse açılışa katılır. Bu sergi büyük bir takdirle karşılanır. Sergiden sonra yeni roket hazırlıkları yine başlar.
23. 1965 yılında derneğe Milli Savunma Bakanlığı yardım elini uzatmıştı. Milli Savunma Bakanlığı Araştırma ve Geliştirme Dairesi kulübe her türlü yardımı yapıyordu. Ankara Şubesi üyelerinin yaptıkları beş adet roket motoru Bandırma'ya getirilir. 21 Ocak 1966 Cuma günü gelen üç Yüksek Mühendis derneği ilmi yönden denetler. Dernek yılın ikinci sergisini 31 Ocak'ta açar. 5 Şubat 1966'da yapılan Bandırma Havacılık Astronomi Kulübü Genel Kurul toplantısında kulübün ileriye dönük çalışmaları ve hükümetten izin alındığı takdirde küçük bir radyo istasyonu kurulması konuşulur.

Bandırmadan fezalara
uzanacak genç ve fedakar
arkadaşlarım silahlı kuvvetlerin
en temiz, en temiz başarı temennilerini
sunuyorum.

25. 7. 1966 Genelkurmay Bşk.
Orgeneral
C. Tural

Dönemin Genelkurmay Başkanı Cemal Tural derneğin özel defterine; “Bandırmadan fezalara uzanacak genç ve fedakar arkadaşlarıma silahlı kuvvetlerin en temiz başarı temennilerini sunuyorum.” yazarak gençlere desteğini dile getirir.

24. 26 Nisan 1966 Salı günü Bandırma Füze Kulübü Ankara Şubesi mensupları Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ı, 25 Temmuz 1966 günü Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cemal Tural'ı ziyaret ederler ve çalışmaları hakkında bilgi verirler. Cemal Tural gençleri takdir eder ve kulübe parasal yardım yapılmasını ve iki askeri barakanın Bandırma'ya gönderilmesini emreder. Bu yardımlardan büyük bir roket projesi hazırlanır. 1,5 ay sonra Genelkurmay Başkanı Cemal Tural'ın isteği üzerine hazırlanan sıvı yakıtlı projenin teknik resimleri çizilerek ve bilimsel 'MSB Araştırma-Geliştirme' metotlarına uygun olarak hazırlanarak Genelkurmay Başkanlığı'na takdim edilir. Yaklaşık 300.000 lira değerindeki bu projenin Başkanlığını Artuğ Sayiner yapmıştır. Bu arada Milli Savunma Bakanlığı ve Geliştirme Dairesi, Hava Kuvvetleri ve Kara Kuvvetleri ile yapılan temaslar sonucu kulübe teknik yönden her çeşit yardımın yapılacağı bildirir.
25. Bandırma Havacılık Astronomi Kulübü (BHARK) 1966 yılından itibaren **“Havacılık ve Uzay Araştırma Derneği”** (HUZAD) ismini alır. Derneğin Havacılık Şube Başkanlığı, Uzay Araştırma Şube Başkanlığı, Personel Şube Başkanlığı, Yayın ve Propaganda Şube Başkanlığı bulunmaktadır. Havacılık Şubesinde Model Uçak, Paraşüt, Planör ve Motorlu Uçuş gibi bölümleri bulunmaktadır. Uzay Araştırma Şubesinde Uzay Bilimleri Araştırma Grubu, Astronomi Araştırma Grubu, Maket Uçak Araştırma Grubu bulunmaktadır. Personel Şubesi personel işleri, Yayın ve Propaganda Şubesi tanıtım işleriyle meşgul olmaktadır.

26. 2 Şubat 1966 Çarşamba günü Bandırma Kalkındırma Derneği lokalinde açılan 'Havacılık' sergisini günde ortalama 300 kişi ziyaret eder ve gösterilen filmler merakla izlenir. **(9)**
27. 19 Temmuz 1966 tarihinde derneğin üye sayısı 300'ü bulmuştu. 3 Ağustos 1967'de Bandırmaya gelen Genel Genelkurmay Başkanı Cemal Tural Havacılık ve Uzay Araştırma Derneği yöneticileri ile görüşür. Dönemin Genelkurmay Başkanı Cemal Tural derneğin özel defterine; *"Genç füzecilerimizi Bandırmada da kucaklamaktan ve kutlamaktan bahtiyarlık duyduk, başarı dileklerimizi tazeledik"* yazarak gençlere desteğini dile getirir. Defteri Genelkurmay Başkanı Cemal Tural dışında heyette bulunan Genelkurmay Personel Başkanı, 1'nci Hv. Kuvvetleri Komutanı da imzalar.

Bandırma roketçileri dünya birincisi, Sabah, 4 Ekim 1967

28. Eylül 1967'de Bandırma Füze Kulübü'nün fırlattığı ATA 1 Roketi 25 km. irtifaya erişerek Türkiye'nin bu sahadaki yükseklik rekorunu yükseltmiştir. Bu başarılı fırlatış kulübe amatör kulüpler arası füze yarışmasında dünya birinciliğini kazandırmıştı. **(10)**
29. 31 Mayıs günü Ankara'da denemesi yapılan Ordot roketi de başarıya ulaşır. **(11)**

19 Eylül 1973'de Türkkuş'unda A-1 A-2 ve Wake Takımları

30. 70'li yılların ikinci yarısında terör olaylarının tırmanması üzerine roket yapımı çalışmalarını durdurulur ve Model Uçak, Paraşüt, Planör çalışmaları hız kazanır. Dernek 15 Temmuz 1971 Perşembe günü yapılan Türkiye Model Uçak Şampiyonasında Balıkesir ilini temsil etme hakkını kazanır. 1972'de yapılan Model Uçak Şampiyonasına A-1 ve A-2 takımları katılırlar. Etimesgut'ta düzenlenen Türkiye Model Uçak Şampiyonasında Havacılık ve Uzay Araştırma Derneği üçüncü olur. Yarışmacılara THK Türkkuşu Genel Müdürlüğü'nce B sertifikası ve "Milli Lisans" verilir. Kulüp üyeleri 1973'de ve 1974'de yapılan Model Uçak Şampiyonalarına katılırlar. Kıbrıs olayları bu senelerde çalışmaları etkiler. Buna rağmen 8. Türkiye Milli Model Uçak Şampiyonasında takım 4.'ncülüğünü elde edilir. Bu arada Balkan Model Uçak Şampiyonasında ülkemizi temsil etme durumu doğan Bandırma Füze Kulübü'nün çalışmaları bir hayli hızlanmıştı. İmkanlarının bütün zorluklarına rağmen yılmıyorlardı. 3-4 Ağustos 1975'da yapılan Model Uçak Şampiyonasına hazırlanırlar. Bu yarışmada 19 takım arasında 6'ncı olunur. 17-20 Temmuz arasındaki yarışmalara katılma hakkı kazanılır.

Paraşüt ekibi Eskişehir İnönü'deki Türkkuşu tesislerinde

31. Kulüp paraşüt ekibi kurmuştur. Lise öğrencilerinden kurulu bu ekip Eskişehir İnönü'deki Türkkuşu tesislerinde

açılan Türkiye Paraşüt Şampiyonasına katılır. 19 Eylül 1973'deki 7. dönem paraşüt kursuna Çetin Tuna ve Mehmet Demirbilek katılır, kursta 3'er atlayış yaparlar. Havacılık ve Uzay Araştırma Derneği'nin ilk planörcüleri Çetin Tuna ve Aytekin Kaçar 1976 Ağustos ayında 30 kursiyerin bulunduğu Planör kampına katılır. Bu yıllarda dernek üyeleri arasından 75 Model Uçak'çı, 60 Paraşüt'çü, beş Planör'cü sertifika alır. Model Uçak, Paraşüt, Planör ve Yamaç Paraşütü eğitimleri kulüp bünyesinde de yapılır. Paraşüt eğitimine katılan öğrencilere paraşüt diplomaları verilir.

32. 1973 yılında Türkiye'nin uzay ve roketçilik alanında çalışan tek organı olan dernek THK'dan talep ettiği maddi desteği alır. Bu arada Amerikan elçiliğinden gelen bir yazıyla Amerikan Havacılık ve Uzay Dairesinin (NASA) derneğe gerekli yardımları yapacağını bildirilir.
33. 13 Nisan 1976'da Havacılık ve Uzay Araştırma Derneği (HUZAD) ve Türk Hava Kurumu (THK) Belediye Düğün Salonunda ortaklaşa Havacılık Sergisi açarlar. Serginin açılışı Pilot Süleyman Tuna yapar. Sergi çok beğenilir. 1977'de bir sergi daha açılır. Sergide kronolojik bir şekilde derneğin çalışmaları panolarda yer alır.
34. Havacılık ve Uzay Araştırma Derneği'nin Artuğ Sayiner, Nihat Çakır, Ümit Zafer, Sezgin Çelen, Kemal Kanat ve Yücel Kozaklı adlı 6 üyesi dernek bünyesinde yapılan model uçak yarışmasında derece alır. Derece alan üyeler Türk Hava Kurumu Genel Başkanlığınca sertifika ile taltif edilirler. Bu 6 üye Türk Hava Kurumu Genel Başkanlığınca açılacak model uçak şampiyonasına katılma hakkı elde ederler. **(12)**
35. Senenin sonuna doğru THK binasının açılış günü burada bir sergi yapılır. THK Genel Başkanı Yılmaz Oral, Bandırma 6. Ana jet Üssü komutanı Sevinç Pınar sergiye gelenler arasındaydı. Açılıştan sonra binayı gezenler mecburen sergiyi de ziyaret ederler. Şehrin ileri gelenleri bir taraftan sergiyi geziyor ve bir taraftan da çalışmalar hakkında bilgi alıyorlardı. Sergiye gezen misafirler çalışmalar karşısında donakalmışlardı. Dernekten haberdar olmalarına rağmen böylesine bir çalışmayı göreceklerini zannetmemişlerdi. Sergiyi gezenler serginin her köşesiyle yakından ilgilenirler. 1986'da THK ile ortaklaşa bir sergide açarlar. Sergide üyelerin yaptığı maket uçaklar da yer alır. Artuğ Sayiner; *"54 yılı aşkın*

çalışmalarını aralıksız sürdüren bir derneğiz. Türkiye'nin, en eski havacılık derneği konumundayız.” dedi. (13)

36. O güne kadar takriben 50 adet roket denemesi yapılır. Bandırma Füze Kulübü attığı roketlerin yakıtları konusunda başarılı olmuş ve takriben 8 adet roket yakıtı bulmuştur. Ayrıca Elektronik Yönetici olan Yaşar Naci Değirmenci tarafından geliştirilen uzaktan kumandalı idare sistemi önemli olup tamamen yerli malzemelerden yapılmıştı. 1989'da Huzad Model Uçak Ekibi Türkiye Şampiyonasına hazırlanıyordu. (14)

Bandırmaya Uzak Okulu açılacak, İlk Haber Gazetesi, 2014

37. Dernek Başkanı Artuğ Sayiner'in en büyük hayali Bandırmada bir Uzak Okulu açılmasıydı. (15)
38. Bandırma Füze Kulübü kurucularından, senelerce derneğin başkanlık görevini sürdüren Artuğ Sayiner 28 Mayıs 2021 günü hayatını kaybeder.

Sonuç

Avrupa Ortaçağ'ın alacakaranlıkları içinde bocalarken bir Türk Galata Kulesi'nden kendini boşluğa bırakmış ve Üsküdar Doğancılar Meydanı'na inmişti. Mehmet Çelebi'nin asırlarca önce gösterdiği bu cesaret insanoğlunu yeni ufuklara yönlendirdi ve asırlarca sonra aynı neslin torunları ufak bir Anadolu kasabasında, Bandırma'da bir roket kulübü kurarak, dedelerinin açmış olduğu yolda emin adımlar attılar.

Ülkemiz tarihine adını altın harflerle yazdırmış ve uzak çalışmaları konusunda döneme damgasını vurmuş Bandırma Füze Kulübü gurur duyacağımız bir gelişimdir.

Dipnotlar / Kaynakça

(1) 4 gencin kurduğu Raket Klübü, Ümit Deniz, Milliyet Gazetesi, 05.10.1959, Bir füze denemesi yapıldı, İlhan Demirel, Milliyet Gazetesi, 11.10.1959.

(2) Bandırma'dan aya roket atıldı, Mukbil Öztunalı, Milliyet Gazetesi, 10.02.1960, Bandırmadan fırlayan füze, Taş köşe yazısı, Çetin Altan, Milliyet, 11.02.1960, Köşe Yazısı, Cevat Fehmi Başkurt, 10.02.1960, Bandırmada bir füze denemesi yapıldı, Milliyet Gazetesi, 14.02.1960.

(3) Bandırmada iki roket fırlatılacak, Mukbil Öztunalı, Milliyet, 15.08.1960, Bandırma Füze Kulübünün attığı bir roket havada patladı ve düştü, Basri Atılganer, Hürriyet, 31.08.1962, Bandırmada füze atıldı, Tasvir Gazetesi, 31.08.1962, Havada infilak eden Marmara 1 füzesi 4 dönüm tarlayı yaktı, Yeni Sabah, 31.08.1962, Marmara 1 roketi beş dönüm çalılığı yaktı, Güngör Gezer, Milliyet 31.08.1962, Marmara füzesi, Akşam Gazetesi, 31.08.1962, Marmara 1 Roketi denemesi, Foto haberler, Milliyet Gazetesi, 01.09.1962, Raket Atıldı. Marmara 1. 800 metreye yükseldi, Gürses Gazetesi, 01.09.1962, Karikatür, Dostlar alışverişte görsün, Altan Erbulak, Yeni Sabah, 1.09.1962, Köşe yazısı, Erol Dalı, 01.09.1962, Fezaya doğru, Sohbet köşe yazısı, Hamdi Varoğlu, 02.09.1962, İster inan ister inanma, Köşe yazısı, Son Posta Gazetesi, 02.09.1962, Üç genç öğrenci, Günlük, Köşe yazısı, Orhan Birgit, Hür Vatan, 02.09.1962..

(4) Bandırmalı gençler dün roket attılar, Dünya Gazetesi, 03 Eylül 1962, Marmara II Füzesi feza'da kayboldu, Milliyet Gazetesi, 03.09.1962, Bandırmalı genç füzeciler dün yeni roketi sekiz yüz metreye fırlattılar, Hürriyet, 03.09.1962, Bandırmada yeni bir füze atıldı, Tasvir Gazetesi, 03.09.1962, Marmara II başarıyla atıldı, Akşam Gazetesi, 03.09.1962, Bandırmada bir füze daha atıldı, Dünya Gazetesi, 03.09.1962, Yazısız Karikatür, Ali Ulvi, Cumhuriyet Gazetesi, 04.09.1962, Marmara 2 bulutlara karıştı, Gürses Gazetesi, 04.09.1962, Füjecilerin büyük başarısı, Ufuk Gazetesi, 04.09.1962, Füjeciler bu sefer başarı kazandılar, Gürses Gazetesi, 04.09.1962.

(5) Marmara 3 Ekim ayında fırlatılacak, Dünya Gazetesi, 30.09.1962, Marmara III atılıyor, Gürses Gazetesi, 5.10.1962, İstanbullu Kirkor da hazırladığı roketini şehrimizde atmak istiyor, Ekspres, 12 .10.1962, Füzelere Yarış. İstanbullu Kirkor roket ile geliyor, Gürses Gazetesi, 12.10.1962, Füzelere atılıyor. Hava Üssünden izin alındı, Gürses Gazetesi, 13.10.1962, Bandırma yarın Cape Canaveral'e dönecek, Dünya Gazetesi, 13.10.1962, Üç roket atılıyor, Gürses Gazetesi, 14.10.1962, Raket Kulübünün faaliyetleri. Bugün bir atış denemesi yapıldı, Ufuk, 14.10.1962, Bandırmada 3 füze denemesi yapıldı, Ancak bir roket, Akşam, 15.10.1962, Bandırmada dün 3 füze atıldı, ikisi yerde infilak etti, Cumhuriyet, 15.10.1962, Füzelere bu sefer yerde infilak etti, Yeni Sabah Gazetesi, 15.10.1962, Kirkor, Bandırma'daki yarışta mağlup oldu, Hürriyet Gazetesi, 15.10.1962, Kirkorun dev roketi olduğu yerde patladı, Tasvir Gazetesi, 15.10.1962, Marmara 4 füzesi atıldı, Milliyet Gazetesi, 15.10.1962, Bandırma dün bir füze atış üssüne döndü, Dünya Gazetesi, 15 .10.1962, Marmara 4 füzesi 5 bin metreye yükseldi, Türk Dili Gazetesi, 16.10.1962, Kirkor başarı sağlayamadı. Pazar günkü Raket denemesi, Ufuk, 16.10.1962, Gençlerimizin başarısı. Kirkor'un roketi yerde patladı, Gürses, 16.10.1962, Kızıksa atış sahasında atılan 3 roketten şehrimiz füjecileri başarı kazandı, Ekspres Gazetesi, 16.10.1962.

(6) Ankara'da 320 km'ye dev roket atılacak, Tercüman Gazetesi, 16 Nisan 1963.

(7) Ankara'da bir fare fezaya gidecek, Yılmaz Gümüşbaş, Ulus Gazetesi, 1963, Roket yarışmasında Bandırmalı gençler, Ali Cem Fenik, Son Havadis, 02.09.1963, Füze Kulübünün büyük projeleri, Gürses Gazetesi, 12.09.1963, Roket Kulübü Hava Kuvvetlerinin yardımı ile, Cumhuriyet Gazetesi, 18.09.1963.

(8) Füze Kulübü Yöneticileri İle Bir Röpörtaj, Erol Ünal, Ufuk Gazetesi, 29.02.1964, Kızlar füzeci oldu. Aya ilk giden kız mı olacak erkek mi?, Erol Ünal, Tercüman, 02.03.1964, Bandırma Füze Kulübü, röportaj, Erol Ünal, Ufuk Gazetesi, 21.04.1964, Bandırma Füze Kulübü, röportaj, Erol Ünal, Doğan Kardeş Dergisi, 07.1964.

(9) Füze kulübünün sergisi ilgi gördü, Doğan Atılğan, Son Gazetesi, 22.07.1966.

(10) Bandırma roketçileri dünya birincisi oldu, Sabah, 4 Ekim 1967.

(11) Bandırmalı Uzacılar Ordut roketinin başarıya ulaşmasından memnurluk duyduklarını açıkladılar, İbrahim Örs, Milliyet, 28.06.1969, Bandırma Roketçilerinin olumlu değişimlerini izlemek, Yılmaz Üner, 7.08.1969.

(12) Bandırma Havacılık ve Uzay Araştırmaları Derneği, Uçantürk Dergisi, 11.1973, Uzay, Havacılık ve Uzay Araştırmaları Derneği Yayını, Fahrettin Ovalı, 05.09. 1978, Model Uçak Sertifikası Aldılar, Milliyet Gazetesi, 12 .08.1981.

(13) HUZAD 24 yıldan bu yana çalışmalarını sürdürüyor, Milliyet, 12.08.1984.

(14) Huzad Model Uçak ekibi Türkiye Şampiyonasına hazırlanıyor, Gürses, 20.04.1989.

(15) Bandırmaya Uzay Okulu açılacak, İlk Haber Gazetesi, 2014, Huzad. Türkiye'nin en eski Havacılık Derneği. Hedef Uzay Okulu açmak, Banses, 8 Şubat 2014.

TARİHTEN GÜNÜMÜZE BALIKESİR VE KOLONYA

Mehmet Serdar ALBAYRAK*

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca insanların kokulara olan ilgisi her zaman olmuş ve zamanla özellikle de güzel kokulara olan ilgi artmıştır. Bu süre zarfında kokular dini amaçlarla, tedavi etme amacıyla, kişisel bakım amacıyla, bir statü ve varlık göstergesi gibi çok farklı amaçlarla kullanılmışlardır.

Parfümlerin kullanımı eski uygarlıklara dayansada bilinen anlamda ilk çıkış terimleri olan “Eau de Cologne” veya daha sonları “Eau de Toilette” olarak da adlandırılan kolonyanın geçmişine bakacak olursak iki farklı tarih ile karşılaşırız. Bunlarda ilki Maria Farina tarafından, 1709 yılında Fransızca adı ile “Eau de Cologne” (Köln Suyu), diğeri ise üretiminin 1792 yılında Almanya’nın Köln şehrinde yaşayan Wilhelm Muelhens tarafından gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Türkiye tarihine göz gezdirecek olursak 1930’lu yıllarda başlayan kolonya üretimi 1970’lerden itibaren Balıkesir ile de özdeşleşen, gün geçtikçe marka tanınırlığı artan bir ürün haline gelmiştir.

Balıkesir’de kolonya sektörünün gelişmesine büyük katkısı olan sebepleri saymaya kalkarsak en başta merkezinin önemli şehirlerarası yolların kavşağında bulunması ve bu ulaşım kolaylığı sayesinde hammadde, ambalaj gibi üretim için gerekli olan malzemelerin temininin rahat sağlanabilmesi denilebilir. Bu sebepler dışında gelişen Türkiye pazarında ihtiyaçlarının değişmesi ve gelişmesi kokulu kozmetik pazarının ihtiyaçlar arasına girmesi ve Balıkesir’li esnafın bunu diğer şehir esnaflarından önce fark etmesi kolonyanın ilklerinden olan Balıkesir’de başlamasına ve çoğalmasına bir sebeptir. Ayrıca ilk başlarda şehrin meşhur ürünü ve şehrin meşhur markası olarak pazarlanan kolonya Türkiye pazarındaki tüketicinin malı benimsemesi ve içine sindirmesi ile tüm ülkeye yayılmış Balıkesir’in meşhurundan Türkiye’nin markası olma yolunu tutmuştur.

* Yüksek Kimya Mühendisi, Esmen Kolonya ve Kimya SAN. A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı, esmen@esmenkimya.com

Kolonya bir veya birden fazla bitkisel, hayvansal veya sentetik esans, koku artırıcı, etil alkol ve suyun belirli oranlarda karıştırılması, havalandırılması, dinlendirilmesi, süzülmesi gibi birçok işlem basamağından oluşan bir üretim sürecine sahiptir.

Günümüzde bölgede 50'ye yakın farklı koku ile üretilen kolonyada hala en çok tercih edilen ve üretilen kokular arasında limon, beyaz zambak ve tütün gibi geleneksek diyebileceğimiz kokular yer almaktadır. Bu kokuların yanı sıra yöremizde çokça yetişen zeytin ve mandalina gibi ürünlerden elde edilen esanslardan üretilen kolonyalar da bölgemize büyük oranda katma değer sağlarken ürün satışlarında yatay bir büyümeye de neden olmuştur.

Kolonya üretim sektöründe faaliyet gösteren firmalar genellikle mikro ve küçük ölçekli işletmeler olsa da Balıkesir bu anlamda bir nevi uzmanlaşarak diğer iller arasından sıyrılmış, köklü geçmişi, sektörel deneyimi, bölgeye has ürünlerden elde edilen esansların da kullanımıyla bölgesel koku çeşitliliği fazla olan merkezi bir konum haline gelmiştir. Başta atölyelerde üretilen ürünler daha sonra farklı ürün gruplarına Balıkesir kokularının eklenip değiştirilmesi sayesinde temizlik sektörü ve kişisel bakım ürünleri sektörüne aktararak gelişimini yatay boyutta genişletmeye devam etmiş, artık atölyelerden fabrikaya geçiş sağlanmış olup endüstriyel ürün sıfatını kazanmıştır.

Balıkesir'de kolonya sektörünün gelişmesine neden olan etmenler arasında şehrin büyük şehirler arasında olmasının rolü büyüktür. Yolculukların eskiden çok uzun sürmesinden dolayı yolcular dinlenme tesislerine uğradıklarında hediyeelik eşya reyonlarında kolonyayı sadece Balıkesir bölgesinde bulunabilmekteydiler. İlerleyen yıllarda ulaşım, satış ağları büyüyünce büyük şehirlere ve ülkenin her yerine dağıtımına çıkması kolonyanın birçok noktada satışının başlamasına neden olmuştur.

Balıkesir'in o dönemdeki esnafı bu ulaşımın kolaylığından kaynaklanan ve yolcuların ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir emtiya ararken bölgenin endemik bitkilerinden faydalanarak insanların kokuya olan özlemini bir ticaret aracı olarak görüp bölgenin endemik bitkileri ve bu bitkilerin adlarını kullanarak farklı kolonya türleri yapmıştır. 1970'lerde zambakla başlamış, Bigadiç ve Sındırgıda yetişen tütünün hatırlatılması için

1980'lerde tütünle devam edilmiştir, 1990'larda ise körfez bölgesinin zeytin ve zeytinyağcılıkta ileri durumda olmasından kaynaklanan bir başka satış kalemi olarak zeytin kolonyası yapılmış ve Türkiye'ye dağıtılmıştır. Havrandaki mandalinaların tüketilmesinde ise kabuklarının hayvan yemi olarak kullanılmasından önce endüstriyel kullanım amacı için mandalina kolonyası yapılmış ve Türkiye'deki tüm diğer kolonyacılar tarafından da bu ürün alınarak hem taklit edilmiş ve hem çoğaltılarak birçok benzer ürün yapılmıştır, bu da Balıkesir esnafının ileri görüşlü olmasından kaynaklanmaktadır.

Devir değiştikçe oluşan yeni istek ve ihtiyaçlar pazarları da değiştirmiştir. Buna göre değişen koku ve ihtiyaçlar, kolonya sektörüne de yön vermiş ve o pazara uyabilmek için günün revaçta olan yabancı parfümlerin esanslarını kullanarak versiyon kokular yapıp farklı kolonya türleri üretmişlerdir. Artık bu kolonyalarda isimlendirme bölgenin endemik bitkilerinin isimleri değil muhtelif alt orta ve son notları farklı olan parfüm kokularının isimleri haline gelmiştir.

Kokunun günümüzde farklı alanlarda yer bulmuş olması özel olma ve kokma gereksiniminin kolonya dışına kaymasından dolayı klasik kolonyadan bebe kolonyasına, splash kolonyaya ve traş kolonyasına kadar bir değişim söz konusu olmuştur, bunun dışında koku artık hayatımızda yumuşatıcılar, deterjanlar, oda kokuları vb gibi birçok alanda gelişimini devam ettirmektedir. Balıkesir'in kokuya olan ilgisi de temizlik ve hijyen sektöründe farklı mamullerin üretilmesi ile 2023'lü senelerde hala devam etmektedir.

Kolonya Balıkesir'in endüstriyel anlamda en tanınmış ürünüdür, Balıkesir gıda ve turizm dışında şöhret değil marka olabilmiş birçok emtiası vardır, zeytininden tütününe, körfez turizmden doğal yaşam alanlarına, kaplıcalara kadar birçok ürün ve deneyimle Balıkesir kendini duyurmaktadır, ama endüstriyel ürünlerde gıda vb ürünleri çıkarırsak elimizde kolonya kalmaktadır.

Zamanla şartların çok değişmiş olması, 1980'lerde revaçta olan kolonyanın Türkiye pazarındaki yerini 2023 de daha da daraltmıştır. Bunun genişletilmesini biz bir görev olarak görüyoruz, çünkü elimizdeki endüstriyel anlamdaki şöhret değil de marka olduğumuz ürün kolonya ise bunun devam etmesi gerekmektedir. Bunun illa kolonya formunda devam

etmesi gerekli olmasa da koku ve Balıkesir özdeşleşmesinin devamı olarak farklı ürünlerde boy göstermesi Balıkesir'in elinde tuttuğu bu endüstriyel markayı kaybetmemesini sağlayacaktır. Ürünleri yatay ve dikey olarak yani hem çeşitlendirerek hem de farklı sektörlere kaydırarak geliştirmek Balıkesir'in birinci önceliği olmalıdır.

Balıkesir tanıtımında yeni alanlar aramaktansa var olan değerleri toparlayıp bölgenin endemik olan hali hazırda daha kullanamadığımız bazı bitki türlerinden faydalanarak kremler, temizlik ürünleri, kimyasal kullanmadan üretilen fitoterapik ilaçlar ve tabi ki kolonya sektöründe kullanılması yeni sektörlerin oluşmasına veya var olanların da büyümesine katkıda bulunabilir.

Esmen A.Ş. günümüzde Balıkesir'in devam eden en eski şirketidir, tarihine Balıkesir'in zambak kolonyası ile başlayıp koku sektöründen koku bilgisini temizlik ürünlerine geçirerek bu misyonunu devam ettiren ve yeni birçok mamul katarak şehir, yöresel ürünler ve firma üçgenini tamamlayıp 3 bacaklı ticari alanı yaratabilmiş şirketlerden bir tanesidir.

1960'larda Balıkesir'de kolonyanın şöhretini artıran ve bu sektörün genişlemesinde çok büyük katkısı olan Esmen piyasanın herhangi bir kokusu değil de yörenin bitkilerini kullanarak bunlara değin kokular yaparak Balıkesir'de kolonya sektörüne destek olabilmış günümüzün en eski firmasıdır. Biz bu misyonu üzerimizde aldığımız için de devam ettirmeyi bir borç olarak görüyoruz.

Esmen 1960-1970'li dönemlerde konusundaki ilk reklamını vermiş işletmelerden bir tanesidir, ayrıca farkındalık yaratabilmek için kamyonlarını pembe ve eflatun renklerde boyayarak bu dikkati artırmak için uğraşmıştır.

EDREMİT TAHTACILARINDA HİDİRELLEZ VE MEZARLIK ZİYARETLERİ

Aysel EYLEM SEMERCİ*

Giriş

Tahtacılar, Anadolu'nun kuzeyinde Balıkesir ve Çanakkale'den güneye doğru Konya, Denizli ve Isparta'dan Mersin, Adana ve Antep'e kadar uzanan, dağlık ve ormanlık alanlarda yaşayan Alevi-Türkmen topluluğudur. "Tahtacılar eskiden tahtacılık işiyle uğraştıkları için bu isimle anılmışlardır" (Yörükân, 2015: 141; Çıblak, 2005a: 30). Balıkesir'in de çeşitli yerlerinde Tahtacı Türkmenleri yaşamaktadır. Mesela Balıkesir merkeze bağlı olan Türkali (Yörükân, 2015: 203), Kepsut'a bağlı Mehmetler, Savaştepe'ye bağlı Kongurca (Çıblak, 2013: 49; Ayhan, 2011: 143), Burhaniye'ye bağlı Tahtacı (Ayhan, 2011: 143) ile Edremit'e bağlı Yassıçalı, Mehmetalan, Çamcı, Arıtaş, Kavlaklar, Hacıhasanlar, Doyran, Tahtakuşlar ve Kızılçukur Tahtacı Türkmenlerinin yerleşim yerleridir (Yörükân, 2015: 203; Çıblak, 2013: 49).

"Tarihteki birtakım siyasî, sosyal ve dinî şartlar Tahtacıların kapalı bir zümre olmasına sebebiyet vermiştir. Onların bu özelliği, yaşam tarzlarının, geleneklerinin ve inançlarının korunup, dış tesirlerden daha az etkilenmesine neden olmuştur" (Kumartaşlıoğlu, 2017: 276). Bu nedenle inceleme alanımız olan Tahtacılar Hıdırellez'e bağlı bazı inanış ve uygulamalar da diğer topluluklara göre oldukça farklılık

* Balıkesir Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi.

gösterir. Edremit'teki Tahtacı Türkmenlerinde Hıdırellez üç gün (6-7-8 Mayıs'ta) kutlanmaktadır.

1. Birinci Gün (6 Mayıs)

6 Mayıs günü sabah erkenden kalkılır, dereye gidilir ve suya girilir. Daha sonra kırlardan çiçekler toplanarak eve dönülür ve toplanan çiçekler evlerin kapılarına asılır. Daha sonra herkes kendi evinde pilav yapar ve herkes yaptığı pilavdan üç veya yedi eve verir, buna da ülüş adı verilir. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11).

2. İkinci Gün (7 Mayıs)

İkinci gün yani 7 Mayıs günü mezarlık ziyaretleri yapılır. O gün sabah erkenden kalkılır ve herkes ölmüş atalarına kurban keser. Daha sonra evde yemekler yapılır ve bunlar mezarlığa götürülür. Yani yeme-içme mezarlıkta yapılır. Orada her sülalenin kendi ocaklığı vardır. Mezarlığa varan insanlar ilk önce varsa yatıra niyaz eder ve daha sonra kendi ocaklığına geçer. Herkes ateşini yakar ve birbirine Türk kahvesi ve çerez (adaklık) ikramında bulunur. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11).

3. Üçüncü Gün (8 Mayıs)

8 Mayıs günü de bütün yatırlara kurban kesilir ve dedelere hayır yapılır. Herkes en yakınında bulunan dedeye gider. Orada da tıpkı mezarlıkta olduğu gibi kahveler pişirilir ve adaklar dağıtılır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11).

Bu çalışmanın konusunu da Edremit'e bağlı Mehmetalan, Yassıçalı, Çamcı, Kavlaklar, Arıtaşı, Hacıhasanlar ve Doyran köylerindeki Tahtacı Türkmenlerinde Hıdırellez'in ikinci günü yapılan mezarlık ziyaretleri ve oradaki bazı inanış ve uygulamalar oluşturmaktadır. Burada kullandığımız bulgular ve fotoğraflar ise saha araştırmasında tespit edilen veriler ile yazılı kaynaklardan elde edilmiştir.

1. HİDİRELLEZ VE MEZARLIK ZİYARETLERİ

Tahtacı Türkmenlerinin Hıdırellez'de yaptıkları bu mezarlık ziyaretleri ve bu ziyaretler esnasında gerçekleştirilen bazı inanış ve uygulamalar diğer toplumlardan oldukça farklılık gösterir. Bu mezar ziyaretlerinin özellikle Hıdırellez'de gerçekleştirilmesinin elbette pek çok anlamı vardır. Tahtacılar

arasındaki bir inanışa göre “Hızır ve İlyas her yıl 6 Mayıs’ta, her yerleşim biriminin mezarlık ve ziyaret yerlerinde bir araya gelir” (Selçuk, 2008: 361-362). İşte bu inanış, Tahtacıların Hıdırellez’de mezarlık ziyaretleri yapmalarının nedenlerinden bir tanesidir.

Diğer bir yandan biz Hıdırellez günü yapılan mezar ziyaretlerinde kutsal zaman ve kutsal mekanın birleştirildiğini de görürüz. “Kutsal zamanlar, her yılın belli dönemlerinde tekrarlanırlar. Zaten kutsal zamanın en temel özelliği de tekrar edilebilir olmasıdır. Herhangi bir ritüelle kutlanan olayın zamanı ne kadar eski olursa olsun şimdiki zamana taşınır ve yeniden gerçekleştirilir. İşte bazı dönemsel bayramlar da kutsal zamanda gerçekleştirilir. Bu dönemsel bayramlar ve bu bayramlarda gerçekleştirilen ritüeller ise her yıl tekrarlanarak kutsal olmayan zamanın kutsal zamana dönüşmesini ve zamanın tamamen yenilenmesini sağlar” (Eliade, 2003: 373-381). Hıdırellez de kışın resmen ölmüş olan doğanın canlanışını yani yeniden doğuşunu kutlama amacıyla her yıl düzenli olarak çeşitli inanış ve uygulamalarla tekrarlanan mevsimlik bir törendir. İşte bu gibi kutsal zamanlar Tanrıyla, ölmüş ataların ruhlarıyla ve tabiat güçleriyle iletişime geçmek için en uygun zamanlardır. “Kutsal mekanlar ise ne kadar çeşitli olsalar da tümünün tek bir ayırt edici özelliği vardır; kutsalla temasa geçmeyi sağlayacak belirli bir mekan olmaları” (Eliade, 2003: 356). Eliade’nin bu tespitinden hareketle mezarlıkların ölmüşlerle yani kutsallarla temasa geçmeyi sağlayan mekanlar olması ve orada gerçekleştirilen bazı inanış ve ritüellerin de o mekanı olağanüstülüklerle kaplaması göz önünde bulundurulduğunda mezarlıkların kutsal mekanlar olduğu açıkça söylenebilir. Tahtacı Türkmenleri de ölmüş atalarıyla temasta bulunmak için Hıdırellez’in ikinci gününü mezarlıkta geçirmektedirler.

2. MEZARLIK ZİYARETLERİNDE ATALAR KÜLTÜNE BAĞLI İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Bu yörede Hıdırellez hazırlıkları bir hafta önceden başlar. Hıdırellez’den birkaç gün önce de herkes mezarlığa gidip kendi yakınlarının mezarını temizler ve isteyenler mezarları çiçeklerle süsler (K1, K5, K10). “Mezarlıkların çiçeklerle, renkli çaputlarla süslü, boyalı ve bakımlı olmasının sebebi de yine atalara duyulan sevgi ve saygıdır” (Eröz, 1990: 325). 7 Mayıs günü herkes sabah erkenden kalkıp kurbanını keser, yemeklerini hazırlar ve mezarlığa gider. Yemek olarak kesilen

kurbanın etinden pişirilir, onun haricinde herkes sarma, börek, dolma ve tatlı gibi yemekler yapar. Bunun yanında çay, kahve, meyve suyu, şerbet, gül suyu, kolonya ve adaklık (çerez) götürülür (K2, K4, K5, K6, K8, K10). Mezarlığa varır varmaz herkes yatır varsa önce yatıra niyaz eder ve daha sonra kendi ocaklığına geçer (K5, K8). Her sülale kendi sofrasını kurar ve yeme- içme başlar. Ayrıca herkes ateşini yakar, kahvesini pişirir ve birbirine ikram eder. Bunun yanında adaklık (çerez) da mutlaka ikram edilir (K1, K2, K4, K5, K6, K8, K10). Yenilen yemeklerden ve dağıtılan adaklıktan mezarın üzerine de birer parça bırakılır (K10). Ayrıca pişirilen Türk kahvesinden ateşin, ocağın üzerine bir damla damlatılır (K10). Hıdırellez'in ikinci günü yapılan mezarlık ziyaretleri halk arasında mezarlık hayrı olarak da geçer (K1, K6). Çünkü o gün yapılan ziyaretlerin amaçlarından biri de ölmüşlerin ruhu için hayır yapmaktır.

Tahtacıların Hıdırellez'de yaptıkları mezarlık ziyaretlerinin amacını Servet Somuncuoğlu'nun Çanakkale'nin Bayramiç İlçesine bağlı Koşuburnu köyünde görüştüğü kaynak şahıslar şu şekilde açıklamaktadır: “Biz ata ruhlarımıza dua ederek onlara ‘Siz rahat uyuyun, ocağınız tütüyor’ diyeceğiz”, “Biz bu geleneği atalarımızdan böyle gördük, yaşadık ve yaşatacağız”, “Hocam, yan köye sorarsanız derler ki ‘mezarlıkta eğleniyorlar’, ama yarın göreceksiniz, biz yılda bir kere onlarla birlikte oluyoruz, hem ölümü hem yaşamı yaşıyoruz orada. Bizimki hem dua, hem de ayrı bir ibadet” (Somuncuoğlu, 2011: 9-102). Kaynak şahısların bu sözlerinden bu mezar ziyaretlerinin asıl amacının ölmüşlerine dua etmek, geleneklerini devam ettirdiklerini onlara göstermek, onların adak ve kurban gibi çeşitli ibadetlerle ruhlarını memnun etmek olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Gittiğimiz bütün köylerde de bu ziyaretleri neden bu şekilde yaptıklarını sorduğumuzda da hemen hemen bütün köylerde “Atalarımızdan böyle gördük, böyle devam ettiriyoruz” (K1, K4, K6, K9) şeklinde benzer cevaplar aldık.

Ayrıca Durkheim'ın Strehlow'dan aktardığına göre bir tören esnasında “yerlilere, bu törenleri belirleyen şeyin ne olduğu sorulduğunda, ortak olarak şu cevabı verirler: Atalarımızın bu şeyleri bu şekilde düzenlemiş olmalarıdır. Bunun için biz de başka şekilde değil bu şekilde yapıyoruz” (Durkheim, 2018: 352). Bu üç örnekten de anlaşıldığı üzere insanların bu törenleri kutlamalarında ve bunların geleneksel hale

gelmesinde yine geçmişe, atalarına ve onların yaptıklarına olan bağlılık söz konusudur.

“Türk kültüründe ölen kişinin herhangi bir şekilde yaşamaya devam ettiğine, geride bıraktıklarıyla ilişkiler kurduğuna, yaşayanlara iyilik ya da kötülüğünün dokunacağına, anılmaya, yiyeceğe ve giyeceğe ihtiyacı olduğuna inanılmıştır” (Örnek, 1988: 93). İşte bu inanış ölmüş atalara olan saygıyı ve bağlılığı da beraberinde getirmiş, insanlar ölmüşlerinin mezarlarını ziyaret ederek, onlara dua ederek, kurban sunarak ve hayırlar yaparak ruhlarını memnun etmeye çalışmış ve onlardan gelebilecek herhangi bir kötülüğe karşı bu şekilde korunmuşlardır. “Atalar, dinsel ve toplumsal buyrukların, gelenek ve adetlerin koruyucuları olarak kabul edilirler. Dolayısıyla bunların yerine getirilmesi onları hoşnut ettiği gibi, tersi de öfkeliendirmekte ve insanların başına çeşitli musibetler gelmesine sebep olmaktadır. İşte bütün bu inanışlar, ata kültürünü oluşturan en önemli etmenlerdir” (Örnek, 1988: 95).

Atalar kültü inancı, kökenini Orta Asya’ya kadar dayandırabileceğimiz Türk kültüründeki en köklü inanışlardan biridir. Tahtacıların Hıdırellez kutlamaları ile eski Türklerin baharı karşılama törenleri arasında sıkı bir benzerlik vardır. “Asya Hunları, Göktürkler, Uygurlar Tu-kiular ve Tabgaçlar gibi eski Türkler de her yılın beşinci ayında kutsal saydıkları yerlere (ata mağaraları, ata mezarları, yüksek tepeler, nehir kenarları) giderek orada Tanrı’ya ve ata ruhlarına kurbanlar sunmuşlardır” (Kafesoğlu, 1997: 304; İnan, 2020: 2; Divitçioğlu, 2000: 90-92; Eröz, 1990: 353; Roux, 1994: 200-201) Zaten günümüzde bu inanış ve uygulamaların din değişse bile özellikle Tahtacı toplumu içerisinde hâlâ inanılarak yaşatılıyor olması bütün bunların ne kadar köklü bir gelenekten geldiğini göstermektedir.

Ayrıca Tahtacı Türkmenleri arasında Hıdırellez’de yapılan bu ziyaretler, ziyaret esnasında gerçekleştirilen yeme-içme, bu yemeklerden ölüye ve ateşe bırakma, kurban sunma gibi inanış ve uygulamalar ile eski Türklerde ölünün ardından üçüncü, yedinci, yirminci, kırkıncı günü ve yıldönümünde yapılan ölü aşı törenleri (Roux, 1994 :234; Harva, 2022: 262-270; İnan, 2020: 191-197) benzerlik gösterse de bu ziyaretlerin tamamı ölünün arkasından belli günlerde yalnızca bir kereliğine yapılan ziyaretlerdir. Bu açıdan bakıldığında her

sene belli bir tarihte tekrar edilen bu ziyaretlerle bir alakası olmadığı anlaşılır.

Hıdırellez’de yemekler yapılması ve yenilmesi hemen hemen her yerde olduğu gibi Edremit’teki Tahtacı Türkmenlerinde de en önemli geleneklerden biridir. Üç gün boyunca her gün çeşitli yemekler yapılır ve yapılan yemekler de komşularla paylaşılır. Özellikle mezarlık ziyaretlerine giderken çeşitli yemeklerin yapılıp oraya götürülmesi ve orada tıpkı ev ortamı gibi herkesin sofralar kurması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum paylaşım, dayanışma, yardımseverlik, birlik ve beraberlik gibi toplu şekilde yemek yenilmesi ve paylaşılması kültürünün zeminini oluşturan değerlerin yanında mezarlıkta olması bakımından ölmüş ataların hatırlanması ve bu kutsal günde onlarla birlikte olma isteğiyle ilişkilendirilmelidir. “Dolayısıyla Hıdırellez, yemeğin etrafında gerçekleşen törensel bir kutlamaya dönüşmektedir” (Sağır, 2021: 209).

“İbadet, belli işlemler ve pratikler aracılığıyla insanın tanrılarla, yüce kudretlerle atalar ve ölülerle bağ kurmasını sağlar. İbadetin belli yerleri (tapınaklar, mezarlıklar, köy alanı, mağaralar vb.), belli zamanları (bayram ve törenler, savaş zamanları, kuraklık vb.) ve kurban, adak, hediye gibi belli şartları vardır” (Örnek, 1988: 78-82). O halde buradaki mezarlık ziyaretleri esnasında karşılaştığımız dua, kurban, hayır, ayin ve tören gibi unsurlar da bu ziyaretlerin asıl amacının ölmüşlere ibadet etmek olduğunu açıkça göstermektedir.

Türklerde insanın öldükten sonra da yaşamaya devam edeceğine, yani ruhunun ölümsüz olduğuna, dolayısıyla yaşayan insanlara faydasının ya da zararının dokunacağına inanıldığından insanlar çok eskilerden beri ölmüş ata ruhlarını çeşitli ibadetlerle memnun etmeye çalışmaktadırlar. Bu ibadetlerden en önemlisi kurbandır. Kurban yalnızca Türk kültüründe ve İslam dininde değil pek çok çeşitli kültür ve dinde de karşımıza çıkan, kökeni çok eskilere dayanan, Tanrı’dan ve kutsal kabul edilen diğer unsurlardan (ağaç, dağ, su, ata ruhu gibi) bir şey istemek, teşekkür etmek, ruhlarını memnun etmek veya onlardan gelebilecek herhangi bir kötülüğe karşı korunmak amacıyla yapılan ibadettir (Bkz. Erginer, 1997). “Mezar başında dönem dönem yapılan bu kurban verme uygulamaları ile düzenli bir şekilde kutlanan bayramlar atalara tapmanın ve onlarla temasa geçmenin vazgeçilmez bir koşuludur” (Roux, 1999: 189).

Ayrıca “kurban ‘ben sana veriyorum, sen de bana ver’ ilkesine dayalıdır” (Örnek, 1988: 89). Dolayısıyla bu ziyaretler esnasında gerçekleştirilen dua etme, kurban kesme, adak dağıtma, hayır yapma gibi uygulamalar, bir bakıma insanlar ve ata ruhları arasındaki karşılıklı bir alışveriş olarak da düşünülebilir.

Türk kültüründe kanlı kurban ve kansız kurban olmak üzere iki çeşit kurban vardır. Kanlı kurban, hayvanların kesilerek kurban edilmesidir. “Kansız kurban (saçı) ise herhangi bir nesnenin, yiyeceğin veya değerli bir eşyanın kutsal kabul edilen yerlere saçılmasıdır” (Örnek, 1988: 88). Edremit Tahtacılarında Hıdırellez’de yapılan bu mezarlık ziyaretlerinde her ikisiyle de karşılaşırız. 7 Mayıs günü sabah herkes önce kurbanını keser. Yalnız her zaman mutlaka erkek cinsi kurban edilir. Ardından kesilen hayvanın eti ister evde ister mezarlıkta pişirilir, sofralar kurulur ve komşularla paylaşarak hep birlikte yenir (K2, K4, K5, K6, K8, K10). Ayrıca kesilen kurbanın etinden, yapılan yemeklerden ve dağıtılan adaklıktan (çerez) mezarın üzerine de bırakılır (K10). Bunlar ölünün ruhu için sunulan kansız kurbanlardır. Bu uygulamanın temelinde “Türkmenlerde, Harezmi Özbeklerinde ve Kırgızlarda olan ölen insanların canını yemeklerle doyurma inancı” (Dıykanbayeva, 2009: 76) da olabilir.

2.1. MEZARLIKLARDAKİ OCAKLARIN ATALAR KÜLTÜYLE İLİŞKİSİ

Hıdırellez’de yapılan bu mezarlık ziyaretlerinde ateş ve ocak da önemli bir yere sahiptir. Mezarlıkta her ailenin kendine ait bir ocağı vardır. Bu nedenle “mezarlıklarda bulunan ocaklar, “aile” ve “soy”u temsil etmekte, her aile bu “aile ocakları” sayesinde ölmüşleriyle iletişime geçebilmektedir” (Duymaz, Şahin, 2008: 122; Duymaz, Kumartaşhoğlu, 2012: 198).

“Türk kültüründe ateş ve ocak yalnızca maddi birer varlık olarak değil, aynı zamanda canlı birer varlık olarak düşünülmüştür. Bunun nedeni ateş ve ocağın kutsal bir ruha sahip olduğuna, bu ruhun da insanların hayatında önemli etkileri olduğuna inanılmasıdır. Bu kutsal ruh iye olarak adlandırılmıştır” (Kumartaşhoğlu, 2016: 86). Dolayısıyla bu ruhun insanlara hem faydasının hem de zararının dokunacağına inanılmış, bu nedenle kanlı veya kansız kurbanlarla doyurulmaya ve memnun edilmeye çalışılmıştır. “Göktürkler, Altaylılar, Teleütler ve Yakutlar da ateşe belli

zamanlarda yiyecek ve içecek sunmuşlar, çeşitli sebeplerle de ateşe kurban takdim etmişlerdir” (Ocak, 2002: 248). Ayrıca “Altay halkları, Moğollar ve Buryatlar yiyip içtikleri yemek ve içkilerden önce ateş ruhuna sunmuşlardır. Çünkü yemeğin ilk lokması veya ilk yudumunun ateşe ait olduğuna inanılmıştır” (Harva, 2022: 192-193).

Diğer bir yandan Türk kültüründe ateş ve ocak kültü ile atalar kültürünün ilişkili olduğuna dair pek çok görüş de vardır. Abdülkadir İnan, ocak kültü ve atalar kültürünün birbiriyle ilişkili olduğunu söyler ve bunu şaman dualarında geçen “atamızın yaktığı ocak” ifadesiyle açıklar (İnan, 2020: 69). Mehmet Eröz de ateş ve ocağa duyulan saygıyı atalara duyulan saygıyla açıklar. “Çünkü ocağın tütmesi, ateşin devamlı şekilde yanması, ataların o ocakta, o yurttta, o çadırda devamlı şekilde bulunması demektir. Yani ata ruhları, ocağın ateşi içinde tecelli eder. Dolayısıyla ocak kültü atalar kültüründen doğmuştur diyebiliriz” (Eröz, 1990: 327). Ayrıca Fuzuli Bayat da “eski Türklerde ocağın, ata ruhlarının bulunduğu yer olduğunu, bu nedenle ateş ve ocağa saçılar sunulduğunu” dile getirir (Bayat, 2021b: 118-119). “Burhaniye’ye bağlı Tahtacı köyünde ekmek yapıldığı zaman undan biraz alınarak fırının önündeki köze atılır. Ateşe, köze atılan unun ölenlere, şehitlere gideceği düşünülür. Bu bilgileri aktaran kaynak şahıs, kendisinin de ateşe unu atarken “Hadi annem, bu da sana gitsin” dediğini anlatmıştır” (Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2012: 195; Kumartaşlıoğlu, 2016: 369). Burhaniye’nin Tahtacı köyünden derlenen bu uygulamadan da ateş ve ocak ruhu ile ata ruhlarının arasında nasıl bir ilişki olduğunu açıkça anlaşılmaktadır. Bütün bunlardan yola çıkarak “evin ve ailenin koruyucusu durumundaki ocak iyesi”, (Duymaz, Kumartaşlıoğlu, 2012: 196-197, Kumartaşlıoğlu, 2016: 368) Türk kültüründe evin ve ailenin koruyucusu olarak kabul edilen babalar/atalar ile bu fonksiyonları açısından özdeşleştirilmiş olabilir. Bu özdeşlik nedeniyle de ateşe ve ocağa takdim edilen sunular, direkt olarak ata ruhuna takdim edilmiş olmaktadır.

Bu mezarlık ziyaretlerinde pişirilen Türk kahvesinden ateşe birkaç damla damlatılır (K10). Ateşe ve ocağa yapılan bu sunular, ateş ve ocak iyesini (ruhunu) doyurmaktan ziyade orada bulunduğu inanılan ata ruhlarının memnun edilmesi ve yaşayanlara herhangi bir kötülüğünün dokunmaması içindir. “Bu durumda ateş ve ocak üç kozmik bölgeyi (yeraltı,

yeryüzü ve gökyüzü) birbirine bağlayarak bunlar arasında geçişi sağlayan simgesel bir merkezdir. İşte bu merkezden ruhlar geçiş yapabildiği gibi insanlar da sundukları saçılarla ruhlarla temasa geçebilirler” (Kumartaşlıoğlu, 2016: 322). Bütün bunlardan hareketle mezarlıkta yapılan bu uygulamalarda ateş ve ocak, insanlar ve ata ruhları arasındaki iletişimi sağlayan aracı pozisyonunda karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Tahtacılar, çok eski yıllardan beri kapalı bir toplum oldukları ve diğer toplumlardan uzakta yaşadıkları için kültürleri de dış tesirlerden daha az etkilenmiştir. Bu nedenle Tahtacıların Hıdırellez kutlamaları da diğer toplumlardan oldukça farklılık gösterir. Mesela Hıdırellez’in ikinci günü (7 Mayıs) yapmış oldukları bu mezarlık ziyaretleri, başka hiçbir toplumda karşımıza çıkmaz. Bu nedenle mezarlık ziyaretlerinin, ziyaret esnasında gerçekleştirilen dua etme, yeme-içme, adak dağıtma ve kurban sunma gibi eski Türk kültüründen izler taşıyan inanış ve uygulamaların Tahtacı toplumu tarafından çok iyi muhafaza edildiğini ve hâlâ canlı bir şekilde yaşatıldığını söyleyebiliriz. Zaten her yıl toplu şekilde düzenli olarak tekrarlanan bu tarz mevsimlik törenler, geleneklerin, inanış ve uygulamaların korunmasını, unutulmamasını ve canlı tutulmasını sağlamaktadır.

Ayrıca bu mezarlık ziyaretleri sıradan bir ziyaret olarak algılanmamalıdır. Çünkü bu ziyaretler, buradaki birtakım inanış ve uygulamalar atalara duyulan saygı, bağlılık ve bu tarz önemli günleri onlarla birlikte geçirme isteğini açık bir şekilde gösterir. Tahtacılar bu kutsal günde atalarını ziyaret etmekte, dua, adak, kurban gibi uygulamalarla da atalarının ruhlarını memnun etmekte, onlardan gelebilecek herhangi bir kötülüğe karşı korunmakta ve bir nevi ibadet etmektedirler. Bütün bunlar da Türk halkının kolektif bilinçaltında yüzyıllardan beri var olan ve hâlâ devam eden atalar kültü inancıyla açıklanabilir. Ayrıca mezarlıkta bulunan ve her sülalenin kendinse ait olan ocaklar da yine ata ruhlarıyla teması sağlayan en önemli unsurdur. İşte bu geleneğin her yıl düzenli olarak tekrar edilmesi de kolektif bilinçaltının dönemsel olarak yenilenmesini ve kültürün sürekliliğini sağlamaktadır.

Kaynaklar

- Bayat, F. (2021b). *Türk Mitolojik Sistemi 2: Kutsal Dişi-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler-İyeler Ve Demonoloji*. Ötüken Neşriyat.
- Çıblak, N. (2005a). *Mersin Tahtacıları: Halkbilim Araştırmaları*. Ürün Yayınları.
- Çıblak, N. (2013). "Tahtacılar Ve Tahtacı Oymaklarına Bağlı Ocakların Yerleşim Alanları". *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 68, 33-54.
- Dıykanbayeva, M. (2009). *Kırgız Atalar Kültü Ve Kırgız Atalar Kültünün Yaşayan Kültüre Etkileri*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Divitçioğlu, S. (2000). *Kök Türkler -Kut, Küç, Ülög-*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Durkheim, E. (2018). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. (Çev.: Fuat Aydın). Eskiyei Yayınları.
- Duymaz, A., Kumartaşlıoğlu, S. (2012). "Kazdağı Tahtacılarında 'Ocak' Kültü". *Kazdağları III. Ulusal Sempozyumu Bildirileri* (Ed.: Prof. Dr. Gülendam Tümen vd.) (193-202). Balıkesir.
- Duymaz, A., Şahin, H. İ. (2008). "Kaz Dağlarında, Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal BilimlerEnstitüsü Dergisi*, (11) 19, 116-126.
- Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. (Çev.: Lale Arslan). Kabcacı Yayınevi.
- Erginer, G. (1997). *Kurban: Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*. Yapı Kredi Yayınları.
- Eröz, M. (1990). *Türkiye'de Alevilik- Bektaşilik*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Harva, U. (2022). *Altay Panteonu -Mitler, Ritüeller, İnançlar Ve Tanrılar-*. (Çev.:Ömer Suveren). Doğukütüphanesi Yayınları.
- İnan, A. (2020). *Tarihte ve Bugün Şamanizm -Materyaller ve Araştırmalar-*. Altınordu Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Milli Kültürü*. Ötüken Neşriyat AŞ.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2016). *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü*. Konya: Kömen Yayınları.
- Kumartaşlıoğlu, S. (2017). "Edremit Ve Burhaniye Tahtacılarında Hıdırellez". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(37), 275-292.
- Ocak, A., Y. (2002). *Alevi-Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İletişim Yayınları.
- Ocak, A., Y. (2019). *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*. Timaş Yayınları.

- Örnek, S. V. (1988). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Roux, J., P. (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (Çev.: Aykut Kazancıgil). İşaret Yayınları.
- Roux, J., P. (1999). *Eskiçağ Ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm*. (Çev.: Aykut Kazancıgil). Kabalıcı Yayınevi.
- Sağır, A. (2016). “Ölüm Sosyolojisi Bağlamında Yemek, Cenaze Ve Ölümün Sofra Pratikleri Üzerine”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 20/1, 271-298.
- Selçuk, A. (2008). *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Somuncuoğlu, S. (2011). “Tahtacılar Kazdağı Erenleri”. *Atlas Dergisi*, 216, 88-106.
- Yörükân, Y. Z., Yörükân, T. (2015). *Anadolu'da Alevîler Ve Tahtacılar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Sözlü Kaynaklar

- K1: Selver Tahtacı, 1975 doğumlu, Edremit (Güre/Yassıçalı), İlkokul mezunu, Ev hanımı.
- K2: Esmâ Altıntaş, 1950 doğumlu, Edremit (Mehmetalan), İlkokul mezunu, Ev hanımı.
- K3: Sabır Ergün, 1932 doğumlu, Edremit (Çamcı), Okula gitmemiş, Ev hanımı.
- K4: Yeter Çetin, 1939 doğumlu, Edremit (Çamcı), Sadece 1. sınıfa gitmiş, Ev hanımı.
- K5: Neslihan Demir, 1963 doğumlu, Edremit (Kavlaklar (Arıtaşı'ndan gelme)), Okula gitmemiş, Ev hanımı.
- K6: Nazlı Patlak, 1962 doğumlu, Edremit (Arıtaşı), Okula gitmemiş, Ev hanımı.
- K7: Bahar Duman, 1942 doğumlu, Edremit (Hacıhasanlar), 40 gün okula gitmiş, Ev hanımı.
- K8: Güllü Gürlek, 1941 doğumlu, Edremit (Doyran), Sadece 1. sınıfa gitmiş, Ev hanımı.
- K9: Teslime Tuncay, 1951 doğumlu, Edremit (Doyran), İlkokul mezunu, Ev hanımı.
- K10: Senem Özbek, 1943 doğumlu, Edremit (Doyran), Okula gitmemiş, Ev hanımı.

KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA AVRUPA MİRAS GÜNLERİ: BALIKESİR ÖRNEĞİ

Sultan Ebru EKİCİ* , Yasemin TEKİN &**

Cevdet AVCIKURT*.**

Giriş

Kültürel miras, bireylerin veya toplumların sahip olduğu somut ve somut olmayan tüm değerlerini, insanların inançlarının, geleneklerinin ve bilgilerinin günümüze kadar ulaşmasını ifade etmektedir (Atalan, 2018: 1700). Kültürel miras kavramı, 20. yüzyıla kadar kültürel maddi varlıkları ve anıtları ifade ederken, sonrasında anlamı genişlemiştir ve somut olmayan unsurları da içermektedir. Kültürel miras, somut ve somut olmayan kültürel miras olarak iki alandan oluşmuştur (Vecco, 2010: 321). Binalar, eserler gibi nesilden nesile aktarılan miras nesneleri somut kültürel mirası ve dil, müzik gibi miras uygulamaları somut olmayan kültürel mirası ifade etmektedir. Tüm bu miras unsurları, toplumların kültürel yapısını şekillendirmesinden dolayı önem taşımaktadır (Harrison, 2010: 9).

Kültürel miras, sadece topluluklara ait olan bir kavram olmayıp insanlığın hafızası olarak değerlendirilmektedir ve evrensel bir nitelik taşımaktadır. Küreselleşen ve sürekli değişen dünyada kültürel miras unsurlarının çeşitli riskler altında olması ve yok olması tehlikesi, bu unsurların korunması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (unesdoc.unesco.org). Kültürün korunması ve geleceğe aktarılması amacı, dünya çapında kültürel iş birliklerini oluşturmuştur. Kültürel ve doğal mirasın korunmasının önemi sebebiyle Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

* Doktora Öğrencisi, Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, ebru.77@hotmail.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, yasemin.tekin@balikesir.edu.tr

*** Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, avcikurt@balikesir.edu.tr

(UNESCO) tarafından 1972 yılında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşme, taraf devletler arasında kültürel mirasları belirleme ve koruma çalışmaları için uluslararası iş birliği ve yardım sisteminin oluşturulmasını amaçlamaktadır (teftis.ktb.gov.tr).

UNESCO'nun 1972 yılında Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi'ni kabul eden 195 adet devlet bulunmaktadır. Türkiye, 1983 yılında bu ülkeler arasına katılmıştır. Dünya Mirası Listesi'nde Dünya Miras Alanı olarak 1199 adet miras bulunmaktadır. Bunlardan 933'ü kültürel, 227'si doğal ve 39'u karma (kültürel ve doğal) miras olarak listede yer almaktadır. Türkiye'nin bu listede 19'u kültürel, 2'si karma olmak üzere toplam 21 miras alanı mevcuttur. Bu listede ilk olarak 1985 yılında Sivas Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası, ardından 2023 yılında ise Ankara Gordion Cami ve Anadolu'nun Ortaçağ dönemi Ahşap Hipostil Cami yer almıştır (unesco.org.tr).

UNESCO 2003 yılında da Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Türkiye, 2006 yılında bu sözleşmeye taraf olmuştur. Sözleşme kapsamında "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi", Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi" ve "Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı" olmak üzere üç liste yer almaktadır. Türkiye'den İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'nde 23 adet unsur, Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde 2 adet unsur olmak üzere somut olmayan kültürel miras listelerinde toplam 25 adet unsur kayıt altına alınmıştır (unesco.org.tr).

Avrupa Konseyi'nin Kültür, Doğa ve Miras bölümü tarafından yürütülen Avrupa Miras Günleri etkinlikleri, 1999 yılından bu yana Avrupa Komisyonu ile Avrupa Konseyi'nin ortak etkinliği olarak düzenlenmektedir ve 50 ülkede kutlanmaktadır. Ülkemizde de 2007 yılından itibaren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde, yerel idareler tarafından "Avrupa Miras Günleri" adı altında kutlamalar yapılmaktadır. Avrupa Miras Günleri, miras olarak alınan kültürü korumak ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla başlayan ve devam eden bir etkinlik olmuştur (kvmgm.ktb.gov.tr). Balıkesir ise, kent kimliğini oluşturan zengin kültürel mirası ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı koordinatörlüğünde yapılan Avrupa Miras Günleri etkinliklerine yerel idareleri ile katılım sağlamaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Avrupa Miras Günleri ve Türkiye

Avrupa Miras Günleri, Avrupa’da yaşayan halkların kutladığı, katılımcı bir kültürel etkinliktir. Avrupa Kültür Sözleşmesi’ni imzalayan devletler, kültürel varlıklarını sergilemek amacıyla Avrupa Miras Günleri etkinliklerinde yer almaktadır. Bu etkinlikler boyunca hem somut hem de somut olmayan kültürel miras öğeleri ön plana çıkarılmaktadır. Her yıl yeni bir tema oluşturulmaktadır. Bu tema, mirasın belirli biçimleri (müzik aletleri, mutfak gelenekleri, bahçe mimarisi, vb.), tarihin belirli dönemleri (Orta Çağ mirası, Barok mirası, vb.) ve toplumun mirasa yaklaşımları (miras ve vatandaşlık, miras ve gençlik, vb.) konularından biri seçilerek oluşturulmaktadır (europeanheritagedays.com).

Avrupa Miras Günleri, Avrupa’nın sahip olduğu kültürel zenginliğinin önemi vurgulamak, farkındalığı arttırmak, kültürel yapıyı bozacak tehditlere karşı bu zenginliğin korunması için dikkat çekmek amaçlarıyla çeşitli etkinliklerle gerçekleştirilmektedir. Bu ortak mirasın değerinin daha iyi anlaşılabilmesi için her yıl 70.000’den fazla etkinlik düzenlenmektedir. Her yıl Eylül ayında düzenlenen etkinlikler, geleneksel olarak yapılan bir etkinlik olabileceği gibi tarihi binalara, anıtlara veya ören yerlerine rehberli ziyaretler, sergiler veya konferanslar olabilmektedir. Etkinlik boyunca Avrupa vatandaşları, tarihi yerleri ücretsiz gezmekte, halka açık tüm tarihi binalarda Avrupa Miras Günleri bayrağı dalgalandırılmaktadır (coe.int).

Türkiye’de Avrupa Miras Günleri etkinliği, ilk olarak 2007 yılında Safranbolu’da kutlanmıştır. “2008 Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı” kapsamında Ankara’da, 2009 yılında “Miras Kapımızda” teması ile Kütahya’da, 2010 yılında “Mirasla Yaşamak” teması ile Antakya’da, 2012 yılında “Yönetim ve Miras” teması ile Ankara’da, 2013 yılında “Kırsal ve Kentsel Mirasın Birlikteliği” teması ile Bursa’da ve 2014 yılında “Geçmişten Günümüze Mozaik Mirasımız” teması ile Gaziantep’te etkinlikler yapılmıştır (kvmgm.ktb.gov.tr). Pandemi dolayısıyla etkinliklere ara verilmiştir.

2022 yılında “Sürdürülebilir Miras” teması, Avrupa devletleri arasında ortak tema olarak belirlenmiştir. 2022 yılı etkinliklerine Balıkesir, Aydın, Şanlıurfa, Muğla ve Rize katılımcı olmuştur. 1 Eylül-5 Ekim 2022 tarihleri arasında

yerel idarelerden Balıkesir 8 etkinlik, Aydın 2 etkinlik ile Şanlıurfa, Muğla ve Rize ise 1'er etkinlik ile Avrupa Miras Günleri'ni kutlamıştır. "Yaşayan Miras" temalı 2023 yılı etkinliklerine ise Balıkesir, Şanlıurfa, Manisa, Mardin, Çanakkale, Bolu, İzmir, Afyonkarahisar yerel idareleri katılım sağlamıştır. Avrupa Miras Günleri kapsamında Balıkesir ve Mardin 5'er etkinlik, Çanakkale 8 etkinlik, İzmir 4 etkinlik, Şanlıurfa, Manisa, Bolu ve Afyonkarahisar ise 1'er etkinlik düzenlemiştir (kvmgm.ktb.gov.tr).

2022 ve 2023 yılı etkinliklerinin içeriğini müze, ören yeri ve tarihi mekânlara rehberli geziler, kurtuluş etkinlikleri, yağlı pehlivan güreşleri, yöresel müzik sunumu, yöresel tatlar sunumu, rahvan at yarışları, "Avrupa Miras Günleri" konulu panel, sergi ve konferanslar oluşturmaktadır. Bu etkinlikler, halkın ve özellikle gençler ile öğrencilerin katılabileceği içeriklere sahiptir.

Balıkesir'de Avrupa Miras Günleri

Avrupa Miras Günleri kapsamında Balıkesir'de 2022 yılında 8 etkinlik, 2023 yılında ise 5 etkinlik yapılmıştır. Gerçekleşen bu etkinliklere Tablo 1 ve Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 1- 2022 Yılı Avrupa Miras Günleri - Sürdürülebilir Miras Temalı Balıkesir Etkinlikleri

	Yerel İdarenin Adı	Etkinliğin Adı	Etkinliğin Tarihi	Katılımcı Sayısı (Yaklaşık)
1	Sındırgı Belediye Başkanlığı	Yağcıbedir Uçan Halı Şenliği	01 - 04 Eylül 2022	2.000
2	Gömeç Belediye Başkanlığı	Zeytinyağlı Yöresel Yemek Yarışması	30 Eylül 2022	100
3	Havran Belediye Başkanlığı	Seyit Onbaşı Yağlı Pehlivan Güreşleri	09 Eylül 2022	5.000
4	Ayvalık Belediye Başkanlığı	Ayvalık ASKEV Evi Ziyareti ve Zeytin Çekirdekleri Konseri	08 Ekim 2022	30

5	Savaştepe Belediye Başkanlığı	Rahvan At Yarışları	25 Eylül 2022	1.000
6	Kepsut Belediye Başkanlığı	Kuva-yi Milliye Müzesi Gezisi	17 Eylül 2022	30
7	İvrindi Belediye Başkanlığı	Geleneksel Rahvan At Yarışları	18 Eylül 2022	1.000
8	Edremit Belediye Başkanlığı	AENEAS Türkiye'nin Avrupa Konseyi Kültür Rotaları Sergisi	12-20 Ekim 2022	40

Kaynak: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Tablo 2- 2023 Yılı Avrupa Miras Günleri – Yaşayan Miras Temalı Balıkesir Etkinlikleri

	Yerel İdarenin Adı	Etkinliğin Adı	Etkinliğin Tarihi	Katılımcı Sayısı (yaklaşık)
1	Sındırgı Belediye Başkanlığı	23. Sındırgı Yağlı Pehlivan Güreşleri	12 Eylül 2023	2.000
2	Gömeç Belediye Başkanlığı	Kurtuluş Etkinlikleri (yürüyüş, tiyatro, konser)	2 - 11 Eylül 2023	1.000
3	Havran Belediye Başkanlığı	Yağlı Pehlivan Güreşleri	14 Eylül 2023	5.000
4	Savaştepe Belediye Başkanlığı	Savaştepe Belediyesi Kurtuluş Etkinlikleri	06 Eylül 2023	2.000
5	Edremit Belediye Başkanlığı	Edremit'in Yaşayan Kültür Mirası Sebahattin Ali Anı Evi Rehberli Turu	05 Ekim 2023	50

Kaynak: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Tablo 1 ve Tablo 2’de yer alan verilere göre Balıkesir Avrupa Miras Günleri 2022 yılı etkinliklerine 8 yerel idare, 2023 yılı etkinliklerine 5 yerel idare katılım sağlamıştır. Yapılan etkinliklerin içeriğini yemek yarışması, yağlı güreşler, rahvan at yarışları, müze gezileri, kurtuluş etkinlikleri ve çeşitli faaliyetler oluşturmaktadır. Belediyelerden elde edilen verilere göre etkinlik katılımcılarının sayısı, 30 ile 5.000 aralığındadır. Avrupa Miras Günleri’nde Balıkesir’in somut olmayan kültürel miras unsurları olan yağlı güreşler ve rahvan at yarışları yer almaktadır. Yağlı güreşler, Havran ve Sındırgı ilçelerinde, rahvan at yarışları ise Savaştepe ve İvrindi ilçelerinde yapılmıştır.

Yöntem

Avrupa Miras Günleri’nde yer alan Balıkesir’in somut olmayan kültürel miras unsurlarından rahvan at yarışları ve yağlı güreşler ile ilgili genel bilgileri elde etmenin amaçlandığı bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Gözlem ve yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşme tekniği elde edilen veriler, tablolar ve soru-cevap metinleri ile sunulmuştur.

Araştırma alanı, Balıkesir’in Savaştepe ve Sındırgı ilçelerinden oluşmaktadır. At yarışlarına ve yağlı güreşlere katılanlar ile yerel idarelerde bu etkinlikleri yapan kişilerle 10-30 dakika arası görüşme gerçekleştirilmiştir. Kaynak kişilerden sözlü ve görsel veriler elde edilmiştir. Yapılan görüşmeler ile somut olmayan kültürel miras aktarıcılarının miras unsurlarının geçmiş ve günümüzdeki durumu ile ilgili bilgi alınmış ve bu unsurların Balıkesir kültürel mirasındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma Bulguları ve Değerlendirilmesi

Rahvan at yarışları ve yağlı güreşler konulu alan araştırmasına katılmayı kabul eden ve görüşlerini bildiren kaynak kişilere ilişkin demografik bilgilere Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3- Kaynak Kişi Bilgileri

Kaynak Kişi (KK)	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Medeni Durumu	Öğrenim Durumu	Mesleği
KK1	1988	Balıkesir	Bekâr	Yüksek Lisans	Memur
KK2	1983	Savaştepe/Balıkesir	Evli	Lise	Esnaf
KK3	1969	Savaştepe/Balıkesir	Evli	İlkokul	Esnaf
KK4	1972	Savaştepe/Balıkesir	Evli	İlkokul	Esnaf
KK5	1991	Yağcılar/Balıkesir	Evli	Lisans	Antrenör
KK6	1960	Sındırgı/Balıkesir	Evli	Lise	Esnaf
KK7	1947	Sındırgı/Balıkesir	Evli	İlkokul	Esnaf

Rahvan at yarışları konulu alan araştırmasına katılan kaynak kişilerden 1'i Savaştepe Belediye Başkanlığı'nda çalışmakta olup, diğer 3'ü esnaflık yapmaktadır. Kaynak kişiler, 35 ile 54 yaş aralığındadır. Kaynak kişilerin 1'i kadın, diğerleri erkektir. 2 kişi ilkokul, 1 kişi lise, 1 kişi yüksek lisans mezunudur. Kaynak kişilerin 3'ü at binicisidir ve at yarışlarına katılmıştır. 1 kaynak kişi ise at binmemiştir fakat yarışlarla ilgili genel bilgi sahibidir.

Yağlı güreşler konulu alan araştırmasında kaynak kişilerin 3'ü güreşçidir. 1 kişi güreş antrenörüdür diğer 2 kişi ise esnaktır. Kaynak kişiler, 32-76 yaş aralığındadır. Kaynak kişilerin 3'ü erkektir. Bir kişi ilkokul, bir kişi lise ve bir kişi de lisans mezunudur.

Araştırmaya katılmayı kabul eden kaynak kişilere rahvan at yarışları ve yağlı güreşler ile ilgili sunulan sorular ve katılımcıların verdikleri cevaplar şu şekildedir;

Rahvan At Yarışları İle İlgili Sorular

- Rahvan at yarışları nedir? Bu yarışlar nasıl olmaktadır?

“Rahvan bir yürüyüş stili, onda atı eğitiyorsunuz. Yıllarca eğitiliyor, antrenmanlara çıkılıyor, binici de o

yürüyüşe ayak uydurmayı öğreniyor (KK1). Aynı bir stil. Atın sanatı, bu bir sanat (KK3). Yörede Rahvan at yarışları ve dizgin at yarışları ayrı ayrı boylarda olurdu. 1987, 1988, 1989, 1990'lı yıllar. Ondan sonra yavaş yavaş kayboldu gitti. Öteki, doludizgin dörtnal derler. Ne olduysa o hızıyla koşuyor. Rahvan da tıntın bozdurmamak şartıyla kısıtlı olarak koşturuluyor (KK2). Onu yetiştirmek gerekir, yerli attır, bizim çiftliklerimiz vardır. Köylerimizde de var. At dört yaşına kadar öğrenir (KK3).”

- Çevrede nerelerde rahvan at yarışı vardır?

“İvrindi, Dursunbey, Sındırgı, Kepsut'ta da var. Diğer ilçelerde devamlı oluyor (KK3).”

- Yarış duyurusu nasıl yapılır?

“Afişler halinde bize gelirdi eskiden. Şu an artık telefondan geliyor, sosyal medyadan (KK3, KK4).”

- Yarışlardaki atlar nereden getirilmektedir?

“Çevre köylerden, bizim Savaştepe'den de 45 tane köy vardır. Kocaören, Dikmeler, Eğerciler, bu çevrede (KK2). İlçede günümüzde on beş yarış atı var. Daha önceki yıllar mesela daha fazlaydı, azaldı. Bir dönem hiç olmadı (KK4).”

- Yarışlar yörede ne zamandan beri yapılmaktadır?

“Eskiden beri vardı. İki koşu da yapılırdı. 1987, 1988, 1989, 1990'lı yıllar, daha öncesinde de yapılmıştır. Ben o yıllardan beri biliyorum (KK2). 1980'den beri var, 1985'ten beri rahvan atımız var. Rahvan yarışının piri, benim babam (KK3). 1983 yılında ücretli rahvan at yarışı yapılmış. Beş yıldır federasyon onaylı, profesyonelce yapılıyor. Geleneksel Atlı Sporları Federasyon onaylı yapılıyor yarışlar (KK4).”

- Yarışlar nerede yapılmaktadır? Koşuların belirli bir tarihi var mıdır?

“Belediye'nin Çomaklı mevkinde koşu sahasında olur (KK1, KK2). Tarihi, federasyon belirliyor (KK4).”

- Yarışlarda hakem var mıdır?

“Tabii, hakemsiz olmaz. O gün yörelerden gelen atçılarımızdan seçeriz. Millî hakem de vardır iki tane, üç tane. Ondan sonra, atları tanıyan kişiler de olması gerekiyor. Mesela, dışarıdan, Antalya’dan atçılar geliyor bize. Bu atı bilemem ki yeni gelmiş at (KK2)”

- Yarışlar kaç kategoride olur?

“Tay grubu olur, küçük boylar olur, orta boylar olur, büyük boylar olur, baş boy olur (KK2). Deste, küçük orta, taylar, büyük orta, başaltı, baş. Grubuna göre dört, beş at finale koşar (KK3). İkili tay, üçlü tay, deste, küçük orta, büyük orta, başaltı, baş (KK4)”

- Yarışa katılan binicilerin belirli bir yaşı olur mu?

“İsteyen biniyordu, o yıllarda öyle bir şey yoktu yani (KK2). Yok. Genellikle hafif jokeyi seçiyoz (KK3, KK4).”

- Yarışlarda belirli bir giysi var mıdır?

“Bizim burda yok ama büyük kulüplerde belli bir giysisi var (KK2). Yok, doğal (KK3). Kıyafet olarak son iki yıldır federasyon mecburi tutuyor. Külot pantolon, bir de siyah tişört, bir de kasklar, onlar mecburi artık (KK4).”

- Yarışların kuralları var mı?

“Doludizginde kural yoktur ama rahvanda farklı. Rahvan giderkene doludizgin üç defa bozuk yaptığı zaman o, birinci de gelse yarışı kaybetmiş oluyor (KK2). Dört nala kalkmayacak, sanatını bozmayacak, yürüyüşünü aksatmayacak, bozduğu an yürüyüşünü üç kere aksatırsa diskalifiye. Jokeyin de hata yapmaması gerekir. Yaptığı zaman jokey de ihtar alır. Ata eziyet kesmiyecen, sıkıntı yapmayacan (KK3). Federasyon kurallarına göre bir grupta sekiz attan fazla yarışamaz, her koşan ata üç bozuk hakkı verilir. Yani bozuk dediğim, ritm değişiyor. Üç bozuktan fazlası, o at diskalifiye olur (KK4).”

- Yarışı kazananlara genellikle hangi ödüller verilir?

“Miktar verilirdi, belirli bir miktar para bulunurdu. O para paylaşılırdı (KK2). Ödüller, bayrak. Ödüller, çok önemli değildir, atçı için nam, sadece bayrak

(KK3). Bütçemiz bu yıl 250.000 TL. En zahmetli yarış, baş yarışı. Birinci gelen ata bayrak verilir, diğerlerine kupa verilir (KK4).”

- Yarışlarda mesafe nedir?

“Aşağı yukarı 500-600 metre. Üç tur, dört tur verirler. 1,5-2 kilometre arası olmuş oluyor (KK1). 2.000 metreden aşağı olmaz (KK3).”

- Yarışlara kim katılır?

“Halk (KK1). Seyirci katılır (KK3, KK4). Türkiye’nin her yerinden at gelir bize (KK4).”

Yağlı Pehlivan Güreşleri İle İlgili Sorular

- Pehlivan kimdir? Nasıl tanımlarsınız?

“Dürüst adam, mert adam (KK6). Sözünün eri olmalı, er olacak, temiz demek (KK7).”

- Güreş yörede ne zamandan beri var? Ne şekilde yapılırdı?

“Eskiden hayvan güderken köylerde güreş yapılırdı. Toprak, çayır üzerinde güreşilirdi. Antreman, minder yoktu. Koşu, kros ağırlık halter çalışılıyordu. Yılda eskiden 50 yağlı güreş yapılırdı. Eskiden düğün, cemiyet güreşi kışın da yapılırdı, ufak güreşler olurdu. 1984-Şerif Pehlivan Usta var 1947-1949 yıllarında Başpehlivan oldu. En son başpehlivan Mustafa Maldar (Lakabı Tepeli). Usta çırak ilişkisi vardı (KK6). Günümüzde 4-5 aylık sezonluk 56 güreş. Kış sezonu yağlı güreş olmaz, hazırlık yapılıyor yaz için; antreman, ağırlık, koordinasyon. Günümüzde 1 hafta önceden sıfır antrenman oluyor. 2014 yılında Sındırgı Belediyesi bünyesinde güreş takımı kuruldu, sporcu yetiştiriliyor. Günümüzde lisanslı 60 öğrenci var (KK5).”

- Kışpet nedir?

“Kışpet, deriden yapılıyor, yağlı güreşlerde şart. Her sene 1 kışpet yaptırılıyor. 1940-1960 Balıkesir’de kışpet ustası Hidayet Usta vardı. Bir barakada asılarak yazı temizleniyor hava alması önemli (KK6). Şimdi Samsun’dan geliyor. Kullanıma bağlı şimdi iki tane kışpet de yaptırılıyor (KK5).”

- Kıspeti giyerken ve güreşirken hangi yağ kullanılır?
“Çiçek yağı, Edirne’de sıfır asit zeytinyağı (KK5). Eskiden zeytinyağı ve çiçek yağı kullanılırdı (KK6).”
- Güreş süresi ne kadardır?
“İdeal güreş süresi 10 dakika, 15 dakika, 20 dakika, 25 dakika, 40 dakika arası değişir (KK6, KK7). 1984’e kadar süre yoktu kim sırt aşağı getirirse puanlama sistemiyle. 1984’ten sonra süre çıktı (KK5).”
- Güreş kaç kategoride yapılır?
“Minik 1, minik 2, teşvik 1, teşvik 2, tozkoparan, ayak, deste küçük, deste orta, deste büyük, küçük orta küçük, küçük orta büyük, büyük orta, baş altı, başpehlivanlık. Yaş ve kiloya göre greşilir (KK5).”
- Güreşte kaç hakem bulunur?
“Başpehlivan sayısı kadar hakem, başpehlivan sayısından beş fazla galiba güncel kural. Sahadaki iki ifte bir hakem var. Aba başpehlivan kategorisinde her güreşe bir hakem verilir (KK5).”
- Güreşler nasıl başlar ve nasıl olur?
“Yağcı yağlar, hakemler eşleştirmeleri yapar, dizer, cazgır geçer dizilmiş pehlivanlarının yanına, hem seyirciyi odağına almak için hem de pehlivanları gaza getirmek için can damarına basacak gibi manileri söyler. Hem seyirci coşar, hem pehlivan odaklanır. Peşrev yapar pehlivan, aslında pehlivanın ısınmasıdır. Eklemlerini ısıtması demek. Pehlivan gelir, diz çöker, topraktan üç kez alır, göğsüne koyar, alnına koyar, bunu üç kez yapar. Bunun anlamı, biz topraktan geldik, toprağa gideceiz yani bizi var edeni biliyoruz. Bir inanç göstergesidir. Sonra, devam eder. Rakibi bu tarafa gider, kendi bu tarafa gider. Sonra yine peşrev yaparken karşılaşırlar, tokalaşır ikisi, birbirlerine başarılar diler, peşrev devam eder. Bu peşrevde hepsi kendini göstermektir. Gelir, böyle seyirciye bakar. şöyle heybetini gösteriyor, yani diyor ki ben yiğidim. Sonra bu geliş gidişler, sarılır,

tartarlar birbirlerini. Hepsinin bir anlamı vardır. Sonra güreş başlar (KK5).”

Sonuç ve Öneriler

Kültürel birikimleri ifade eden kültür unsurları, kültürel kimlikleri oluşturmaktadır (Batmaz ve Biçici, 2021: 98). Nesilden nesile aktararak devam eden miras unsurları, kültürel kimlik haricinde bireylere ve toplumlara ortak hafıza ve aidiyet duygusu vermektedir. Kültürel mirasın korunması, bu nedenle önem taşımaktadır (Akyıldız ve Olgun, 2020: 236-237).

Kültürel miras unsurlarına verilen önem, kültürel miras yönetimini ortaya çıkarmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar, sadece anıtlar, binalar veya alanları değil, bunları oluşturan somut veya soyut değerleri de önemli kılmıştır. İklim, doğal afetler veya kalkınma gibi dünyadaki çeşitli değişim etkenleri ise kültürel mirasın önemini ve mirasın yönetiminin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Silva ve Roders, 2012).

Kültürel miras yönetiminde bu mirası korumak ve gelecek nesillere taşımak yanı sıra toplumun bu değerlere sahip çıkmasını sağlamak, kültürel kimliği korumak ve güçlendirmek gibi amaçlar, sürdürülebilirlik kavramını meydana getirmiştir (Kuşçuğlu ve Taş, 2017: 58). Günümüzde kültür varlıklarının tespiti, tescili ve korunması kadar, bu mirasa ait verileri topluma iletmek, toplumu bilgilendirmek ve bunun sonucu olarak da sürdürülebilir bir modelle yönetmek önem taşımaktadır (Türkoğlu, 2020: 124). Kültürel mirasın ekonomik değere sahip olması özelliği ile sürdürülebilir kalkınma üzerinde de kalıcı bir etkisi vardır (Mergos ve Patsavos, 2017: 21).

Sürdürülebilir miras yönetimi, somut, somut olmayan ve doğal kültürel mirasın korunması ve geleceğe aktarılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Avrupa Miras Günleri, kültürel mirası korumak, kültürel zenginliği göstererek toplumu bilinçlendirmek, kültürel aktarımlarla hoşgörülü olan ve işbirliğini seven toplumlar sağlamak için vardır. Türkiye, kültür mirasının korunması alanında yapılan çalışmaların ilkinin devlet mevzuatındaki düzenlemelerle yapmış, ardından uluslararası alanda kültürel mirası koruma sözleşmelerinde

taraf ülke olarak çalışmalarını devam ettirmiştir (zdemir, 2005: 25).

Balıkesir’de kültürel miras alanında yapılan çalışmaların başında antik kent kazıları yer almaktadır. Günümüzde, bu kapsamda, Antandros Antik Kenti, Daskyleion Antik Kenti, Kyzikos Antik Kenti, Adramytteion Antik Kenti kazıları devam etmektedir. Balıkesir resmî müzeleri denetiminde yapılan kazılar ve yüzey araştırmaları da mevcuttur. Yörede ayrıca, yerel idarelerce yrtlmekte olan tarihi bina restorasyonları son yıllarda hız kazanmıştır.

Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsü tarafından onaylanan, Türkiye’den başlayan ilk deniz rotası olan Aeneas Kültür Rotası, Çanakkale’den başlayarak Edremit’ten geçmektedir ve beş ülkenin UNESCO Dünya Mirası Listesi’nde bulunan ren yerlerini, arkeolojik sit alanları ile kırsal ve doğal alanlarını birbirine bağlamaktadır. Aeneas Kültür Rotası, Avrupa Konseyi Kültür Rotaları programının ilk arkeolojik rotası olması bakımından önem taşımaktadır (balikesir.gov.tr). Kültür rotasının, yörenin tanıtımında ve özellikle kültür turizminin gelişmesinde büyük rol oynayacağı söylenebilir.

Balıkesir’in Dünya Miras Listesi’nde miras alanı bulunmamakla birlikte, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi’nde 2017 yılında Ayvalık Endüstriyel Peyzajı yer almaktadır ve Ayvalık Belediyesi tarafından ilgili çalışmalar devam etmektedir (www.unesco.org.tr).

Balıkesir, geniş coğrafyasında yaşayan birçok etnik grupla önemli bir kültür yapısına sahiptir. Somut olmayan kültürel miras değerlerinden 9 tanesi ulusal envanter, 3 tanesi il envanterine kayıtlı olmak üzere toplam 12 unsura sahiptir. Bu unsurlar, epni ve Tahtacılar da kamberlik geleneği, barana geleneği, Yağcıbedir halıları, köy hayırları, keçe yapımı, zili/sili, Gönen iğne oyası, deve oyunu, tl tabak, şayak-aba dokuma, Sarıbeyler seferberlik reği ve Pamukçu Beldesi erkek oyunlarıdır (balikesir.ktb.gov.tr/).

Balıkesir’in Avrupa Miras Günleri kapsamında yaptığı somut olmayan kültürel miras unsurları olan yağlı güreşler ve at yarışları ise bir geleneğin devamı niteliğindedir. Yerel halkın katıldığı ve kazanmanın bir prestij meselesi olduğu at yarışları ve güreşler, ata sporu olarak adlandırılmaktadır. İki unsur da sadece yılın bir döneminde değil, düğün veya özel bir günde de yapılabilmektedir. Geçmişte, at yarışlarının veya greşlerin

yapılmadığı zamanlarda olsa da, yerel idarelerin desteğiyle bu miras yeniden canlandırılmıştır. Sındırgı Belediye Başkanlığı, bünyesinde bir güreş antrenörü ve 60 lisanslı sporcu çalıştırmaktadır. Rahvan at yarışları için de belediyeler maddi olarak destek sağlamaktadır. Bunların yanı sıra T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yerel yönetimlere bu etkinliklerinde maddi destek sunmaktadır.

Geçmişte yerel olarak yapılan bu etkinlikler, günümüzce federasyonlar tarafından desteklenmektedir. Rahvan at yarışları, T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu tarafından, yağlı güreşler ise Türkiye Geleneksel Yağlı Güreşler Federasyonu tarafından desteklenmektedir. Federasyon kapsamında yapılması, etkinliklerin belirlenen takvime ve kurallara uygun şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Geleneksel etkinlikler, bakanlıklar ve yerel yönetimler tarafından desteklenmektedir. Bu durum, kültürel mirasın yaşatılması ve nesilden nesile aktarılması açısından önem taşımaktadır. Avrupa Miras Günleri etkinlikleri, yerel yönetimlerin kültürel mirasın korunması yönünde yaptıkları çalışmaları halka duyurma ve halkla buluşturma açısından oldukça önemlidir. Avrupa Miras Günleri kapsamında yapılan bu etkinlikler, etkinlikleri yapanlar tarafından Avrupa Miras Günleri etkinliği olarak bilinmemekte, geleneksel bir etkinlik olarak uygulanmaktadır. Bu konudaki farkındalığı ve bilinci artırmak için yerel halk başta olmak üzere etkinlik düzenleyen ekiplere kültürel miras kavramı ve önemi hakkında eğitimler verilebilir. Farklı şehirler, farklı ülkeler ve farklı kültürlerden alanın en iyi örnekleri ekiplerce incelenerek gelecek etkinliklerin kalitesi artırılabilir.

Kültür, aktarıma devam edildiği ve uygulandığı sürece yaşamaktadır. Turizm de kültürün yaşatılmasında bir araç olarak görülmektedir. Turizmde önemli bir çekicilik faktörü olan kültür ve kültürel varlıklar, turisti seyahate yöneltti güdüleyici unsurlardır (Nyaupane vd., 2006: 81). Tarihî, kültürel ve doğal zenginliğe sahip Balıkesir’de turizm çeşitlidir. Kültür turizminin motivasyon araçları olan miras çekicilikleri, gastronomik ürünler, el sanatları faaliyetleri, Balıkesir’in önemli değerleri arasında yer almaktadır. Somut olmayan kültürel miras değerlerinden at yarışları ve yağlı güreşler faaliyetlerin varlığı da Balıkesir kültürünün sürdürülebilirliğine katkı sağlayan zenginliklerdir.

Balıkesir ve ilçelerinde yerel yönetimler ve özel sektörün işbirliği ile altyapı ve üstyapı yatırımlarının artırılması, kültürel mirasın korunması, tanıtılması ve böylece yörede kültür turizminin sürekli canlı olması açısından önem taşımaktadır.

Balıkesir’de araştırmalar yapılarak kültürel miras unsurlarının tespit edilmesi ve kayıt altına alınması, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında önemlidir. Yapılacak çalışmalarda unsurların maruz kaldığı risklerin tespiti de bu risklere karşı önlem alınmasını sağlayabilir.

Kültürel miras alanında yapılacak akademik çalışmalar ise Balıkesir kültürel mirasının öneminin vurgulanması, kavranması ve nesiller arası aktarımı için bilimsel kaynaklar olacaktır.

Kaynakça

Akyıldız, N. A. ve Olgun, T. N. (2020). “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Anadolu’da Tarihi Yerleşimlerin Korunması ve Sürdürülebilirliği Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Millî Folklor*, 234-243.

Atalan, O. (2018). Importance of cultural heritage and conservation concept in the “architectural education”. *Journal of Human Sciences*, 15(3), 1700-1710.

Batmaz, Y. N. ve Biçici, G. (2021). Türkiye’de Somut Kültürel Mirasın Korunması Üzerine Bir Alan Araştırması: Kırıkkale-Delice Örneği, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(1), 97-110.

Harrison, R. (2010). What is heritage. *Understanding the politics of heritage*, 5-42.

Kuşçuoğlu, Ö. G. ve Taş, M. (2017). Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2 (1) , 58-67.

Mergos G. ve Patsavos N. (2017). Cultural Heritage and Sustainable Development Economic Benefits, *Social Opportunities and Policy Challenges*, China.

Nyaupane, G. P., White, D. D. ve Budruk, M. (2006). Motive-Based Tourist Market Segmentation: An Application to Native American Cultural Heritage Sites in Arizona, USA. *Journal of Heritage Tourism*, 1 (2), 81-99.

Özdemir, M. Z. D. (2005). Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış, TMMOB Şehir Plancıları Odası, <https://www.spo.org.tr/>, Erişim Tarihi 01.11.2023.

Tarrafa Pereira da Silva, A. M. ve Pereira Roders, A. R. (2012). Cultural heritage management and heritage (impact) assessments. *In Proceedings of the Joint CIB W070, W092 & TG72 International Conference on Facilities*

Management, Procurement Systems and Public Private Partnership, 23-25 January 2012, Cape Town, South Africa.

Türkoğlu, İ. (2020). Sürdürülebilir Kalkınmada Kültür Mirasının Yeri ve Önemi, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 20, Temmuz ,117-143.

Vecco, M. (2010). A definition of cultural heritage: From the tangible to the intangible, *Journal of Cultural Heritage*, Volume,11, Issue 3, 321-324.

İnternet Kaynakları:

Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü:

<https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-131336/somut-olmayan-kulturel-miras-unsur-listesi.html>

(Erişim Tarihi: 11.10.2023)

Council of Europe:

<https://www.coe.int/tr/web/ankara/-/2022-european-heritage-days-sustainable-heritage> (Erişim Tarihi: 01.10.2023)

European Heritage Days:

<https://www.europeanheritagedays.com/EHD-Programme/About/Mission-Vision>

(Erişim Tarihi: 01.10.2023)

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü:

<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44443/avrupa-miras-gunleri.html>

(Erişim Tarihi: 01.10.2023)

T. C. Balıkesir Valiliği:

<http://www.balikesir.gov.tr/aeneas-kultur-rotasi-tescillendi1>

(Erişim Tarihi: 01.10.2023)

Teftiş Kurulu Başkanlığı:

<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263665/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> (Erişim Tarihi: 01.10.2023)

UNESCO:

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000101651> (Erişim Tarihi: 01.10.2023)

<https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi> (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

<https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BCl%C3%BCrel-Miras-Listeleri> (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

<https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi> (Erişim Tarihi: 01.11.2023).